

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE**

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XX.

Fasciculus 5.

BODNÁR LÁSZLÓ — BRUHÁCS JÁNOS

**A vietnami háború néhány kérdése az
új szellemű nemzetközi jog tükrében**

**SZEGED
1973**

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, ANTAL FONYÓ, ISTVÁN KOVÁCS,
JÁNOS MARTONYI, KÁROLY NAGY, ELEMÉR PÓLAY

Edit

*Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis
de Attila József nominatae*

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, FONYÓ ANTAL, KOVÁCS ISTVÁN,
MARTONYI JÁNOS, NAGY KÁROLY, PÓLAY ELEMÉR

Kiadja

*A Szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt. 54.)*

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ELŐSZÓ

Az amerikaiak évek óta húzódó vietnami háborújával kapcsolatban sok szó esik arról, hogy az valóban ellentétben áll-e a mai nemzetközi joggal, sérti-e annak legkülönbözőbb normáit? A többségi megítélés szerint az USA a legsúlyosabb nemzetközi deliktumot követi el agressziós cselekedeteinek sorozatával. A vietnami háború meglehetősen gazdag nemzetközi jogi irodalmában a jogi értékelés különbözősége mellett ateckintetben is eléggé eltérőek a vélemények, hogy melyek az alapvető tény- és jogkérdések, amelyek lényegileg az egész jogi megítélés bázisául szolgálva alapvetően meghatározzák a konfliktusban érintett felek jogi helyzetét?

Nézetünk szerint ez az alapkérdés annak megállapítása, hogy az USA részvétele a vietnami konfliktusban a mai nemzetközi jog normái alapján jogszerű-e vagy nem, azaz megsértette-e az USA a non-intervenció elvét vagy nem. Tanulmányunkban erre igyekszünk választ adni, s minthogy az USA intervenciója Dél-Vietnamban kezdődött, vizsgálódásunkat erre a területre szűkítettük.

A beavatkozás tilalmával kapcsolatos kérdések vizsgálata során speciális problémaként vetődik föl az USA-nak az 1954-es genfi egyezményekkel összefüggő jogi helyzete, illetőleg egyáltalán az egyezmények szerepe, hatálya. Ezért ezt a kérdést külön fejezetben elemezzük (Bruhács János munkája), az intervenció jogi megítélésével kapcsolatos egyéb kérdéseket pedig tanulmányunk másik fejezete (Bodnár László munkája) tartalmazza.

A kézirat lezárva: 1972. június 1-én.

I.

AZ INDOKÍNAI BÉKE HELYREÁLLÍTÁSÁRÓL SZÓLÓ 1954. ÉVI GENFI EGYEZMÉNYEK

Az Egyesült Államok vietnami agressziójának látványos és tragikus fordulatait látva kérdésessé tehető az, hogy egyáltalán szükséges és lehetséges-e ebből az összefüggő politikai, katonapolitikai és jogi folyamatból az 1954. évi genfi egyezményeket kiragadni, és elkülönített tanulmányozás tárgyává tenni. Úgy vélem, hogy szubjektív indokok mellett és helyett hivatalos dokumentumok támasztják alá az 1954. évi genfi egyezményekkel összefüggő kérdések vizsgálatának jelentőségét. Így ezek köréből megemlíthető a Vietnami Demokratikus Köztársaság 1965. április 8-án kelt 4 pontja és a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front 1969. május 8-i 10 pontos javaslata: a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének 1966. július 4–6. között Bukarestben tartott ülészakáról közzétett közlemény, a kommunista és munkás-

pártok 1969. június 5—17. közötti Moszkvában tartott nemzetközi értekezletéről kiadott nyilatkozat; az amerikai kormány 1965. december 23-i rendezési terve, valamint Nixon elnök 1969. május 14-i 8 pontos terve. Ezeknek a dokumentumoknak alapján megállapítható, hogy a konfliktusban szembenálló, ill. érdekelt felek mindegyike — ha más-más megfontolásból is — de hivatkozik az 1954. évi genfi egyezményekre, magáévá teszi az ezekben megfogalmazott elveket, és kifejezésre juttatja azt a nézetet, hogy az új, a háború befejezését jelentő rendezésnek az 1954. évi genfi egyezményeken kell alapulnia.

I. Az 1954. évi genfi konferencia előzményei

1946—1954 között zajlott le az első és Franciaország által indított ún. „szennyos” háború Indokínában. Ennek a háborúnak az volt a célja, hogy Franciaország a fegyverek erejével újból leigázza Indokína népeit, helyreállítsa közel százéves gyarmati uralmát. Az 1954. évi genfi konferencia és az ott létrejött egyezmények ezt a háborút fejezték be, lezárták a múltat és felvázolták az ezt követő fejlődés lehetőségeit. Az egyezmények, ill. az egyezményeket követő folyamatok egzakttá értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges tehát a háborút megelőző nemzetközi kapcsolatok, ill. Indokína nemzetközi jogi helyzetének rövid áttekintése, továbbá a háború külpolitikai és nemzetközi jogi összefüggéseinek vázolása.

1. A francia gyarmati uralom

Az európai államok ázsiai gyarmati terjeszkedése a XIX. század közepén kezdődött el. Franciaország — ha eltekintünk vállalkozásának előzményeitől¹ — 1856-ban lépett az indokínai hódítások útjára. Ennek a hódításnak a diplomáciatörténet szempontjából jelentős állomásai a következők voltak²: 1862-ben Franciaország és az Annami Császárság szerződést köt, melyben ez utóbbi elismeri Saigon tartomány és Kokinkína három keleti tartományának meghódítását; 1874-ben a két fél újabb szerződést köt, ez megerősíti az 1862-es szerződés hatályát, továbbá Franciaország jogot kap csapatok állomásoztatására Hanoiban, Haiphongban, és megszerzi a Vörös folyón való hajózás jogát; 1884-ben jön létre az a szerződés, amely Franciaország protektorátusát létesíti Tonkin és Annam fölött. A francia protektorátust a Kínával kötött 1885. évi Tiencsini békeszerződés megerősíti, ebben Kína lemond annami és tonkíni jogairól és elismeri a francia hódításokat. A francia terjeszkedés azonban nemcsak a mai Vietnam területét érintette, hanem Kambodzsát és Laoszt is. 1863-ban protektorátus alá helyezték Kambodzsát, majd 1893-ban Laoszt és 1907-ben Franciaország visszaszerezte Thaiföldtől Kambodzsa nyugati tartományait is. Így Franciaország a századfordulóra létrehozta Francia-Indokínát.

¹ Még XVI. Lajos uralkodásának idején készítette elő Pigneau de Béhain adriani püspök a franciák megjelenését és 1817-ben aláírják az első kereskedelmi szerződést Annam és Franciaország között.

² Részleteit ld. P. Renouvin és J.—B. Duroselle: *Introduction to the History of International Relation*, Praeger, 1962. 164. és köv. o.; valamint 275. és köv. o.; továbbá Diószegi András: *Klasszikus diplomácia — modern hatalmi politika*, Gondolat, Budapest, 1967. 286. és köv. o.

Ha a hódítás során Franciaország különféle jogi formákat alkalmazott is, ennek különösebb jelentősége nem volt, mert „... a francia gyakorlat Ázsiában lényegtelennek tekintette a gyarmatok és a protektorátusok közötti különbségeket”.³

2. Indokína helyzete a II. világháború alatt

A japánok által 1931-ben megindított kínai háború frontjai fokozatosan közeledtek dél felé, a japán csapatok 1938-ban Kantont, 1939-ben pedig Hainan szigetét is elfoglalták. 1940-ben a legyőzött Franciaország Vichy-ben székelő kormánya nem tudott ellenállni annak a japán nyomásnak, mely a Kína felé vezető utánpótlási vonalak lezárását kérte és 1940. június 4-én a két állam egyezményt kötött. Ez az egyezmény, bár elismerte az indokínai francia szuverenitást, de jogot adott Japánnak Tonkin és Indokína más északi részeinek megszállására, továbbá átadta Laosz és Kambodzsa nyugati területeit Thaiföldnek. Formailag tehát a francia uralom fennmaradt, bár 1941. júliusában a megszállás rendszerét egész Indokínára kiterjesztették.⁴

Indokínában tehát kettős uralom jött létre, fennmaradt a francia gyarmati közigazgatás, ugyanakkor a japán megszállás Indokína erőforrásait a japán hadigépezet szolgálatába igyekezett állítani. A vietnami nép azonban nem nyugodott bele abba, hogy a régi elnyomót új gyarmatosító váltsa fel és a kommunisták vezetésével szervezett harcot indított az idegen uralom minden formája ellen, a vietnami nép és Indokína más népeinek nemzeti függetlenségeért. 1941. szeptember 8-án Ho Si Minh vezetésével létrejött a Viet Nam Doc Lap Dong Minh (rövidítve Viet Minh), a Vietnami Függetlenségi Front, mely 1941–1944 között megalakította a felszabadító hadsereget, fokozatosan kibontakoztatta a felszabadító tevékenységet és bizonyos övezetekben népi hatalmat hozott létre.

1945-ben a körülmények lényegesen megváltoztak a felszabadító háború szempontjából. A japán agresszorok veresége küszöbön állt, a felkelő nap egyre inkább lemenő nappá változott. Ezzel szemben a helyzet új elemeként jelentkezett az, hogy 1944 szeptemberében Franciaország felszabadult, a Vichy-i kormány helyébe a de Gaulle vezetése alatt álló ideiglenes kormány lépett, mely kapcsolatot kívánt teremteni az 1940. évi egyezmény alapján Indokínában fennmaradt gyarmati közigazgatással. 1945 februárjában de Gaulle kiadta a Brazzaville-i nyilatkozatot,⁵ Indokínában pedig a helyi gaulleisták megkezdték a francia gyarmati uralom helyreállítását. A francia tervek azonban összeomlottak a japán ellenállás következtében, akik „puccsszerűen” új helyzetet teremtettek: 1945. március 9-én lefegyverezték a francia csapatokat, majd március 11-én a japán támogatást élvező Bao Dai császár proklamálta a három országrész (Annam, Tonkin, Kokinkína) függetlenségét, semmisnek nyilvánítva a Franciaországgal kötött szerződéseket és meghirdetve a

³ Colliard, C—A.: *Institutions internationales*, Dalloz, 1966. 87. o.

⁴ A délkelet-ázsiai térség erőviszonyainak ilyen megváltozása olyan teherterét jelentett az amerikai–japán kapcsolatokban, hogy a szakítás elkerülhetetlenné vált. Így Indokína japán megszállása Pearl Harbor, tehát a Csendes-óceáni háború kitörése közvetlen előzményének tekinthető. Ezzel kapcsolatban l. N. N. Jakovlev: *Pearl Harbor rejtélye*. Kossuth Kiadó, 1967.

⁵ Ezzel kapcsolatban l. Bokorné, Szegő Hanna: *A francia gyarmatbirodalom bomlása az alkotmányjogi változások tükrében*. Jogtudományi Közlöny 1962. évi 8. sz.

Japánnal való örök szövetséget. Ezzel a francia gyarmati uralom de iure is végét ért.

Bao Dai kísérlete azonban rövid életűnek bizonyult, mert a Viet Minh felszabadító hadserege 1945 márciusában helyi szinten megvalósította a hatalomátvételt és a japán kapituláció aláírásakor a Viet Minh mind katonailag, mind politikailag ellenőrzése alá vonta Vietnামot. 1945. augusztus 14–25. között Bao Dai átadta a hatalmat a Ho Si Minh vezetésével létrejött kormánynak, mely 1945. szeptember 2-án kikiáltotta a Vietnami Demokratikus Köztársaságot.⁶ Ezek az aktusok már a független vietnami állam létrehozását jelentették.

3. A vietnami helyzet a II. világháború befejezése után

A vietnami nép önrendelkezési jogának gyakorlását, mely a Vietnami Demokratikus Köztársaság kikiáltásában jelentkezett, nem lehetett elkülöníteni az általános nemzetközi helyzettől, a japán kapitulációval kialakult nemzetközi erőviszonyoktól.

A japán fegyverszüneti egyezményt 1945. szeptember 2-án írták alá a Missouri csatahajó fedélzetén, mely Indokínával kapcsolatban úgy rendelkezett, hogy a japán csapatok fegyverletétele a 16. szélességi foktól délre angol, északra pedig kínai csapatok előtt fog megtörténni. Franciaország jövőendő indokínai szerepéről szó sem esett.

Franciaország azonban nem volt hajlandó lemondani Indokínáról annak ellenére, hogy a háború befejezésével kapcsolatos legfontosabb döntésekben nem vehetett részt. A francia gyarmati uralom helyreállításának kísérlete ennek következtében bonyolult nemzetközi összefüggésekben történt, egyrészt mert a vietnami nép önrendelkezési jogát gyakorolva létrehozta független államát, másrészt mert a fegyverszüneti egyezmény értelmében Franciaország „birtokon kívül” volt. Ebben a helyzetben a francia kormánynak céljai elérése érdekében bonyolult külpolitikai manőverezésre volt szüksége, célját két irányból kellett megközelíteni, egyrészt külpolitikai síkon a megszálló haderőkkel kellett együttműködést kiépítenie, másrészt tisztáznia kellett a vietnami—francia viszonyt.

a) Külpolitikai sík

1945 szeptemberében hallgatólagos, majd októberében nyílt angol—francia együttműködés jött létre és ez lehetővé tette egyrészt a francia gyarmati erők reaktivizálását, másrészt a francia expedíciós sereg megjelenését. A franciák 1945. szeptember 23-án elfoglalták Saigont, majd angol segítséggel hadműveleteket indítottak a népi erők ellen a Mekong deltájában, Kambodzsában és Közép-Vietnam déli részében, továbbá Laoszban.

1945. február 28-án francia—kínai egyezmény jött létre, mely intézkedett arról, hogy a japán fegyverszüneti egyezmény alapján a 16. szélességi foktól északra állomásozó Kuomintang-haderőt vissza fogják vonni, ellenszolgáltatás-képpen pedig Franciaország lemond Kinában szerzett extraterritoriális jogairól, visszaadja a Júnani vasút egy részét, lehetővé teszi kínai negyed létesítését Haiphongban és különleges jogokat biztosít a kínaiaknak egész Indokínában.

⁶ Hasonló események zajlottak le Laoszban és Kambodzsában is.

• b) Francia—vietnami viszony

A Vietnami Demokratikus Köztársaság kormánya 1945 végén a hatalom stabilizálását tűzte ki célul és 1946. január 6-án választásokat tartottak egész Vietnamban (a francia megszállás alatt álló délen is).⁷ Ezeken a választásokon a Viet Minh nagy győzelmet aratott és a választások eredményeként megalakult az új ellenállási kormány. Ennek ellenére a Vietnami Demokratikus Köztársaság és a másik két indokínai ország nem gondolt végleges szakításra Franciaországgal, de minden megállapodás *conditio sine que non*-jának az állami függetlenség elismerését követelte.

Ezzel szemben az 1945. évi de Gaulle-féle alkotmány öt államból álló indokínai föderáció létrehozását irányozta elő, mely csak a gyarmati uralom módosítását tartalmazta. Ennek a politikának kivitelezésére nevezték ki T. d'Argenlieu tengernagyot indokínai főkormányzónak és Leclerc tábornokot az expedíciós hadsereg parancsnokának.⁸

Franciaország elsősorban időnyerésre törekedett, és ezért szerződéseket kötött Ho Si Minh kormányával. 1946. március 6-án létrejött az ún. Ho Si Minh—Sainteny egyezmény, majd szeptember 14-én egy *modus vivendi*, mely szerződések⁹ szabályozták Franciaország és a Vietnami Demokratikus Köztársaság kapcsolatait.¹⁰ A két szerződés kétértelmű, sőt ellentmondó koncepciókból és pragmatikus jellegű szabályokból áll, de C. A. Colliard az 1946. szeptem-

⁷ Lancaster: *The Emancipation of French Indo-China*, Oxford U. P., 1961. 127. o., idézi J. Brownlie—P. O'Higgins: *Legal Aspects' of the Armed Conflict in Vietnam*. In Conference mondiale de juristes pour le Vietnam, Grenoble 6—10 juillet 1968 (továbbiakban: doc. Conf. Grenoble), 53. o.

⁸ Részleteit l. J. Lacouture: *Il y a vingt ans commençait la première guerre d'Indochine*. Le Monde 1966. november 19., 20. és 21. sz., továbbá Kende István: *Forró béke — hidegháború*. Kossuth Kiadó, 1970. 138. és köv. o.

⁹ A szerződések szövegét l. R. A. Falk: *The Vietnam War and International Law*, Princeton University Press, 1969. Annexes.

¹⁰ Az 1946. szept. 14-én kötött *modus vivendi* szerint:

— „a két kormány” folytatja az 1946. március 6-i előzetes megállapodásban kidolgozott együttműködési politikát, addig is, amíg a körülmények teljes és végleges megállapodás megkötését lehetővé nem teszik. Végleges, általános szerződés megkötése céljából a tárgyalásokat „legkésőbb 1947 januárjában” folytatják;

— Vietnam elfogadja az indokínai valuta- és vámunió elvét. Az indokínai piaszter a frankövezet része lesz. A Vietnam és a külföldi országok közötti diplomáciai kapcsolatok kérdését később rendezik, most vegyesbizottság dolgozza ki azokat az intézkedéseket, amelyek biztosítják Vietnam konzuli képviseletét a szomszéd országokban;

— Vietnam kötelezi magát, hogy a vietnami francia javak és vállalatok jogállását csakis a két kormány közötti közös megállapodás alapján módosítja, a kisajátított javakat visszaadja tulajdonosainak. Tanácsadóit és szakértőit francia állampolgárok közül választja ki;

— a Vietnamban élő francia állampolgárok élvezik a vállalkozási jog szabadságát;

Kokinkínában és Dél-Annamban kölcsönösen véget vetnek az „erőszakos és ellenséges cselekedeteknek”. Szabadon bocsátják a politikai és a hadifoglyokat. Mindkét fél véget vet a barátságtalan propagandának. A demokratikus szabadságjogokat kölcsönösen szavatolni fogják. A két kormány biztosítja, hogy Franciaország, illetve Vietnam iránti ragaszkodása miatt senkit sem fognak üldözni, s nem tűrik el az ezzel kapcsolatos erőszakos cselekedeteket sem. A március 6-i előzetes megállapodásban kilátásba helyezett népszavazás időpontját és körülményeit később határozzák meg;

— a *modus vivendi* 1946. október 30-án lép érvénybe.

ber 14-i *modus vivendi*-ről megállapította, hogy: „...magába foglalta a Vietnami Demokratikus Köztársaság, mint független állam elismerését, melynek saját kormánya, parlamentje, hadserege és pénzügyei vannak, mely az Indokínai Föderáció és a Francia Unió részét képezi”.¹¹

Franciaország azonban nem kívánta betartani az általa vállalt nemzetközi kötelezettségeket. A francia parlament által 1946. október 27-én elfogadott alkotmánymódosítás a Francia Unió jogi státusát az egy hónappal korábban megkötött *modus vivendi*-től eltérően határozta meg. Saigonban d'Argenlieu admirális főkormányzó nyílt támogatásával kikiáltották a Kokinkínai Autonóm Köztársaságot, a francia hadsereg összetűzéseket provokált, majd az 1946. november 6-i incidenst kihasználva a francia főparancsnokság ultimátumával kieroszakolta az ellenségeskedések megkezdését, melynek nyitányaként a francia haditengerészet ágyútüze hatezer ember életét oltotta ki Haiphongban.¹² Így kezdődött Franciaország nyolc évig tartó vietnami agressziója, melyet a világ közvéleménye „szennyos háborúnak” nevezett.

4. Az Egyesült Államok szerepe az I. indokínai háborúban

Az Indokínával kapcsolatos amerikai magatartás igen bonyolult és ellentmondásos volt. Roosevelt elnök a jaltai konferencián ellenezte a francia gyarmati uralom helyreállítását és az amerikai álláspont igen jellemző szimptomája a japán fegyverszüneti egyezmény Indokínával kapcsolatos része is. Az amerikai célokról P. Fistié a következőket írja: „Mivel a gyarmati uralom fennállása akadályt jelentett befolyásának kiterjesztésére a világban, 1945-ben az Egyesült Államok mint az antikolonializmus bajnoka jelent meg.”¹³ Ez a megállapítás persze csak a dolgok leegyszerűsítése, mert további tényezőket is figyelembe kell venni, így elsősorban az Egyesült Államok Kína-politikáját, mely az amerikai célok megvalósításának leghatásosabb eszköze lett volna. Ezt a tételt alátámasztja az is, hogy az amerikai álláspont gyökeres változása éppen a kínai politika kudarcaként következett be. További tényező az, hogy a nyugat-európai gyarmatosító országok jelentették az Egyesült Államok fő szövetségeseit és a francia szerzők¹⁴ felpanaszolják azt, hogy az amerikai bánásmód más volt az angolokkal szemben, mint a franciákkal vagy hollandokkal kapcsolatban. Végül, de nem utolsósorban az antikolonializmus jelszava csak arra szolgált, hogy Délkelet-Ázsiában is megakadályozza a demokrácia és a szocializmus erőinek térhódítását.

Az 1949–50. év jelentős állomás az indokínai háború történetében. A kínai forradalom győzelme a haladó erők javára gyökeresen megváltoztatta az erőviszonyokat Délkelet-Ázsiában és ezzel összhangban a vietnami nép is erőfölénybe került. Ennek a helyzetnek visszatükröződéseként a szocialista országok elismerték a Vietnami Demokratikus Köztársaságot.¹⁵

¹¹ Colliard: i. m. 91. o.

¹² L. Lacouture: i. m.

¹³ Fistié, P.: Les relations entre membres de l'O. T. A. S. E. face aux nouveaux Etats du Sud-Est asiatique. „La communauté internationale face aux jeunes Etats” c. kötetben. Paris, 1964. 102. o.

¹⁴ Pl. H. Burgelin: La décolonisation et les relations entre puissances occidentales. „La communauté internationale face aux jeunes Etats” c. kötetben 69. o.

¹⁵ 1950. január 15-én a Kínai Népköztársaság, január 31-én a Szovjetunió elismeri a VDK-t. Magyarország 1950. február 4-én teszi meg elismerő nyilatkozatát.

A kínai forradalom győzelme egy másik hatással is járt. Az Egyesült Államok politikája 180 fokban fordulatot hajtott végre. D. Acheson külügyminiszter 1950 januárjában Indokínát az Egyesült Államok életbevágóan fontos övezetének nevezte, az amerikai politika irányítóinak szemében „... többé nem egy gyarmati politika védelméről volt szó, hanem arról, hogy támogassák azokat az államokat, melyeknek függetlenségét ígérték a kommunista agresszió ellen.”¹⁶ Ez lényegében — ha lehántjuk az antikommunista frazeológia burkát — azt jelentette, hogy az Egyesült Államok minden retrográd erővel összefogott a társadalmi haladás megakadályozására és ennek során figyelmen kívül hagyta a nemzetközi jog elveit (pl. népek önrendelkezési jogát). Q. Wright, aki az Egyesült Államok vietnami beavatkozásának ellenzői közé tartozik, nagyon jól látja ezt, mikor azt írja: „az amerikai katonai akciók Vietnámban inkább a kommunizmus feltartóztatása politikája folytatásának tekinthetők, mint valamilyen jogi kötelezettség teljesítésének”.¹⁷ Az amerikai külpolitika céljai tehát, mint F. Fabbri megjegyzi¹⁸ annak a vizsgálatát is szükségessé teszik, hogy az amerikai beavatkozás imperialista jellege hogyan nyilvánul meg Délkelet-Ázsiában. Ennek a jellegnek, ti. az ideológiai konfliktus szerepének, figyelembevétele elengedhetetlen a mai nemzetközi közösség globális dinamikája megértéséhez. Az amerikai politika következtében az indokínai háború így nyíltan a szocialista és kapitalista világ közötti világméretű konfliktus egyik elemévé vált.¹⁹

1950-től létrejött az indokínai háborúval kapcsolatban egy speciális amerikai-francia szövetség, melynek alapja az a francia fenyegetés volt, hogy Franciaország feladja a háborút. Az amerikai beavatkozás kettős következménnyel járt:

a) Az Egyesült Államok fokozatosan átvette a háború finanszírozását, egy 1953 szeptemberében kiadott kommuniké szerint a kiadások 78%-át az Egyesült Államok fizette.²⁰

b) Ösztönözte Franciaországot a hagyományos gyarmati politikával való felhagyásra és arra, hogy rugalmasabb módszerekkel igyekezzék megőrizni a Nyugat pozícióit. Ennek jegyében 1949. március 8-án megállapodást kötöttek a társult államok függetlenségéről a Francia Unió keretében, mely megállapodást a francia parlament 1950. január 29-én ratifikálta és február 7-én az Egyesült Államok és Anglia elismerte Vietnam Államot, Laoszt és Kambodzsát.

Az amerikai politika azonban nem volt következetes. Az 1950. december 23-i saigoni megállapodások szerint az Egyesült Államok lemondott minden közvetlen kapcsolatról a társult államokkal. Az amerikai visszalépés oka részben az, hogy az amerikaiak a franciákat képesnek tartották a győzelemre, másrészt a NATO megerősítésének amerikai tervéhez (az NSZK bevonása) szükség volt Franciaország beleegyezésére.²¹

¹⁶ Burgelin: i. m. 70. o.

¹⁷ Wright, Qu.: Legal Aspects of the Vietnam Situation. American Journal of International Law 1966. évi 4. sz. 769. o.

¹⁸ Fabbri, F.: Le Vietnam et le Droit international. Revue de Droit contemporain, 1968. évi 1. sz. 172. o.; L. még W. Friedmann: The changing structure of international law, New York, 1964. 325–340. o., valamint Kemper és Kirsten: Imperialistisches internationales Wirtschaftsrecht und Suveränität, Berlin, 1967., 59. és köv. o. és 83. és köv. o.

¹⁹ Burgelin: i. m. 70. o.

²⁰ Idézi R. Falk: Impressions of a visit to Hanoi. doc. Conf. Grenoble 37. o.

²¹ Burgelin: i. m. 71. o.

Az 1949-es szerződés alapján létrejött jogi helyzetet a következőkben lehet jellemezni: „A Francia Uniót... azaz Franciaország és a társult államok organikus társulását, melyet az 1946. október 27-i alkotmány hozott létre, csak az 1949 végén létrejött különféle társulási egyezmények alapján állítják fel.”²²

A társult államok jogi helyzete ezt követően megváltozik, 1953. október 22-én Laossal kötött egyezmény már nem az 1946-os alkotmány elvein alapul és hasonló helyzetben van az 1954. június 4-én Vietnam Állammal kötött egyezmény is. Ez utóbbit azonban csak parafálták és sohasem lépett hatályba.

5. Az 1954. évi genfi konferencia közvetlen előzményei

Az 1954. január 25—február 18. között tartott berlini négyhatalmi külügyminiszteri értekezlet zárónyilatkozata tartalmazott egy olyan kitételt, mely szerint a koreai és indokínai béke helyreállítására nemzetközi konferenciát hívnak össze. Molotov szovjet külügyminiszter a berlini értekezlet eredményeiről szólva kijelentette: „A genfi tanácskozásra az a bonyolult feladat hárul, hogy biztosítsa a béke helyreállítását és Indokína népeinek nemzeti jogait. Itt sok függ Franciaország kormányának állásfoglalásától, de az Amerikai Egyesült Államok állásfoglalásától is. Az Amerikai Egyesült Államok ugyanis egyre fokozottabban beavatkozik az indokínai ügyekbe. A fő dolog pedig attól függ majd, hogy a tanácskozás valamennyi résztvevője elismerje, az indokínai béke helyreállításának kérdését nem a reménytelen háború folytatásával, hanem a népek szabadsága és nemzeti függetlensége elveinek megfelelő megegyezéssel kell megoldani.”²³

Az indokínai háború menetében időközben lényeges fordulat történt, megkezdődött a döntő csata Dien Bien Phu-nál és a francia csapatok 1954. május 7-én kapituláltak. *Franciaország katonai vereséget szenvedett Indokínában.*

A közvetlen amerikai beavatkozás veszélye is felmerült, mivel a francia kormány az Egyesült Államok fegyveres támogatását kérte. A beavatkozás azonban elmaradt, mert az amerikai politikai vezetés csak akkor volt hajlandó a kockázatot vállalni, ha szövetségesei támogatják, de Anglia ellenzett minden katonai akciót.²⁴ Így az amerikai diplomácia bonyolult manőverezésbe kezdett. Részt vett a genfi konferencián, de ugyanakkor szimbolikusan kinyilvánította rosszallását, Dulles külügyminiszter helyett Bedell Smith külügyminiszter-helyettes vezette az amerikai delegációt. Több hipotézis állítható fel az amerikai indítékkal kapcsolatban, melyek közül a legelterjedtebbek: a) az Egyesült Államok nem akarta magára hagyni a katonai vereséget szenvedett Franciaországot; b) a konferencián való részvétele ellenértékeként megkapta Anglia és Franciaország hozzájárulását a manilai konferencia összehívásához, ahol létrehozzák majd a SEATO-t.

Az előbb említett tényezők közül következik, hogy az 1954. évi genfi konferencia idején egyesült az erő és az igazság, ezért a genfi egyezmények kifejezésre juttatták a vietnami nép törekvéseit és összhangban álltak a nemzetközi jog alapelveivel.

²² F. Borella: Le fédéralisme dans la Constitution française du 5 octobre 1958. *Annuaire Français de Droit International*, IV. 1958. 660. o.

²³ Szabad Nép 1954. március 4. sz.

²⁴ Erről a kérdésről részletesen ír J. Lider: Az Egyesült Államok katonai doktrínája. Kossuth, 1966. 133—139. o., továbbá Kende: i. m. 226—236. o.

II. Az 1954. évi genfi egyezmények

A genfi egyezmények gyűjtőfogalom, amit ezen a néven szoktunk emlegetni, több — szerves összefüggésben álló — *okmányt jelent*.

1954. július 20-án megállapodásokat írtak alá az ellenségeskedések megszüntetéséről Vietnamban, Laoszban és Kambodzsában. Az első két megállapodást a Vietnami Demokratikus Köztársaság nevében a Vietnami Néphadsereg parancsnokságának képviselője, Franciaország nevében pedig az Indokínai Francia Unió Erői főparancsnokának képviselője, a harmadik megállapodást pedig a Vietnami Demokratikus Köztársaság nevében a Vietnami Fegyveres Erők főparancsnokságának és a Khmer Nemzeti Haderők főparancsnokságának képviselője írta alá.

A francia kormány, valamint Laosz és Kambodzsa kormányai egyoldalú nyilatkozatokat is tettek.

A genfi konferencián résztvevő államok: a Szovjetunió, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, a Kínai Népköztársaság, mint nagyhatalmak, továbbá a Vietnami Demokratikus Köztársaság, Vietnam állam, Kambodzsa és Laosz képviselői 1954. július 21-én elfogadták a konferencia zárónyilatkozatát.

A konferencia zárónyilatkozatához kapcsolódva az Egyesült Államok és Vietnam Állam képviselője külön nyilatkozatot csatolt.

A fegyverszüneti megállapodások és a zárónyilatkozat közötti viszonyt úgy lehet meghatározni, hogy ez utóbbi újból megerősítette a fegyverszüneti megállapodásokban megfogalmazott előírások legtöbbszörét. A továbbiakban a genfi egyezmények elemzése céljából meg kell ismerkednünk az egyezmények tartalmával, vagy legalább lényeges rendelkezéseikkel.

1. A fegyverszüneti megállapodások²⁵

Mint fentebb láttuk, három fegyverszüneti megállapodás jött létre. Ezek közül csak a Vietnamba vonatkozó megállapodás részleteit tekintjük át, mert a laoszi és kambodzsai fegyverszüneti megállapodások lényegében mutatis mutandis átvették annak megoldásait, továbbá témánk elsősorban az Egyesült Államok vietnami agressziójával kapcsolatos. A Vietnamba vonatkozó megállapodás hat fejezetből és negyvenhét cikkből áll. Az egyezményhez melléklet is kapcsolódik. Az egyes fejezetek címei: I. Ideiglenes katonai demarkációs vonal és demilitarizált övezet. II. A jelen megállapodás végrehajtásának elvei és módozatai. III. Utánpótlás küldésének és külföldi támaszpontok létesítésének tilalma. IV. Hadifoglyok és polgári internáltak. V. Különböző rendelkezések. VI. Vegyes Bizottság és Nemzetközi Felügyeleti és Ellenőrző Bizottság.

A megállapodás rendelkezéseit — a vegyes vagy zárórendelkezéseket nem számítva — három részre oszthatjuk:

a) A béke helyreállítása, mellyel kapcsolatban külön ki kell emelni az

²⁵ A fegyverszüneti megállapodások szövegét I. Revue Générale de Droit International Public, 1955. 315—345. o., American Journal of International Law, 1966. 629—643. o.

ideiglenes demarkációs vonal meghatározását. Erről az 1. cikk 1. pontja a következőképpen rendelkezik: „Ideiglenes katonai demarkációs vonalat kell megállapítani, amelynek két oldalán a két fél fegyveres erőit, visszavonulásuk után, átcsoportosítják: Vietnam néphadseregének erőit ettől a vonaltól északra, a Francia Unió fegyveres erőit ettől a vonaltól délre.” Az egyezmény melléklete az ideiglenes katonai demarkációs vonalat — amely a 17. szélességi foktól valamivel délre húzódik — keletről-nyugatra haladva így írja le: a Son-Ben-Hat (Cua-Tung folyó) torkolata és ennek a folyónak vonala (amely a hegyekben a Rao-Thanh nevet kapja) Bo-Ho-Su faluig, azután Bo-Ho-Su délköre egészen a laoszi—vietnami határig. A 4. cikk kimondja azt, hogy a demarkációs vonal a területi vizeken is folytatódik, mégpedig merőlegesen a part általános vonalára, az ettől a vonaltól északra eső parti szigeteket a francia haderőnek, a délre eső szigeteket pedig a vietnami néphadseregnek kell kiüríteni. A 6. cikk rögzíti a demarkációs vonal sérthetetlenségét: ezt a vonalat sem polgári, sem katonai személyek nem léphetik át.

Az 1. cikk 3. bekezdése ideiglenes demilitarizált zóna felállítását rendeli el: „Hasonlóképpen megegyeztek abban, hogy a demarkációs vonal két oldalán, maximálisan 5 km mélységben, demilitarizált övezetet teremtenek, hogy az ütköző-övezetül szolgáljon és megakadályozzon minden olyan incidenst, amely az ellenségeskedések kiújulásához vezethet.” A 7. cikk megtiltja a demilitarizált zónába való belépést mind a katonai, mind a polgári személyeknek, mely tilalom alól csak a polgári igazgatás, valamint a segélyszervezetek, továbbá a 9. cikk szerint a vegyes bizottság és a vegyes csoportok, valamint a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság és felügyelő csoportjai kapnak felmentést.

A 2. és 5. cikk az északi és déli zóna, valamint a demilitarizált övezet kölcsönös kiürítésének határidejét az egyezmény hatálybalépését követő 300., illetve 25. napban határozza meg.

b) A béke megőrzésével kapcsolatos intézkedések közül ki kell emelnünk a 14. cikket, mely kimondja, hogy az általános választásokig, amelyek létre fogják hozni Vietnam egységét, mindegyik átcsoportosítási övezetben a polgári igazgatást az a fél gyakorolja, melynek fegyveres erőit oda átcsoportosították. A felek arra is kötelezettséget vállaltak, hogy nem alkalmaznak represszáliát és diszkriminációt azon személyekkel és szervezetekkel szemben, amelyek a másik oldalon vettek részt a háborúban és garantálni fogják demokratikus szabadságaikat. Biztosítják a polgári lakosság számára azt a jogot, hogy megválasszák azt a zónát, amelyben élni kívánnak.

A 24. cikk, mely ismételten katonai ellenőrzés alá helyezett területekről beszél, ezekkel kapcsolatban biztosítja a zónák integritásának tiszteletben tartását.

A 16—19. cikkek befagyasztják a fegyveres erőket, eltiltják új katonai bázisok létesítését és megtiltják azt, hogy a zónák katonai szövetség részévé váljanak.

c) A nemzetközi felügyeleti és ellenőrző bizottság összetételével, hatáskörével foglalkozó rendelkezések.

2. A zárónyilatkozat²⁶

A zárónyilatkozat összefoglalta a fegyverszüneti egyezmények elvi rendelkezéseit és kötelező erejét kiterjesztette a konferencián résztvevő államokra.²⁷ A zárónyilatkozat rendelkezéseit négy csoportba sorolhatjuk:

a) *A konferencián résztvevő államok elismerik a fegyverszüneti egyezményekkel létrehozott helyzetet és az abból rájuk háramló kötelezettségeket.* Az 1. cikk szerint tudomásul veszik az egyezmények tartalmát, a 2. cikkben pedig magukévá teszik a megállapodások célját, nevezetesen azt, hogy Kambodzsá, Laosz és Vietnam ezentúl teljesen független és szuverén államként fogják betölteni szerepüket a nemzetek békés közösségében. A 12. cikk általános kötelezettséget rögzít: tiszteletben tartják ezen államok szuverenitását, függetlenségét, egységét, területi épségét és tartózkodnak belügyeikbe való minden beavatkozástól. A zárónyilatkozat külön tilalmat állít fel a beavatkozás néhány éles és veszélyes formájával kapcsolatban, így eltiltja külföldi csapatoknak és katonai személyeknek, valamint mindenfajta fegyvernek és lőszernek Vietnamba szállítását (4. cikk); katonai támaszpontok felállítását (5. cikk). A 10—11. cikkek alapján Franciaország kötelezettséget vállal a gyarmati uralom felszámolására.

b) *A zárónyilatkozat megerősíti azt a koncepciót, hogy Vietnam egységes állam.* Ezzel kapcsolatban a 6. cikk expressis verbis kimondja: a katonai demarkációs vonal ideiglenes és semmiképpen sem tekinthető politikai, vagy területi határnak. A zárónyilatkozat továbbá mindig Vietnammról és sohasem Észak- és Dél-Vietnammról beszél (vö. 1., 2. és 4. cikkek), a státus quo megjelölésére az övezet és nem az állam kifejezést használja (5. cikk: átcsoportosítási övezet, neki ítelt övezet; 9. cikk: északi és déli övezet). A zárónyilatkozatnak ilyen értelmezését tovább erősíti az, hogy Kambodzsára és Laoszra vonatkozóan is az egység helyreállításának módzatait állapította meg (3. cikk).

c) *A 7. cikk megszabja a politikai rendezés irányát, amelynek a függetlenség, az egység és a területi épség elveinek tiszteletben tartásával kell megvalósulnia, lehetővé kell tennie a vietnami nép számára az alapvető szabadságjogok élvezését, amelyeket általános, szabad és titkos választások révén megteremtendő demokratikus intézményekkel biztosítanak.* Az általános választásokra 1956 júliusában kerül sor a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt. A zárónyilatkozat néhány általános kötelezettséget is statuál, melyek védik az emberi jogokat a legsúlyosabb visszaélésekkel szemben, így biztosítják az opció jogát (8. cikk) és tiltják a személyekkel vagy ezek családtagjaikkal szembeni represszáliákat. (9. cikk.)

d) *Az egyezmények végrehajtásának biztosítására szolgáló intézkedések,* nevezetesen a nemzetközi ellenőrző bizottságok intézményének elismerése, valamint a periodikus tanácskozások lehetőségének biztosítása.

3. Mint már említettük, Dél-Vietnam és az Egyesült Államok nem írták alá a zárónyilatkozatot, hanem külön *deklarációban* fogalmazták meg álláspontjukat.

Dél-Vietnam kormánya kötelezte magát arra, hogy „megtesz és támogat minden erőfeszítést, amely a vietnami béke helyreállítására irányul, nem al-

²⁶ Szövegét l. Nemzetközi Szerződések Gyűjteménye 1945—1958. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 195—198. o.

²⁷ Erről a részleteket l. jelen tanulmány III. B. pont.

kalmaz erőszakot azért, hogy szembehelyezkedjék a tűzszünet végrehajtásának azon módoszataival, amelyeket az általa felhozott és nevezetesen végső nyilatkozatában megfogalmazott ellenvetések és fenntartások ellenére állapítottak meg.”²⁸

Az Egyesült Államok kormányának nyilatkozata²⁹ tudomásul vette a laoszi, a kambodzsai és a vietnami tűzszüneti egyezményeket, továbbá a genfi zárónyilatkozat 1—12-ig terjedő pontjait és az említett egyezményekkel és pontokkal kapcsolatban kijelenti, hogy:

i) nem fogja fenyegetéssel, vagy erőszak alkalmazásával megzavarni ezeket, alkalmazkodva az ENSZ Alapokmányának 2/4 cikkéhez, amely kötelezi a tagállamokat arra, hogy a nemzetközi kapcsolatokban tartózkodjanak a fenyegetéstől vagy az erőszak alkalmazásától;

ii) az agressziónak az említett egyezmények megszegésével történő bármilyen újramegződését súlyos aggodalommal látná és a nemzetközi béke és biztonság komoly veszélyeztetésének tekintené.”

A Vietnámban tartandó szabad választásokról szólva az amerikai nyilatkozat elismételte Washington 1954. június 29-én kifejtett álláspontját, miszerint „az olyan nemzetek esetében, amelyek most akaratuk ellenére ketté vannak szakítva, továbbra is igyekszünk létrehozni az egységet, szabad választások útján, amelyeknek tisztaságát az ENSZ ellenőrzése biztosítaná”.

Dél-Vietnam képviselőjének nyilatkozatához kapcsolódva az Egyesült Államok újból hangsúlyozta hagyományos álláspontját „amely szerint a népeknek joguk van arra, hogy meghatározzák saját jövőjüket és ezért nem csatlakozik semmilyen egyezményhez, amely azt akadályozná. A jelen nyilatkozatban nincs semmi, amely bármilyen eltérést jelentene ettől a hagyományos állásponttól”.

4. A genfi egyezmények jelentőségét méltatva 1968-ban Grenoble-ban a világ jogászainak Vietnámról tartott konferenciáján Tran Cong Tuong a Vietnami Demokratikus Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának alelnöke kijelentette: „A genfi megállapodásokat uraló szellem az imperializmus, a kolonializmus és a neokolonializmus ellenzése, a vietnami nép alapvető nemzeti jogainak elismerése, melynek alapján biztosítani lehet a valóságos és tartós békét Vietnámban, Indokínában és Délkelet-Ázsiában.”³⁰

III. A genfi egyezményekkel kapcsolatos nemzetközi jogi problémák

A genfi egyezmények a nemzetközi jog számos problémáját vetik fel, így a dolog természete szerint elsősorban a politikai tartalmú nemzetközi jogi normák értelmezésének és alkalmazásának kérdéseit. Továbbá — mivel a genfi egyezmények közvetlen összefüggésben állnak az Egyesült Államok vietnami agressziójával — bennük in nuce a vietnami háborúval kapcsolatos nemzetközi

²⁸ Frowein: Völkerrechtliche Aspekte des Vietnamkonfliktes. Zeitschrift für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht Band 27. 1—2. sz. 2. o.; Brownlie, J.—Paul O’Higgins: Legal Aspects of the Armed Conflict in Vietnam. doc. Conf. Grenoble 56. o.

²⁹ Szövegét l. American Journal of International Law, 1966. 645—646. o.

³⁰ Tran Cong Tuong: Crime d’agression. doc. Conf. Grenoble. 9. o.

jogi kérdések is tükröződnek.³¹ A jelen tanulmány keretei azonban csak néhány kérdés kiemelését teszik lehetővé, így az 1954. évi genfi egyezmények hatályának problémáját, az egyezmények megsértéséből keletkezett nemzetközi jogi helyzetet, végül az egyezmények végrehajtásának biztosítékait.

1. Az 1954. évi genfi egyezmények hatályának kérdése

A szerződések hatályának meghatározása a szerződő felek, az egyezményben részes államok körének meghatározását jelenti.

A) Ez igen egyszerű feladat a *fegyverszüneti megállapodásokkal* kapcsolatban, melyeket a Vietnami Demokratikus Köztársaság és a Francia Unió hadseregeinek főparancsnoksága kötöttek, tehát a fegyverszüneti megállapodások a Vietnami Demokratikus Köztársaságot és Franciaországot kötelezik. A fegyverszüneti megállapodás 28. cikke ezt expressis verbis rögzíti is. (A francia fél pozíciójában bekövetkezett jogutódlás kérdését később tárgyaljuk!)

B) A genfi konferencia *zárónyilatkozatának* jogi természetével kapcsolatosan több kérdés merül fel.

a) A zárónyilatkozatot a konferencián részt vett kilenc állam *nem írta alá*,³² hanem közülük hét állam képviselője különféle formában nyilváníttotta ki a szöveg elfogadását.³³ Az aláírási aktus elhagyásának nem jogi, hanem politikai indítékai voltak, „az Egyesült Államok... megtagadta, hogy csatlakozzék a zárónyilatkozathoz a népi Kína oldalán és egyoldalú deklarációt tett”.³⁴ Másképpen arról volt szó, hogy az Egyesült Államok a Kínával szemben gyakorolt el nem ismerési politikája miatt problematikusnak látta azt, hogy egy okmányon szerepeljenek az aláírások.³⁵ A kérdés most már az, hogy a zárónyilatkozat nemzetközi szerződésnek vagy csak egyszerű kommunikének minősíthető, „mely nem tartalmaz kötelező jellegű rendelkezést”.³⁶ A válasz megfogalmazásánál több tényezőt kell figyelembe venni:

— igaz az, hogy az állam kötelezettségvállalásának szabályszerű formája az aláírás (vagy az aláírással egybekötött ratifikáció³⁷), de a nemzetközi jogban ismeretlen a formakényszer,³⁸ az állam kötelezettségvállalása más módon is létrejöhet (l. pl. a mandátumok mint nemzetközi szerződések létrejöttének módját³⁹);

³¹ Pl. az amerikai kötelezettségvállalás jogi jellege, az ENSZ szerepe, a harcjogi szabályok, a háború befejezésével kapcsolatos jogi kérdések, a külpolitika és a nemzetközi jog viszonya. Vö. Falk, R. A.: *The Vietnam War and International Law*, Princeton University Press, 1969.

³² Brownlie—O'Higgins: i. m. 55. o.

³³ Kende: i. m. 233. o.

³⁴ Green, L. C.: *Le statut des forces rebelles en Droit international*, Revue Générale de Droit International Public, 1962. 399. o.

³⁵ Devillers, Ph.: *Vietnam: le pouvoir légitime, les Accords de Genève et les perspectives de paix*, doc. Conf. Grenoble 116. o.

³⁶ *Nemzetközi jog. Egyetemi jegyzet. Szerk.: Haraszi György. Tankönyvkiadó, 1970. 184. o.*

³⁷ L. Ezzel kapcsolatban a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 12. és 14. cikkelyeit. Az egyezmény szövegének magyar fordítását l. *Laukó Károly: Nemzetközi szerződések válogatott gyűjteménye*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1971. 147—185. o.

³⁸ Reuter, P.: *Droit International Public*, Thémis, 1968. 5. o.

³⁹ Bruhács János: *Az ENSZ kísérlete Namíbia (Dél nyugat-Afrika) nemzetközi*

— mivel hiányzik a formakényszer, ezért az okmány tartalma az irányadó, azaz nemzetközi jogok és kötelezettségek jöttek-e létre, ill. módosultak vagy szűntek meg, másképpen megfogalmazva a megállapodás a nemzetközi jog uralma alatt áll-e. Nézetem szerint az adott esetben ez kétségtelen;

— végül — ami a fentebbi bizonyítékokat csak megerősíti — a laoszi helyzetről szóló 1962. évi genfi egyezmény,⁴⁰ melynek aláírói között az 1954. évi genfi konferencia résztvevői is szerepeltek, az 1954. évi egyezményeket nemzetközi szerződésnek minősítette.

Ezek a bizonyítékok elégségesnek látszanak olyan következtetés levonására, hogy 1954-ben a genfi konferencián elfogadott zárónyilatkozatot „valódi multilaterális szerződésnek kell minősíteni, mely formális módon köti a konferencián résztvevő államokat”.⁴¹

b) Külön kell vizsgálni az *Egyesült Államok jogi helyzetét* az 1954. évi zárónyilatkozattal kapcsolatban, mely megtagadta a vereség verdiktjének elfogadását, amit Franciaország elfogadott.⁴²

Az Egyesült Államok kötelezettségvállalásának bizonyítására a kérdéssel foglalkozó szakirodalom különféle megoldásokat, megközelítési utakat dolgozott ki, bár az igazsághoz tartozik és ezért hozzá kell tennünk azt, hogy a válasz keresése inkább elméleti, mint gyakorlati szempontból érdekes, mert az Egyesült Államok utólagos magatartásával⁴³ gyakorlatilag nem vonja kétségbe kötelezettségvállalását.

Nézetem szerint a probléma igen egyszerűen megoldható. Nem látok ugyanis lényegbevágó különbséget az Egyesült Államok és a többi állam zárónyilatkozattal kapcsolatos magatartásában. Egyetlen állam képviselője sem írta alá a zárónyilatkozatot, az elfogadás formulájában pedig csak mennyiségi különbség van, jelesül az Egyesült Államok delegációja több szóval fejtette ki kormánya álláspontját és egy — a nemzetközi jog által megengedett — fenntartást fűzött a zárónyilatkozat 13. pontjához. Ebből az következik, hogy az Egyesült Államok — a fenntartással módosított tartalommal — szerződéses viszonyban áll a többi állammal. Ezt látszik bizonyítani az is, hogy a laoszi kérdéstről szóló 1962. évi genfi egyezményben az Egyesült Államok elismerte az 1954. évi genfi megállapodások kötelező erejét, és azóta rájuk, mint érvényes szerződésekre ismételtelen hivatkozott.

A fentebb kifejtettektől csak árnyalatban tér el az a felfogás, mely szerint az Egyesült Államok ugyan a szerződésen kívül álló ún. harmadik állam,

státusának rendezésére. *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata*, 74. sz. 21—22. o.

⁴⁰ Az egyezmény szövegét l. A. Gros—P. Reuter: *Traités et Documents diplomatiques*.

⁴¹ Fabbri, F.: i. m. 178. o. ui. Brownlie—O'Higgins: i. m. 55. o.

⁴² Falk, R.: i. m. 37. o.

⁴³ Kezdetben az Egyesült Államok magatartása negatív volt, így Brownlie—O'Higgins idézik Dulles külügyminiszter 1955. jún. 28-án tartott sajtókonferenciáján tett kijelentését, mely szerint az Egyesült Államok és a Vietnami Köztársaság nem felek a fegyverszüneti egyezményben. (Brownlie—O'Higgins: i. m. 55. o.) A Vietnammal kapcsolatos hivatalos amerikai nemzetközi jogi álláspont viszont a genfi egyezmények kötelező erejéből indul ki. L. The Legality of United States Participation in the Defense of Viet-Nam, march 4, 1966. *American Journal of International Law*, 1966. 573. o. L. továbbá a már említett amerikai „béketerveket”.

de a szerződés kötelező erejét magára nézve elismerte.⁴⁴ Ez a helyzet a szerződések jogának általános szabályaival összhangban alakulhatott ki, melyeket a következőkben foglalhatunk össze:⁴⁵ bár egy szerződés sem jogokat, sem kötelezettségeket nem hozhat létre harmadik állam számára ez utóbbi beleegyezése nélkül, de kivételképpen lehetségesek ilyen esetek is. Ehhez két feltétel szükséges: a) a felek a kötelezettségeket vagy jogokat ki akarják terjeszteni harmadik államokra; b) ezt a rendelkezést a harmadik állam elfogadja, mégpedig őt terhelő kötelezettség esetében kifejezetten, őt megillető jog esetében pedig beleegyezését vételezve. De — mint fentebb láttuk — a kötelezettségvállalás atipikus volta miatt bizonytalan a szerződő felek és a harmadik államok közötti határvonal megállapítása.

Létezik egy másik irányú megközelítés is az Egyesült Államok kötelezettségvállalásának megalapozására, mely abból indul ki, hogy az 1954. évi genfi egyezményekben lerögzített szabályok általában — a megállapodástól függetlenül is — kötelezők. Mint ahogy a kiváló lengyel nemzetközi jogász, a Nemzetközi Bírószág tagja, *M. Lachs* írja: „Azokban az esetekben, amikor a szerződés nem hoz létre új jogszabályokat, hanem csak írásos formában rögzít vagy pontosabbá tesz valamely elvet, a szerződés hatóköre a körülmények következtében sokkal szélesebb, mint a szerződést aláíró államok köre. Azért van ez így, mert az ilyen szerződések inkább bizonyítékai a már meglevő jognak, mintsem, hogy új jogok és kötelezettségek forrásai lennének.”⁴⁶ Ha figyelembe vesszük a genfi egyezmények tartalmát, melyek a nemzetközi jog olyan klaszszikus és új elveit erősítették meg, mint a függetlenség és a szuverenitás tiszteletbentartása, valamint az ENSZ alapokmányának megfelelő helyzet: a béke állapotának megvalósítása az ellenségeskedések megszüntetésével stb., akkor ezeket a megállapodásokat a nemzetközi jog általánosan elismert és kötelező elvei ad casum történő alkalmazásának kell minősítenünk. Ez azonban világosan csak a nemzetközi jog általános elveivel kapcsolatban bizonyítható, melyek megerősítése megtalálható az 1954. évi zárónyilatkozatban éppúgy, mint pl. az ENSZ Közgyűlése által 1970. október 24-én egyhangúan elfogadott deklarációban,⁴⁷ de nézetem szerint nehézséget okozhat ezekből az általános elvekből derivált szabályok esetében, mert a dedukció minden fokozata csak új meg új bizonytalansági tényezővel gyengíti a kötelezettségvállalás alapját.

Az 1954. évi genfi egyezmények általános kötelező erejét állítja *Ch. Chaumont*,⁴⁸ aki szerint felesleges kutatni azt, vajon az Egyesült Államok vállalt-e kötelezettséget, vagy sem. A szerző utal a *res inter alios acta* szabály kettős értelmére, mely egyrészt azt jelenti, hogy egy nemzetközi szerződés nem köti a harmadik államokat, viszont azok beavatkozásukkal nem veszélyeztethetik annak végrehajtását. Ezt a nagyon tetszetős érvelést azonban minden vonatkozásában nem lehet elfogadni, mert nehéz lenne bármilyen szerződésre

⁴⁴ *Brownlie—O'Higgins*: i. m. 55. o.

⁴⁵ A szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény ezeket a szabályokat a 34—36. cikkelyekben kodifikálja.

⁴⁶ *Lachs, M.*: A többoldalú nemzetközi szerződések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 190. o.

⁴⁷ *Déclaration sur les principes du Droit international touchant les relations amicales et la coopération entre les Etats*, O. N. U. *Chronique Mensuelle* 1970. 10. sz. 113. o.

⁴⁸ *Chaumont, Ch.*: *Analyse critique de l'intervention americaine au Vietnam*, *Revue Belge de Droit International*, 1968. 1. sz. 66. o.

vonatkoztatni, továbbá harmadik államok cselekvési szabadságát korlátozná és így sértené az államok szuverén egyenlőségének elvét.

F. B. Schick az Aaland szigetek ügyből, mint precedensből indul ki és úgy látja, hogy dologi jogi hatállyal létre lehet hozni nemzetközi jogokat és kötelezettségeket és ezt az esetet nem szabad leszűkíteni pusztán az állami területtel kapcsolatos szolgalmakra, hanem „bizonyos területekkel kapcsolatban a jogelőd kormány általi egyezmények jogi érvénnyel írják elő a kormányzati funkciókban való jogutódokra a szuverén hatáskör nemzetközi megszorítását és bizonyos politikai kötelezettségeket, mégha egyik vagy másik jogutód kormány nem lenne aláírója vagy nem csatlakozna az eredeti megállapodáshoz, vagy azt *ab inito* elvetné... ez a jogi konstrukció nemcsak a genfi egyezmények által alkotott területi szolgalmakra alkalmazható, hanem más kötelezettségekre is, mint pl. választások meghatározott időben való megtartása Vietnam területén.”⁴⁹ Ehhez hozzáteszi azt, mint nézetének indokát, hogy „ezek az egyezmények nagyszámú állam általános közérdekét fejezik ki a nemzetközi béke és biztonság helyreállításában és fenntartásában olyan előzőleg ismert régiókban, mint Indokína”.⁵⁰

Az kétségtelen, hogy a gyakorlat számos precedenst ismer a közös érdekeknek megfelelően reprezentatív államok együttese általi igazgatására, de ennek igazolása csak részleges.⁵¹ Továbbá ellentétben áll a nemzetközi jog lényegével, mert a nemzetközi jog szabályai két vagy több állam akaratának meg egyezése révén jönnek létre.⁵²

Összefoglalva különféle és most már áttekintett — esetleg vitás — nézeteket, a végeredmény minden esetben azonos: az *Egyesült Államok köteles az 1954. évi genfi megállapodások alkalmazására* és az azzal szemben álló aktív vagy passzív magatartása nemzetközi jogi felelősséget von maga után.

c) Külön kell vizsgálnunk *Dél-Vietnam helyzetét* is a zárónyilatkozattal, ill. a fegyverszüneti megállapodással kapcsolatban. Az előbbi a dél-vietnami képviselő külön nyilatkozata miatt, az utóbbit pedig azért, mert a francia szerződő fél pozíciójába Dél-Vietnam lépett, mint jogutód. Dél-Vietnam jogi helyzetével kapcsolatban mutatis mutandis áll az, amit az Egyesült Államok kötelezettségvállalásával kapcsolatban már kifejtettünk, ezért azt csak néhány adalékkal egészítjük ki.

Elősorban a *Vietnami Köztársaság nemzetközi jogállását* kell figyelembe venni az 1954. évi genfi megállapodások idején. Dél-Vietnam az egyezmények megkötésekor nem volt független állam,⁵³ és a protektor állam nemzetközi aktusai kötik a protegált államot. *Haraszi György* az Egyesült Államok állampolgárainak marokkói jogai tárgyában felmerült jogvitával kapcsolatban megállapította, hogy „... a protegált ország nemzetközi kapcsolatainak intézése a protektor államot illeti. Ez a rendelkezés... a szerződéskötési jogkört is magában foglalja, amiből következik, hogy a protektor állam által kötött nemzetközi szerződések kötelezik a protegált államot”.⁵⁴ *Frowein*, aki ugyan ha-

⁴⁹ Schick, F. B.: Some Reflexions on the Legal Controversis Concerning America's Involvement in Vietnam. International and Comparative Law Quarterly, 1968. 982. o.

⁵⁰ uo.

⁵¹ Reuter: i. m. 5. o.

⁵² Nemzetközi jog. Egyetemi jegyzet 12. o.

⁵³ Frowein: i. m. 5. o. Brownlie—O'Higgins: i. m. 56. o.

⁵⁴ Haraszi György: A Nemzetközi Bíróság joggyakorlata 1946—1956. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 46. o.

sonló állásponton van, mégis korlátozni igyekszik Dél-Vietnam kötelezettségvállalását és azt csak a területi jellegű rendelkezésekre, így a demarkációs vonalra vonatkoztatja. „Azok a rendelkezések, melyek a genfi egyezmény után függetlenné váló Vietnam Állam számára a demarkációs vonalat és az ország békéjét érintik, hatályban maradnak, miután ezeket egyszer ténylegesen megkötötték, mert ezeket a határszerződésekhez hasonlóan úgy kell tekinteni, mint területtel kapcsolatos szerződéseket.”⁵⁵ Igen érdekes az a félhivatalos francia álláspont, mely abból vezeti le Dél-Vietnam kötelezettségvállalását, hogy a fegyverszüneti egyezmény megkötésének idejében az Indokínai Unió haderejének főparancsnoksága a Franciaországgal kötött szövetségi egyezmény alapján Vietnam állam nevében eljárhatott.⁵⁶ Frowein⁵⁷ ezzel kapcsolatban megjegyzi azt, hogy ez a szerződés nem ad semmiféle világos felhatalmazást szerződések kötésére, de katonai jellegű megállapodás esetén figyelembe kell venni.

Dél-Vietnam kötelezettségvállalása mind a fegyverszüneti egyezménnyel, mind a zárónyilatkozattal kapcsolatban más módon is bizonyítható. Így a fegyverszüneti megállapodás 27. cikke szerint a szerződő felek és *jogutódjaik* a megállapodás rendelkezéseinek tiszteletét és végrehajtását kötelesek biztosítani. Ez az előírás nyilvánvalóan a francia csapatoknak a genfi konferencia zárónyilatkozatában kilátásba helyezett visszavonására gondolva fogalmazódott meg.⁵⁸

Dél-Vietnam álláspontja az 1954. évi egyezmények létrejötte után további adalékokat szolgáltat. A Diem kormánynak a francia haderők végleges visszavonásával kapcsolatban 1956. április 6-án tett nyilatkozata elismerte — többek között — a demarkációs vonalat és a Nemzetközi Ellenőrző Bizottságot.⁵⁹

Más oldalról: „A genfi konferencia társelnökei, a Szovjetunió és Nagy Britannia, valamint a fegyverszüneti bizottság ebben a kérdésben (ti. a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság dél-vietnami tevékenységének engedélyezésében) megbízottnak tekintette magát, bár szándékosan nyitva hagyta Dél-Vietnam jogszerű csatlakozásának problémáját, gyakorlatilag azonban úgy kezelte, mint ha csatlakozott volna.”⁶⁰

Ezeknek a bizonyítékoknak az erejét nem tudja meggyengíteni J. N. Moore, aki az amerikai agresszió védelmében tagadja⁶¹ azt, hogy Dél-Vietnamot az 1954. évi genfi egyezmények alapján nemzetközi jogi kötelezettségek terhelik.

d) *Franciaország* pozícióját is vizsgálni kell, hiszen Franciaország közvetlen felelősséget vállalt az 1954. évi genfi egyezmények alkalmazásában.⁶²

Ho Si Minh elnök 1966. január 24-én írt levelében burkolt formában figyelmeztette is a francia kormányt vállalt kötelezettségeire.⁶³ Ezen kötelezettségek jelentős részét teljesítette is. De vállalt olyan kötelezettségeket is, amelyeket — a körülmények lényeges megváltozása miatt — nem tudott teljesíteni.

⁵⁵ Frowein: i. m. 5—6. o.

⁵⁶ Annuaire Francais de Droit International, 1954. 206. o.

⁵⁷ Frowein: i. m. 5. o.

⁵⁸ Wright, Qu.: i. m. 750., 759. o.; Frowein: i. m. 4. o. Schick ezzel a következtetéssel kapcsolatban kétségét fejezi ki. i. m. 990. o.

⁵⁹ Brownlie—O'Higgins: i. m. 56. o.

⁶⁰ Frowein: i. m. 4. o.

⁶¹ Moore, J. N.: The Lawfulness of Military Assistance to Viet-Nam. American Journal of International Law, 1967. évi 1. sz. 25. o.

⁶² Chaumont, Ch.: i. m. 65. o.

⁶³ Le Monde 1966. február 1.

1954. november 1-én kitört az algériai háború és ez parancsoló szükségességgé tette a francia fegyveres erők visszavonását. Ennek következtében Ngo Dinh Diem diktátor és amerikai támogatói szabad kezet kaptak.

1954. decemberében Franciaország átruházta a Vietnami Köztársaságra még fennálló jogait és ugyanekkor kötik meg az ún. Ely—Collins megállapodást, mely katonai vonatkozásokban biztosítja azt, hogy az Egyesült Államok lép Franciaország helyébe. A francia kormány saját bábját, Bao Dai császárt is cserbenhagyta, akit azután Diem miniszterelnök 1955. október 20-án lemondtat és a „forradalmi erők” nemzetgyűlésével, melyről nem lehet megállapítani azt, hogy tagjait ki jelölte ki⁶⁴ kikiáltatja a Vietnami Köztársaságot, majd 1956. márciusában „szabad” választásokat tartott és felvette az államfői címet. A kialakult helyzetben Franciaország a látszat mentésére törekedett és 1955. áprilisában közzétett jegyzékében a bekövetkezendő eseményekért az Egyesült Államokra hárította a felelősséget. Franciaország 100 éves indokínai szerepének záróaktusa az, hogy 1956. április 28-án az utolsó francia egységek is elhagyják Vietnam földjét.

e) Az 1954. évi genfi egyezmények Laoszt is kötelezik.⁶⁵ A laoszi kormány 1959. február 11-én felmondta ezeket az egyezményeket, de a laoszi válság rendezéséről született 1962. július 23. genfi egyezmény⁶⁶ újból megerősítette az 1954-es egyezmények elveit és a körülmények változásának figyelembevételével meghatározta Laosz állandóan, semleges státusát.⁶⁷

2. Az 1954. évi genfi egyezmények megsértésével létrehozott nemzetközi jogi helyzet néhány kérdése

A genfi egyezményeket az Egyesült Államok beavatkozása folyamatosan és szisztematikusan megsértette.⁶⁸ Ezt a tényt a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság több alkalommal konstataálta, így pl. 1962. és 1965. évi jelentésében.⁶⁹ Az általunk vizsgálandó kérdés úgy határozható meg, hogy a szerződésszegés mennyiben hatott ki a genfi egyezményekkel meghatározott nemzetközi jogviszonyokra, mennyiben érintette a szerződő felek jogait és kötelességeit.

a) A nemzetközi jog általánosan elismert szabálya az, hogy szerződésszegés esetében a vétlen fél a szerződés hatályát megszüntetheti. Az ezzel kapcsolatos szabályokat a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény 60. cikke kodifikálja.

A genfi egyezmények hatályának megszüntetése tehát a szerződésszegés következtében lehetővé vált volna.⁷⁰ A szerződésszegéssel kapcsolatos jogi vita különösen az 1956-ra előírányzott választások megtartásával kapcsolatban éle-

⁶⁴ A. Fontaine: Comment les Américains sont intervenus au Vietnam. Le Monde, 1967. febr. 12/13. és febr. 14. sz.

⁶⁵ Brownlie—O'Higgins: i. m. 55. o.

⁶⁶ Egyezmény szövegét l. Thémis, 1968. A. Gros—P. Reuter: Traités et Documents diplomatiques.

⁶⁷ L. Hajdú Gyula: Semlegesség a hidegháborúban.

⁶⁸ Bruhács János: Az Egyesült Államok vietnami agressziója és a nemzetközi jog. Jog és Társadalom. 1968. 2. sz. 72—96. o.

⁶⁹ L. Poeltu Dai: Canada's Role in the International Commission for Supervision and Control in Vietnam, The Canadian Yearbook of International Law. Vol IV. 168. és köv. o.

⁷⁰ Fabbri, F.: i. m. 179. o., ui. Schick: 994. o.

zódott ki. A Vietnami Demokratikus Köztársaság teljesítette az 1954. évi genfi egyezményekben vállalt kötelezettségeit, Dél-Vietnam az Egyesült Államok támogatásával megsértette az egyezmények lényeges rendelkezéseit. Ennek ellenére a saigoni kormány volt az, amely arra hivatkozott, hogy a választásokat ebben a helyzetben nem lehet megtartani, holott a szerződésszegéssel kapcsolatos nemzetközi jogi szabályokból következik az, hogy nemo auditor propriam turpitudinem allegans.⁷¹

A szerződésszegés problémájával kapcsolatban még egy kérdést kell röviden érintenünk, mely az amerikai kormány hivatalos jogi álláspontjában,⁷² ill. az amerikai beavatkozást támogató nemzetközi jogászok írásaiban található meg. Eszerint különbséget kell tenni „agresszív” és „nem agresszív” szerződésszegés között,⁷³ továbbá az Egyesült Államok és a saigoni kormány jogosult a szerződés megsértésének egyoldalú megállapítására, az ebből folyó következmények meghatározására és eszerint cselekedhet. Ezzel szemben a Vietnami Demokratikus Köztársaságnak ilyen helyzetben „pártatlan” nemzetközi fórum segítségével kell a szerződésszegés tényét megállapítani, hogy cselekedhessék.⁷⁴

Ezek a nézetek minden alapot nélkülöznek. Az 1969. évi bécsi szerződés 60. cikke nem ismer ilyenfajta megkülönböztetést a szerződésszegés esetei között, viszont lényeges szerződésszegés esetére precíz és egyértelmű szabályokat állapít meg. Azzal kapcsolatosan, hogy a feleknek milyen joguk van szerződésszegés esetében, nyilván az államok egyenlőségének szabálya az irányadó, tehát semmiféle kettős megközelítés nem fogadható el. Ez a kettős megközelítés azonban csak amerikai propaganda fegyvertárába tartozik,⁷⁵ a nemzetközi jogban semmiféle alapja nincsen, sőt tartalma jogellenes.⁷⁶

b) Sokkal fogasabb kérdés az, hogy az *Egyesült Államok és Dél-Vietnam szerződésszegése mennyiben változtatta meg az 1954. évi egyezményekkel kialakított jogállapotot, másképpen: hogyan alakul Vietnam Állam nemzeti egysege.*

Mind a vietnami fegyverszüneti megállapodás, mind a genfi konferencia által elfogadott zárónyilatkozat cikkelyei között kiemelkedő súlya volt a *választások* tartását kötelezővé tevő rendelkezéseknek. Mint már arról volt szó, az 1954. évi egyezmények Vietnam állam egységéből, az egységes állam koncepciójából indultak ki és az ország újraegyesítésére, jelesen a két zóna felszámolására 1956 júliusára általános választásokat írtak elő.

Ch. Chaumont szerint a választásra vonatkozó rendelkezés elfogadása a tűzszünethez való hozzájárulás elengedhetetlen feltétele volt a VDK részéről. Ezzel kapcsolatban idézi Ho Si Minh elnök 1954. július 15-i beszédét,⁷⁷ majd azt írja, hogy „a győzelem gyümölcének részleges korlátozását azért fogadták el, mert Vietnammak a választásokon alapuló békés újraegyesítésére gondoltak. Ez az így motivált részleges megfosztás totális megfosztássá változott az ame-

⁷¹ Chaumont, Ch.: 73. o.

⁷² The Legality of United States Participation in the Defense of Viet-Nam 576. és köv. o.

⁷³ Moore, J. M.: i. m. 28. o.

⁷⁴ Kifejtését és cáfolatát l. Falk, R.: The Vietnam War and International Law (Princeton, N. J., 1968.) 394. és 462. o.

⁷⁵ Leo Perla: Can we End the Cold War? New York 1960. 101. o. Id. Lider: i. m. 5. o.

⁷⁶ Chaumont, Ch.: i. m. 83—84. o.

⁷⁷ Chaumont, Ch.: i. m. 71. o.

rikai intervenció következtében és ennek az intervenciónak pontosan ez a megfosztás (frustration) volt a célja”.⁷⁸

Ezzel szemben *J. N. Moore* — az amerikai beavatkozás buzgó védelmezője — azt fejtegeti, hogy a genfi egyezmények kétértelműek, homályosak (ambiguous), lényegük a tűzszünet megvalósítása volt, egyéb rendelkezéseik pedig negligálhatók.⁷⁹ Utal arra, hogy a nyugati hatalmak, elsősorban az USA csak látszólag mentek bele az egységes állam koncepciójának elfogadásába.⁸⁰ „Nyilvánvaló, hogy legalábbis a résztvevők egy része tulajdonképpen Vietnam fél-állandó megosztására törekedett, legalább addig, míg lehetséges lesz közeledés a Vietnami Demokratikus Köztársaság és Vietnam Állam, a Vietnami Köztársaság kormányának jogelődje között.”⁸¹

A választást előíró rendelkezések értelmének kiforgatását célzó rabulista érvelés semmiképpen sem állja ki a kritikát. Eltekintve attól, hogy *Ch. Chaumont* érvelése tartalmilag sokkal meggyőzőbb, hangsúlyozni kell azt, hogy el-lentétben áll a nemzetközi szerződések értelmezésének ut res magis valeat quam pereat szabályával.⁸² Továbbá a szerződő felek egy részének külön meg-állapodása sem fogadható el, mert „a travaux préparatoire fogalma csak olyan anyagot ölelhet fel, amely a szerződő felek együttes szándékára valamilyen módon világot vethet, amely tehát a szerződő felek közös munkájával vagy legalábbis a felek egyetértésével alakult ki”.⁸³ Ez pedig semmiképpen sem vo-natkoztatható a nyugati hatalmak diplomatáinak tárgyalásaira. Végül Vietnam Állam mint a nemzetközi jog alanya, sohasem létezett, ezzel kapcsolatban is megfigyelhetjük azt, hogy a burzsoá jogászok gyakran fikcióhoz folyamodnak bizonyos tények leplezésére.⁸⁴

Az 1956-ra előírányzott választások elmaradtak. A Diem-rendszer nem tel-jesítette a fegyverszüneti egyezmény 14. és a zárónyilatkozat 7. cikkének a po-litikai rendezésre vonatkozó rendelkezéseit, lehetetlenné tette a nemzetközileg ellenőrzött szabad választások megtartását és ezzel a két országrész békés egyesítését. A VDK kormánya 1956. június 6-án és július 19-én jegyzékben kérte a tárgyalások megkezdése céljából a meghatalmazottak kijelölését, me-lyet Diem — Dulles támogatásával — elutasított, szerződésszegését a VDK meg-vádolásával kísérve, sőt hamarosan minden érintkezést — még a postai forgal-mat is — megszakított a két övezet között.

Emögött az húzódott meg, hogy a dél-vietnami nép akarátának szabad megnyilvánítását megengedve az amerikai tervek kudarcot vallottak volna. *Eisenhower* elnök emlékirataiban⁸⁵ elismeri, hogy minden szakértő állítása sze-

⁷⁸uo. 71. o.

⁷⁹*Moore, J. N.*: i. m. 23. o.

⁸⁰*L. Bator*: Geneva, 1954: The Broken Mold. The Reporter 15 (June 30, 1966).
Id. *Moore*: i. m. 23. o. 50. jegyzet.

⁸¹*Moore, J. N.*: i. m. 23. o.

ui. The Legality of United States Participation in the Defense of Viet-Nam: i. m. 577—578. o.; *Frowein* szerint (i. m. 3. o.) a fegyverszüneti egyezmény alapjául Vietnam felosztása szolgált.

⁸²*Annuaire de la Commission de Droit International*. 1966. Vol. II. 239. o.

⁸³*Haraszi György*: A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1965. 167. o.

⁸⁴*Haraszi György*: A Nemzetközi Bíróság joggyakorlata 1946—1956. Közgazda-sági és Jogi Könyvkiadó, 1958. 46. o.

⁸⁵*Eisenhower, D. D.*: Mandate for Change: 1953—1956. Garden City, N. Y. 1963., 430. o. Id. *Chaumont*: i. m. 70. o.

rint a szavazatok 80%-át Ho Si Minh kapta volna. Vagyis az amerikai politika nem fogadott el és ellenállt bármilyen vietnami egység elfogadásának.⁸⁶

Az amerikai imperializmus sötét terveiben jelentős szerepet szánt Dél-Vietnamnak, melyet — A. Fontaine szavait⁸⁷ használva — „minden áron” tartani akart. 1954. április 7-én Eisenhower elnök sajtóértekezletén megszületett a „dominóelmélet”: „Ha a sorjában felállított dominókövek közül az elsőt ledöntjük, egészen biztosak lehetünk abban, hogy hamarosan az utolsó is ledől. Így kezdődik a bomlás, aminek a következményei nagyon súlyosak lesznek.”⁸⁸ Szerinte Dél-Vietnam az első dominó, s ha a kommunisták azt „ledöntik”, Burma, Thaiföld, Malájföld és Indonézia következhet. Dean Rusk külügyminiszter 1966. február 18-án a szenátus külügyi bizottsága előtt az Egyesült Államok külpolitikáját és vietnami akcióját kifejtve ugyanilyen szellemben nyilatkozott: „Az a tény, hogy kivonja magát (ti. USA) egyetlen általa kötött szövetségi szerződés kötelezettségei alól, kockáztatja azt, hogy lerombolja a szabad világ bizalmát minden olyan szerződésben, melyben szerződő fél.”⁸⁹ Az Egyesült Államok tehát imperialista beavatkozási törekvéseit az antikommunizmus jelszavával álcázta és túltette magát az általa vállalt nemzetközi kötelezettségeken.

Vietnam békés egyesítése az amerikai politika következtében megghiúsult. Az 1956-ot követő évek eseményeiből csak azokat ragadjuk ki, melyek az általunk feltett kérdés, Vietnam nemzetközi jogi helyzete szempontjából relevánsak.

Ezek elsősorban az állam, illetve kormányelismerés területén jelentkeznek. A Vietnami Demokratikus Köztársaságot — mint fentebb láttuk — a szocialista államok már 1950-ben elismerték és a 60-as években egyre több fejlődő, sőt nyugat-európai kapitalista ország is (pl. Svédország, Franciaország) elismerte.

Dél-Vietnamot mintegy 60 állam ismerte el és több nemzetközi szervezetbe is felvették, köztük az ENSZ egyes szakosított intézményeibe.⁹⁰ Ezen kívül az ENSZ Ázsiai és Távol-Keleti Gazdasági Bizottságával is kapcsolatban áll a Mekong-tervvel összefüggésben.⁹¹ Ezzel kapcsolatban Ch. Chaumont megjegyzi, hogy „ez a tény csak látszólag rendkívüli, ellenkezőleg teljesen logikus, mert pontosan abból származik, hogy a dél-vietnami állam egyre növekvő módon egy nagyhatalom cselekvési eszközévé vált és ezáltal olyan nemzetközi súlyt szerzett, melyet Ngo, Ky és Thieu kormányai önmagukban sohasem nyerhettek volna el”.⁹²

Dél-Vietnam belső helyzete lényegesen változott 1956 után. A Diem kormány megsértve a fegyverszüneti egyezmény 14., valamint a zárónyilatkozat 7. és 9. cikkét, nem biztosította a dél-vietnami nép számára az emberi jogok és alapvető szabadságok élvezetét, a demokratikus intézményeket, ellenkezőleg: hajtóvadászatot indított a kommunisták és más haladó elemek ellen. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság 1956. júliusi jelentése felfedte, hogy a kommunisták üldözése bizonyíthatóan 319 esetben követelt emberéletet. A népi ellenállás fokozódása a diktatúrát arra ösztönözte, hogy a lakosságot tömegesen

⁸⁶ Chaumont: i. m. 70. o.

⁸⁷ Fontaine, A.: i. m.

⁸⁸ Donovan, R. J.: Eisenhower, The Inside Story, 261. o. Idézi Lider: i. m. 136. o.

⁸⁹ Revue Générale de Droit International Public. 1966. évi 3. sz. 755. o.

⁹⁰ Moore, J. N.: i. m. 3. o.

⁹¹ American Journal of International Law, 1971. 4. sz.

⁹² Chaumont, Ch.: i. m. 69. o.

deportálja a „stratégiai falvaknak” nevezett koncentrációs táborokba. Fokozta a terrort az ellenzék megsemmisítésére, a buddhisták elnyomása 1963 nyarán olyan visszhangot váltott ki, hogy 32 afro-ázsiai állam az ENSZ-hez fordult⁹³ az emberi jogoknak Dél-Vietnamban való megsértése miatt.

A genfi egyezmények megsértése és a terror következtében forradalmi helyzet keletkezett Dél-Vietnamban. Megindultak a partizánakciók, Diem kormányzatának 1959 elején el kellett ismernie, hogy „... Vietnam hadiállapotban van”.⁹⁴ 1960. december 20-án megalakult a *Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front* (DNFF), mely harcot hirdetett az amerikai imperializmus és lakájai ellen, tíz pontból álló programjában kifejezésre juttatta a dél-vietnami nép jogos törekvéseit. Vagyis az történt, hogy a dél-vietnami nép *önrendelkezési jogát* gyakorolta: ha ezzel a jogával nem élhetett a szabad választások eszközével, akkor másképpen nyilatkozott meg, „a tömegek magatartása és cselekvése nem kevésbé érvényes és valószínűleg ékesszólóbb formája a népakarat megnyilvánulásának”.⁹⁵

A saigoni kormány és az Egyesült Államok részéről a genfi egyezmények megsértése, az elkövetett nemzetközi jogi deliktumok sorozata következtében Vietnam nem az, ami 1954-ben volt, tehát pusztán a genfi egyezmények alapján nem magyarázható nemzetközi státusa. Ez a helyzet felveti a *klasszikus alternatívát*: szembeállítani a legalitás elvét az effektivitás elvével, az *ex iniuria ius non oritur* szabályát az *ex factis ius oritur* szabályával, és további roppant bonyolult összefüggéseket is involvál, így az államkeletkezés és a nemzetközi jog viszonyát, az elismerés ezzel kapcsolatos problémáját, a vietnami háború nemzetközi jogi minősítésének kérdését, másképpen a hadviselő felek jogi helyzetének meghatározását, ti. nemzetközi háború, polgárháború vagy ún. nemzetközi polgárháború alakult-e ki, az agresszió által létrehozott nemzetközi jogi felelősség kérdését stb., melyek mindegyike a dolog természete szerint több részproblémát is magában foglal. Ezen tanulmány keretei nem teszik lehetővé azt, hogy ezeknek a kérdéseknek minden részletét megvizsgáljuk, csak arra szorítkozhatunk, hogy bizonyos általános szabályoknak a vietnami háborúval kapcsolatos alkalmazását vizsgáljuk.

Az 1956 után kialakult helyzet értelmezésében mindenekelőtt a *hivatalos állásfoglalások vizsgálata bizonyulhat perdőntőnek*.

Így a *Vietnami Demokratikus Köztársaság* 1965. április 8-i 4 pontja, valamint képviselőinek (Xuan Thuy, Pham Van Dong) nyilatkozata⁹⁶ értékes adalékokkal szolgál. A gondosan fogalmazott szövegek alapján két lényeges elemet lehet kiemelni: 1. hangoztatják a vietnami nép egységét és önrendelkezési jogát, 2. a saigoni hatóságokat az amerikaiak zsoldjában álló bábkormányának minősítik (bábrendszer, ügynök, áruló, klikk stb.).

A *Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány* jogi álláspontját is megismerhetjük pl. az 1967. szept. 1-én nyilvánosságra hozott programból. „A Front nemcsak a jelenlegi feladatot határozza meg, az agresszorok kiűzését, az ország felszabadítását, hanem jövőjét is: felépíteni egy független, demokratikus, békeszerető, semleges és virágzó Dél-Vietnamot.”⁹⁷ Az ország egyesi-

⁹³ Revue des Nations Unies, 1963. évi 8—9. sz. 104. o. és 10. sz. 17—19. o.

⁹⁴ Fontaine, A.: i. m.

⁹⁵ Chaumont, Ch.: i. m. 78. o.

⁹⁶ Doc. Conf. Grenoble 14. o.

⁹⁷ uo. 21. o.

téséről, mely minden vietnami „égő vágya”, megállapítja, hogy „Vietnam egyesítése fokozatosan valósul meg békés eszközökkel, a két zóna közötti tárgyalásokkal, kényszer nélkül és külföldi beavatkozástól mentesen.”⁹⁸

1969. június 8-án a Dél-Vietnami Nép Képviselőinek Kongresszusa elfogadta Dél-Vietnam alkotmányát. Ennek preambuluma hitet tesz egyrészt egy független, demokratikus, békés és semleges Dél-Vietnam felépítése, másrészt az ország fokozatos újraegyesítése mellett. Az ezekkel kapcsolatos feladatokat az alkotmány 3. és 4. cikkei tartalmazzák.⁹⁹

Dél-Vietnam jogi helyzetével kapcsolatban megemlíthető még, hogy már a DNFF húsz országban tartott képviselőket, több száz delegációt küldött kongresszusokra és baráti látogatásokra.¹⁰⁰ A Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány sok országtól kapott hivatalos elismerést és létesített rendes diplomáciai kapcsolatot.

Az amerikai álláspont jogi kifejtését a „The Legality of United States Participation in the Defense of Viet-Nam” című dokumentum tartalmazza.¹⁰¹ Ez expressis verbis azt állítja, hogy Vietnamban két állam van, a Vietnami Köztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság. Ezzel kapcsolatban érdekes megjegyezni azt, hogy az amerikai álláspont Dulles idejéhez viszonyítva módosult, mert akkor csak Dél-Vietnamot tekintette államnak, a Vietnami Demokratikus Köztársaságot pedig nem. Az amerikai jogi álláspont másik kulcseleme pedig a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front önállóságának tagadása.¹⁰²

Vietnam jogi helyzetével — azaz, hogy egy vagy két állam létezik-e — foglalkozva a *szakirodalom* megoszlik. Az egyik felfogás Vietnam egységének koncepcióját vallja. Ez a nézet legelősebben az 1968. évi Grenoble-i jogászkonferencián,¹⁰³ továbbá az NDK jogászaival 1969. február 17—20. között Berlinben rendezett konferencián¹⁰⁴ jutott kifejezésre. A másik álláspont azt hirdeti, hogy Vietnamban két állam jött létre.¹⁰⁵ A jelen tanulmány keretei között nincs helye a szerzők nézeteinek még per tangens érintésére sem; mivel mindenki, aki a vietnami kérdés nemzetközi jogi aspektusaival foglalkozott, Vietnam egységének vagy megosztottságának problémájával szemben találta

⁹⁸ uo. 22. o.

⁹⁹ Az alkotmány szövegét l. *Revue de Droit contemporain* 1969. évi 1. sz. 7—12. o.

¹⁰⁰ Doc. Conf. Grenoble. 19. o.

¹⁰¹ The American Journal of International Law, 1966. 569. és köv. o.

¹⁰² uo. 565. és köv. o.

¹⁰³ L. Grenoble-i konferencia nyilatkozatának ezzel kapcsolatos megállapítását; doc. Conf. Grenoble, 123. o.; Falk utal arra, hogy korábbi álláspontját megváltoztatva most Vietnam egységét vallja (doc. Conf. Grenoble, 34. o., 37. o., 38. o.).

¹⁰⁴ Bucholz, E.: Der Kampf gegen Aggression und Kriegsverbrechen des USA-Imperialismus in Vietnam. Staat und Recht 4. sz. 505—517. o.

¹⁰⁵ Oppenheim—Lauterpacht: International Law, Vol. I. 1955. 255—258. o.; Nagy Károly: Az állam elismerése a mai nemzetközi jogban. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica. Tom. XIV. Fasc. 6. 89. o.; Pinto, R.: La guerre civile. Recueil des Cours de l'Académie de Droit International 1965—I. tom. 119., 466. és köv., 460. o.; Moore, J. N. szerint (i. m. 2. o.) Vietnamban két separate international entity létezik; Schick azt írja (i. m. 982. o.): Az átcsoportosítási zónából nemzetközi egységek vagy de facto államok statusa jönnek létre; Frowein: „A saigoni kormány Dél-Vietnam régen elismert és funkcionáló kormánya, melynek helyzetét eddig nem, egy alkalommal vitatottá tette egy ellenkormány. Kétes demokratikus vonásai nemzetközi jogi szempontból nem befolyásolják kormányminőségben.” (i. m. 9. o.).

magát és állásfoglalásra kényszerült, ezért csak néhány eredeti és érdekes gondolatmenetet követünk, melyek egyben jól illusztrálják azt is, hogy a felvetődő kérdések megválaszolása mennyire bonyolult. Végül vázoljuk saját álláspontunkat, mely azonban inkább problémafelvetőnek, mint problémamegoldónak minősíthető.

Ch. Chaumont utal a Diem-kormány és általában Dél-Vietnam egymást követő kormányainak mesterséges jellegére.¹⁰⁶ Azt írja, hogy „a háború Vietnamban jelenleg lényegében háború egyrészt az USA, másrészt a DNFF és a VDK között, tehát az USA és a vietnamiak között”.¹⁰⁷ A szerző azonban nem érinti világosan az 1954–1960., ill. az 1954–1965. közötti helyzetet, továbbá az amerikai beavatkozás jellemzésére az „egyre növekvő”¹⁰⁸ jelzőt használja.

A konfliktus nemzetközi minősítésével is foglalkozik kiváló tanulmányában F. Fabbri. Szerinte a genfi egyezmények szabályaiból kell kiindulni, hogy Vietnam jogi státusának lényeges vonásait meghatározzuk.¹⁰⁹ Majd utal az 1956 júliusára előirányzott választások elmaradására és azt írja, hogy „a szóban forgó egyezmények megsértése az Egyesült Államok kormánya által olyan ténykörülményeket hozott létre, melyek *de facto* túlmennek az analizált rendelkezéseken, de az adott helyzetben egyáltalán nem járulnak hozzá ahhoz, hogy a saigoni kormány számára a szuverén és független állam alapjellegét (le caractère de base) elismerjük”.¹¹⁰ Ehhez hozzáteszi azt, hogy a DNFF-et általában felkelő pártnak tekintik¹¹¹ és a dél-vietnami helyzet a polgárháború klasszikus jellemvonásait viseli,¹¹² de ugyanakkor rámutat arra is, hogy ez involválná egy központi kormány szembenállását egy helyi kormánnyal. A központi kormány jellege pedig nincs meg a saigoni kormánynál (a területnek csak egy részét ellenőrzi, hiányzik népi bázisa, lábbal tiporja az emberi jogokat, az államcsínyek következtében instabilitás és precaritás jellemzi, és szó szerint egy idegen hatalom tankjainak és repülőgépeinek gyűrűjében fészkel.¹¹³) Álláspontja szerint a DNFF-et *sui generis* felkelőknek kell minősítenünk¹¹⁴ és zárókövetkeztetését a következőkben fogalmazza meg: „egyik oldalon van a Vietnami Demokratikus Köztársaság, mely ténylegesen képviseli a Vietnami Állam jelentős részét, másrészt ugyanezen állam egy zónája, melyet bizonyos mértékben az itt folyó polgárháborús helyzet és egyre nagyobb mértékben az Egyesült Államok fegyveres beavatkozása jellemez, ami nagyon közel áll egy fegyveres *foglaláshoz*, legalábbis a saigoni kormány által »ellenőrzött« zónában.”¹¹⁵

H. Meyrowitz két kérdést tesz fel:¹¹⁶ Vietnam egyetlen államot alkot-e és negatív válasz esetében: Vietnam két része a 17. foktól északra és délre államot alkot-e. Az elsőre szerinte a válasz egyértelmű: „A felek egyike sem

¹⁰⁶ Chaumont, Ch.: i. m. 68. o.

¹⁰⁷ uo. 68. o.

¹⁰⁸ u. o. 69. o.

¹⁰⁹ Fabbri, F.: i. m. 173. o.

¹¹⁰ uo. 179. o.

¹¹¹ uo. 175. o., 179. o.

¹¹² uo. 177. o.

¹¹³ Nyilvánvaló utalás arra, hogy egy időben Thieu és Ky székhelye a Than Son Nhut-i amerikai légitámaszponton volt.

¹¹⁴ uo. 179. o.

¹¹⁵ uo. 180. o.

¹¹⁶ Meyrowitz, H.: Le Droit de la guerre dans le conflit vietnamien. Annuaire Français de Droit International, 1967. 159. o.

állítja komolyan annak politikai és jogi konzekvenciáival, melyet ez a tézis magában foglal, hogy jelenleg létezik vagy valamikor az 1954. évi egyezmények után létezett egységes vietnami állam.”¹¹⁷ Az általa feltett második kérdéssel kapcsolatban azt mondja, hogy „bármilyen volt az 1954. évi genfi szövegek által létrehozott jogi helyzet, a két zóna nemzetközi státusával kapcsolatban el kell fogadni azt, hogy a dolgok fejlődtek és hogy a két vietnami köztársaság ma, legalábbis a háború joga szempontjából, két államot alkot.”¹¹⁸ Erre a következtetésre a felek által tett kifejezett vagy hallgatolagos elismerésekből, illetve az ellenségeskedésen kívül álló államok elismerési nyilatkozataiból jut. Ebből a téziséből vezeti le a háborús szembenállás négy fokozatát is, mely egyben megfelel az ellenségeskedések időbeli kifejlődése fokozatainak.¹¹⁹ Ezek a formák a következők: a) saigoni kormány — DNFF; b) Egyesült Államok — DNFF; c) Egyesült Államok — Vietnami Demokratikus Köztársaság; d) saigoni kormány — Vietnami Demokratikus Köztársaság. Azonban nagyon érdekes következtetésre jut, amikor a saigoni kormány — DNFF szembenállást vizsgálja. Ennek a *minősítésével*¹²⁰ kapcsolatban azonnal a polgárháború kifejezés jelentkezik, ezt viszont a szembenálló felek mindegyike tagadja. Az amerikai álláspontot kommentálva megjegyzi azt, hogy az amerikai tagadás mögötti érdek nyilvánvaló, „vietnami akciójának *beavatkozási* jelleget kölcsönözne, mely nagyon vitatható jogcím”.¹²¹ A VDK és a DNFF álláspontjával kapcsolatban utal arra, hogy szerintük amerikai agresszióról van szó, melyben a saigoni kormány csak a segédcsoport szerepét játssza.¹²² Álláspontját a következőkben foglalja össze: „A harc nem egy *tényleges állam* keretében robbant ki, hanem egy *in statu nascendi* államban.”¹²³ Ehhez hozzáteszi azt a tényt, hogy a saigoni kormány 1954 után sem gyakorolt fennhatóságot Dél-Vietnam egy része és az ott élő lakosság fölött, melyből arra a következtetésre jut, hogy „a szembenállás Dél-Vietnamban kevésbé tűnik egy törvényes kormány és a felkelők közötti harcnak, hanem inkább két igénylő (prétendans) közti konfliktusnak ugyanazzal a területtel kapcsolatban”.¹²⁴ Ezután utal arra,¹²⁵ hogy 1965 óta a katonai helyzet megváltozott, „mind a VDK, mind a DNFF elleni háborúval kapcsolatos politikai és katonai döntések központja nem Saigonban, hanem Washingtonban van”¹²⁶ — és végső konklúzióját a következőkben fogalmazza meg „a Saigon—DNFF szembenállásra alkalmazott polgárháború minősítés a politikai és katonai realitásokkal semmiféle kapcsolatban nem álló jogi konstrukciónak tűnik”.¹²⁷

A továbbiakban Vietnamnak az 1954. évi genfi egyezmények megsértésével létrejött státusára vonatkozó *saját véleményünket* fogalmazzuk meg.

Bevezetőben hangsúlyoznunk kell azt, hogy a politikai valóság jogi kategóriákba történő transzformálása igen nehéz feladat, mert a politika rugalmas

¹¹⁷ uo. 159. o.

¹¹⁸ uo. 160. o.

¹¹⁹ uo. 162. o.

¹²⁰ uo. 164. o.

¹²¹ uo. 165. o.

¹²² uo. 165. o.

¹²³ uo. 166. o.

¹²⁴ uo. 166. o.

¹²⁵ uo. 167. o.

¹²⁶ uo. 167. o.

¹²⁷ uo. 167. o.

fogalmi jelentősen különböznek a jog merev fogalmaitól.¹²⁸ Ebből arra kell következtetnünk, hogy a Dél-Vietnamban kialakult politikai helyzetet nem tudjuk teljes szabadsággal jogi kategóriákban kifejezni. A jogi elemzés nehézségeinek fokozódása más oldalról is jelentkezik, jelesen a dél-vietnami helyzet annyi sajátos és egyedi jellemvonással rendelkezik, hogy azt atipikus vagy sui generis alakzatnak kell minősíteni.¹²⁹ A továbbiakban többféle összefüggés együttes vizsgálata alapján teszünk kísérletet álláspontunk megfogalmazására.

Elsősorban azt kell hangsúlyozni, hogy 1954-ben Vietnam területén csak egy állam létezett, a Vietnami Demokratikus Köztársaság, Vietnam Állam, illetve annak jogutódja: a Vietnami Köztársaság ezt megelőzően nem volt a nemzetközi jog alanya. Ez történeti tényekkel egyértelműen bizonyítható, csak utalni kell az alábbi eseményekre.¹³⁰ Az 1886. június 6-án kötött protektorátusi szerződés az Annami Császárság és Franciaország között 1945. március 11-én a japán erők következtében hatályát veszti. Az ekkor kiadott császári nyilatkozat a függetlenség helyreállításáról beszél, majd 1945. augusztusának végén Bao Dai kormányát váltotta fel Ho Si Minh kormánya, mely 1945. szeptember 2-án kikiáltotta a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Ezekből a tényekből arra kell következtetni, hogy mivel 1945. augusztusában és szeptemberében Vietnam területén semmiféle idegen szuverenitás nem érvényesült, ezért a VDK megalakítása nem az ún. dekolonizáció folyamatában történt.¹³¹ Ebből a jogi alaphól indult ki a Vietnami Demokratikus Köztársaság és Franciaország között 1946. március 6-án és szeptember 14-én kötött szerződés is. Továbbá a Vietnami Demokratikus Köztársaság mint független állam 1946. és 1954. között fennmaradt, területének egésze sohasem került francia megszállás alá, egész területén Franciaország sohasem tudta erőszakkal helyreállítani 1945-ben megszűnt szuverenitását.

Ennek az összefüggésnek másik oldala az, hogy Vietnam Állam létrehozása időben csak követte a VDK megalakulását. A Bao Dai-féle állam létrehozását az amerikai politika igényelte, mert helyettesíteni kívánta a francia, tehát gyarmati uralmat egy neokolonialista alakzattal, mert tarthatatlannak ítélte meg az előbbi fenntartását. Azonban a neokolonialista bábállam létrehozása nem fejeződött be 1954-ben. Franciaországot korlátozta 1946-os alkotmányának VIII. cím 62. §-a, ezért az 1949. december 31-i megállapodás csak belső önkormányzatot biztosított Vietnam Állam számára, a külpolitika és a katonai ügyek intézése továbbra is Franciaország joga volt. Bár 1954. június 4-én parafálták az ún. Buu Loc—Laniel megállapodást, mely Vietnámot szuverén és független államnak ismerte el, de ezt a szerződést a genfi egyezmények megkötése előtt nem írták alá, még kevésbé ratifikálták.

Az 1954. évi genfi egyezményeket ezekben az összefüggésekben kell figyelembe venni, jelesen megerősítették a Vietnami Demokratikus Köztársaság,

¹²⁸ L. Tanaka bírónak a Nemzetközi Bíróság 1966. július 18-án a délnyugat-afrikai ügyben (Ethiopia—Libéria és a Dél-afrikai Köztársaság között) hozott ítéletével kapcsolatos különvéleményét. C. I. J. Rec. 1966. 287. és köv. o.

¹²⁹ Meyrowitz: i. m. 166. o.

¹³⁰ Ezt a kérdést részletesen tárgyalja Ph. Devillers: Vietnam: le pouvoir légitime, les Accords de Genève et les perspectives de paix. Doc. Conf. Grenoble, 113. és köv. o.

¹³¹ Vö. a kommunista és munkáspártok 1957. és 1960. évi moszkvai nyilatkozatával.

mint szuverén állam nemzetközi jogi helyzetét, másrészt Dél-Vietnam területét ideiglenesen — 1956. júliusáig — francia megszállás alá helyezték.¹³²

A genfi egyezményeknek ilyen értelmezését más oldalról is alá lehet támasztani. Abból kiindulva, hogy a VDK 1946-ban független állam volt, következik az, hogy 1946-ban a VDK és Franciaország viszonya az államközi kapcsolatok síkján jelentkezett, tehát a nemzetközi jog szabályai vonatkoztak rá. Az 1928. évi Kellogg—Briand paktum, illetve az ENSZ Alapokmánya 2. cikkének 4. pontja eltiltották a támadó háborút. Ennek alapján Franciaországnak a VDK elleni támadását agresszióknak kell minősítenünk és ezért az 1954. évi genfi egyezményeket az agresszor állam nemzetközi jogi felelősségének képletében is meg kell vizsgálni. Ebből következik az, hogy az 1954. évi egyezmények lényeges rendelkezései az agresszor vereségével kialakult jogi helyzetet fejezték ki, ezért bizonyos rendelkezéseinek ideiglenes jellege van, jelesül az ideiglenes megosztás a választást megelőző kétéves átmeneti időszakra, mely az agresszió következményeinek felszámolását célozta. Azonban — mint láttuk — az agresszióknak „mintegy melléktermékeként” kialakítottak egy neokolonialista bábállamot Dél-Vietnamban és az Egyesült Államok politikája arra irányult, hogy ezt a neokolonialista alakzatot megerősítse és elismertesse.

A fentiekben csak az 1954-es helyzetet vettük alapul, de az 1954. évi genfi egyezmények lényeges előírásai a gyakorlatban nem valósultak meg. Az 1954. évi egyezmények és általában a nemzetközi jog általános szabályainak megsértése új helyzetet eredményezett, melynek nemzetközi jogi relevanciája vitás. Ez ugyanis felveti az államalakulás és a nemzetközi jog viszonyának kérdését. Anélkül, hogy ebbe a kérdésbe jobban elmélyednénk, utalnánk arra, hogy a magyar nemzetközi jogi irodalomban ezzel kapcsolatban *Bokorné Szegő Hanna* azt írja: „A nemzetközi jog már ismer olyan szabályokat, melyek az államalakulás folyamatára vonatkoznak.”¹³³ Ezt azonban csak az államalakulás mai jellemző típusára, az önrendelkezési jog érvényesítésére korlátozza és nem akarja azt mondani, hogy az államalakulás minden esetére érvényes. Vagyis ebből nem következik az, hogy az ellentét szerkezete szerint a másik oldalon megmarad jogon kívüli folyamatnak. *Nagy Károly*¹³⁴ ezzel szemben azt mondja, hogy az államalakulás mindig a nemzetközi jogon kívüli folyamat. Álláspontját nagyon árnyaltan fejezi ki, amikor vizsgálja szecesszió esetében harmadik államok elismerő tevékenységét. Ebben az esetben azt mondja, hogy az állam létrejön, mielőtt az államiság feltételei megvalósultak, de harmadik államok elismerése mint a nemzetközi jog kogens szabályába, a non intervencio elvébe ütköző magatartás, jogellenes.¹³⁵

Az államközi gyakorlatból sem lehet egyértelmű következtetésre jutni. Az 1932-ben meghirdetett és a Nemzetek Szövetsége által magáévá tett Stimson-elv¹³⁶ csak az agresszióval elért okkupációra vonatkozott. Az ENSZ gyakorlata — úgy tűnik — a tényleges helyzettel szemben a de jure helyzet primátusát ismeri el, így a Közgyűlés és a Biztonsági Tanács a rhodéziai üggyel kapcsola-

¹³² Devillers, Ph.: i. m. 116. o.

¹³³ *Bokorné Szegő Hanna*: Az új államok és a nemzetközi jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1971. 95. o.

¹³⁴ *Nagy Károly*: i. m. 18—19. és 37—38. o.

¹³⁵ uo. 95. o.

¹³⁶ Elemzést l. *Nagy Károly*: i. m. 12. és köv. o.

tos határozatai,¹³⁷ továbbá a namíbiai helyzet értékelése.¹³⁸ Ezzel szemben utalni lehet arra, hogy a Német Szövetségi Köztársaság létrehozása az 1945. évi Potsdami Megállapodásokkal ellentétesen, tehát jogellenesen történt.

Mielőtt a jogszerűség és az effektivitás összefüggését vizsgálnánk, hangsúlyozni kell azt, hogy ez csak az ún. Vietnami Köztársasággal kapcsolatban vetődik fel a VDK, illetve a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front és a Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány jogszerűségéhez nem férhet kétség, az előbbihez elsősorban a történelmi fejlődés, az utóbbihoz pedig az önrendelkezési jog elve következtében.

Álláspontunk kialakítása szükségszerűen a szuverenitás fogalmával kapcsolatos vitába torkollik bele. A szuverenitás tényleges vagy jogi fogalom-e,¹³⁹ vagyis a hatalmi viszonyok által kifejezett tényleges helyzetet: függetlenséget, függőséget vagy viszonylagos kiegyenlítettséget fejez-e ki, vagy fogalmában a nemzetközi jogi elemek dominálnak. Véleményünk szerint — indokaink részletezésére jelen tanulmány keretében ugyan nincs lehetőség — a szuverenitást jogi fogalomnak kell tekinteni; az állam önálló nemzetközi jogalanyként lép-e fel vagy sem. Legfeljebb azok az államok, melyek tagadják önálló jogalany mivoltát, megtagadják elismerését.

Vitathatatlanak tűnik továbbá az, hogy egy terület felett valamilyen szuverenitásnak érvényesülnie kell, ha az nem nyílt tenger vagy kozmikus térség, tehát res communis omnium, mely alól kivételt csak a nemzetközi igazgatás vagy katonai foglалás jelenthet. Ha Dél-Vietnammal kapcsolatban azt állítanánk, hogy ez a terület „jogüres tér”, akkor ellentmondanánk egy communis opinio doctorum-nak.

Az 1954. évi egyezmény a francia szuverenitást ismerte el Dél-Vietnam felett anélkül, hogy pontosan meghatározta volna vajon szuverenitásról, illetve katonai megszállásról van-e szó. A kétértelműséget a fegyverszüneti megállapodás 27. cikke csak tovább fokozta, mely Franciaországnak, ill. jogutódjának kötelezettségeiről beszél az egyezmény végrehajtásával kapcsolatban.

Vitathatatlan továbbá az, hogy a francia szuverenitás 1954 decemberétől 1956. áprilisáig fokozatosan megszűnt és ezt a korszakot a francia—amerikai rivalizálás jellemezte.¹⁴⁰ Mivel nemzetközi igazgatás szóba sem jöhet, a kérdés úgy vetődik fel, hogy Dél-Vietnam 1956-tól a saigoni kormány uralma alatt állt-e, vagy pedig katonai megszállás alatt. (A dolog természete szerint ez csak amerikai megszállást jelenthet!) Vizsgálunk kell tehát a saigoni hatóságok effektivitását.¹⁴¹ Problematikusnak csak az 1956—1965 közötti időszakot tartjuk. Ugyanis 1963—1965 között nyilvánvaló amerikai megszállás következett be, viszont ezt megelőzően az Egyesült Államok csak tanácsadókkal és katonai segéllyel volt jelen Dél-Vietnamban. 1963—1965 között a saigoni hatóságok fo-

¹³⁷ Részleteit l. Rousseau, Ch.: *Chronique des faits internationaux*. Revue Générale de Droit International Public. 1967. 442—504. o.

¹³⁸ *Bruhács János*: i. m. 27—28. o.; továbbá a Nemzetközi Bíróság 1971. június 21-én adott tanácsadó véleményében meghatározta azt, hogy milyen jogi következmények hárulnak az államokra Dél-Afrika jogellenes jelenlétéből Namíbiában. A tanácsadó vélemény szövegét és az egyéni, ill. különvéleményeket l. *International Legal Materials* 1971. évi 4. sz. 677—829. o.

¹³⁹ *Herczegh Géza*: *Néhány szempont az állami szuverenitás vizsgálatához*. Budapest, 1970. MS.

¹⁴⁰ *Chaumont, Ch.*: i. m. 66. és köv. o.

¹⁴¹ Effektivitását többen megkérdőjelezik, így pl. *Schick*: i. m. 389. o.

kozosan elvesztették effektivitasukat.¹⁴² Az 1956—1965 közötti helyzettel kapcsolatban érdekes adatokat közöl Ch. Fourniau¹⁴³ a saigoni kormány pénzügyi függőségéről, az USA által nyújtott gazdasági segítség természetéről és szűk társadalmi bázisáról. „Ha 1955-től Dél-Vietnamban egyik oldalon csak a diemista hatóságok, másik oldalon pedig a néptömegek lettek volna, a harc nem lett volna olyan véres és hosszú, mert nyilvánvaló, hogy ez a diemista kormány csak néhány óráig tarthatta volna magát... nem egy polgárháborúról van szó a vietnami nép két frakciója között, hanem a dél-vietnami nép nemzeti ellenállásáról az idegen erőkkal szemben.”¹⁴⁴ Véleményem szerint ez a megállapodás kifejezi az exakt valóságot, azonban — mint fentebb hangsúlyoztuk — ezt jogi kategóriákban igen nehéz kifejezni. Továbbá figyelembe kell venni azt is, hogy a diemista hatóságok effektivitasukat fokozatosan veszítették el.

Ezek a tények arra a következtetésre vezetnek bennünket, hogy a genfi egyezmények megsértésével fokozatosan létrejött egy dél-vietnami állam. Ez 1954-től kezdve államnak, ha úgy tetszik nasciturus államnak minősíthető és ez involválja azt is, hogy mivel állam, akkor kormánya is van, ill. volt. Ez csak a saigoni kormány lehetett mindaddig, amíg a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front 1964—1965-ben politikailag és katonailag le nem győzte a saigoni hatóságokat, mely megszűnt Dél-Vietnam tényleges hatalmi tényezője lenni, és győzelme gyümölcseinek learatását csak az amerikai beavatkozás hiúsította meg.¹⁴⁵

Ezt a nézetet alá lehet támasztani a közvetlenül érdekelt fél, a Vietnami Demokratikus Köztársaság elismerési gyakorlatával. A VDK vitathatatlanul támogatja a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front — Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány programját, mely magában foglalja egy önálló Dél-Vietnam létezését. Továbbá az 1954—1965 közötti időszakban is több releváns tény említhető, így pl. 1956-ban a VDK felvette a kapcsolatot Diemmel a választások megtartásának ügyében. Ezt lehet ugyan ad hoc elismerésnek tekinteni,¹⁴⁶ de a Laoszról szóló 1962. évi egyezményt mind a VDK, mind Dél-Vietnam aláírta. „Ha az aláíró felek között egymást el nem ismerő államok vannak és nem tesznek az aláíráskor elismerést tagadó nyilatkozatot, úgy a szerződés aláírásának tényéből arra lehet következtetni, hogy egymás között új jogok és kötelezettségek rendszerét kívánják kiépíteni és fenntartani, mely csakugyan többet is jelenthet egy egyszerű elismerési nyilatkozatnál. A többoldalú szerződés együttes aláírása olyan tény, amelynek alapján nehéz tagadni az aláíró állam államiségát és elismerést jelent legalábbis a szerződésben foglalt jogok és kötelezettségek tekintetében. Az ilyen elismerés korlátozott, de facto elismerés”.¹⁴⁷ — írja Nagy Károly.

A fentiek alapján elvégezhető a vietnami konfliktus jogi minősítése is. Két szakaszt lehet ebben világosan elkülöníteni: 1956—1965 és az azt követő időszakot. Az utóbbival kapcsolatban nincs probléma: az amerikai agresszió következtében Dél-Vietnam egy része katonai megszállás alá kerül, a háború az Egyesült Államok és a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front — Dél-Vi-

¹⁴² Bruhács János: i. m. 86. o.

¹⁴³ Fourniau, Ch.: Représentativité du F. N. L., doc. Conf. Grenoble, 119—120. o.

¹⁴⁴ uo. 120. o.

¹⁴⁵ Bruhács János: i. m. 87. o.

¹⁴⁶ Nagy Károly: i. m. 54. és köv. o.

¹⁴⁷ u. o. 75. o.

etnami Ideiglenes Forradalmi Kormány között folyik. Az 1954—1965 közötti helyzettel kapcsolatban a polgárháború kifejezés jelentkezik.¹⁴⁸ A minősítés szempontjából azonban azt is figyelembe kell venni, hogy az egyik fél, a Dél-Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front, az önrendelkezési jogáért harcoló dél-vietnami nép képviselője és ez a tény döntő jelentőségű a konfliktuson kívül álló, ún. harmadik államok helyzetének meghatározása szempontjából.

A polgárháború és harmadik államok viszonyának lehetséges eseteit R. Pinto a következőkben exponálja:¹⁴⁹ 1. egyáltalán nem megengedett a beavatkozás; 2. be lehet avatkozni az elismert kormány támogatására; 3. be lehet avatkozni mind a kormány, mind a felkelők érdekében; 4. csak a felkelők érdekében; 5. a nemzetközi jog szabályaival összhangban. A szerző a lehetséges helyzetek elemzéséből arra a következtetésre jut, hogy harmadik államoknak polgárháborúba beavatkozásában kapcsolatos jogi normák nem alakultak ki.¹⁵⁰ Nézetem szerint azonban, mivel Dél-Vietnam esetében az önrendelkezési jog gyakorlásáról, másképpen nemzeti felszabadítási háborúról van szó, harmadik államok helyzetét meghatározza az, hogy harmadik államok az ilyen harcot jogosultak és kötelesek támogatni.¹⁵¹ Ezt expressis verbis kimondja az ENSZ Közgyűlése által 1970. október 24-én elfogadott deklaráció is.

3. Az 1954. évi genfi egyezmények végrehajtásának nemzetközi jogi biztosítékai

Az egyezmények végrehajtása a nemzetközi jog általános szabályai szerint a szerződő felekre tartozik és ezt a genfi egyezmények konkrétan ki is mondják (28. cikk). Emellett az egyezmények sajátos mechanizmust is létrehoztak, mellyel elejét kívánták venni a háború kiújulásának. Ezért létrehozták a Nemzetközi Felügyeleti és Ellenőrző Bizottságot (továbbiakban Nemzetközi Ellenőrző Bizottság). A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság összetételével, feladataival és határozataival kapcsolatos szabályokat a fegyverszüneti egyezmény 34—43. cikkelyei tartalmazzák.

A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság Kanada, India és Lengyelország képviselőiből áll, elnöke India képviselője. Egyhelyben működő és mozgó felügyelő csoportjai vannak. Feladata a 36. cikk értelmében:

- a) ellenőrizni az átcsoportosítási terv keretében a két fél fegyveres erői által megvalósított áthelyezést;
- b) felügyeletet gyakorolni a demarkációs vonalon, valamint a demilitarizált övezetekben;
- c) ellenőrizni a hadifoglyok és polgári internáltak szabadon bocsátását;
- d) örködni a kikötőkben, a repülőtereken és Vietnam minden határán abból a célból, hogy alkalmazzák-e a tűzszüneti egyezménynek a fegyveres erőkre, katonai személyzetre, fegyverekre, lőszerre és hadianyagokra vonatkozó előírásait.

A Nemzetközi Ellenőrző Bizottságnak háromféle állásfoglalása lehetséges, de állásfoglalásai ajánlások, tehát jogilag nem kötelezők:

- a) egyhangú az egyezmény megsértéseinek súlyosabb eseteiben (42. cikk);

¹⁴⁸ Bruhács János: i. m. 84. o.

¹⁴⁹ Pinto, R.: i. m. 466. és k. o.

¹⁵⁰ uo.

¹⁵¹ L. P. Pierson—Mathy: L'action des Nations Unies contre l'apartheid. III. Revue Belge de Droit International, 1971—I. 177. és köv. o.

b) többségi (41. cikk);

c) minden tag külön jelentést készít (43/2 cikk).

Abban az esetben, ha a felek nem fogadják el a bizottság ajánlását, vagy a Bizottság a 42. cikkben meghatározott esetekben nem tud határozatot hozni, a Bizottság a Genfi Konferencia tagjaihoz fordul. (43. cikk).

A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság tevékenységének dokumentumai igen értékes források a vietnami kérdés története szempontjából. Különösen figyelemre méltóak az 1955., 1956., 1962. és 1965. évi jelentések. A Nemzetközi Ellenőrző Bizottság tevékenységének jogi természetét feladatai alapján világosan meg tudjuk határozni: a tények megállapítása, tehát a kivizsgálás tartozott hatáskörébe. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság feladatkörét igen rugalmasan fogta fel, amennyiben szükségét érezte, akkor bizonyos következtetéseket is levont. Így pl. meg kell említeni az 1962. évi jelentést, melyben megállapította azt, hogy szerződés hiányában is tényleges katonai szövetség áll fenn az Egyesült Államok és Dél-Vietnam között.¹⁵² Továbbá a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság több alkalommal a titkos diplomácia eszköze volt.¹⁵³

A genfi egyezmények végrehajtásának nemzetközi jogi biztosítékaival kapcsolatban szükségszerűen felmerül az *Egyesült Nemzetek Szervezetének és a vietnami háborúnak kapcsolata is*. 1959-től az ENSZ többször foglalkozott a laoszi kérdéssel, illetve Kambodzsa panaszaival határának megsértése miatt. A szorosabb értelemben vett vietnami kérdésnek az ENSZ elé vitelét az Egyesült Államok több alkalommal megkísérelte.¹⁵⁴ A jelen tanulmány célját azonban meghaladná az ENSZ vietnami szerepének, pontosabban az ENSZ jogainak és kötelességeinek elemzése a vietnami háborúval kapcsolatban, mert ez messze túlmutat a tanulmány tárgyán, az 1954. évi genfi egyezmények elemzésén.

¹⁵² Frowein: i. m. 14—15. o.

¹⁵³ L. Pentagon iratok. International Herald Tribune 1971. júliusi sz.

¹⁵⁴ 1964. aug. 5-én és 7-én a Tonkini-öbölbeli incidenssel kapcsolatban: VDK kormányának álláspontját l. Revue des Nations Unies. 1964. évi 7., 8. sz. 23—24. o.; 1966. február 1-én l. O. N. U. Chronique mensuelle, 1966. évi 3. sz. 3—12. o. Továbbá ebben a tárgyban több jegyzékváltás is volt a Főtitkár és az Egyesült Államok delegátusa között és a Főtitkár nyilatkozatában ismételtlen foglalkozott a vietnami helyzettel.

II.

AZ USA DÉL-VIETNAMI INTERVENCIÓJA ÉS A NEMZETKÖZI JOG

Az USA katonai részvétele a vietnami háborúban a nemzetközi jog szférájának szinte valamennyi kérdését érinti,¹ mégis azt a kérdést tekinthetjük leglényegesebbnek, hogy van-e valamiféle nemzetközi jogi alapja az USA-hadsereg aktív — Saigon oldalán történő — közreműködésének? Ennek a kérdésnek a megválaszolása ugyanis alapvetően meghatározza az USA vietnami tevékenységének jogi megítélését. (Az USA vietnami akciója külön problémaként veti föl a VDK elleni agressziót. Jelen tanulmányunkban erre nem térünk ki, csak a dél-vietnami problémával foglalkozunk.) Ezzel magyarázható, hogy mind politikusok, mind pedig a nemzetközi jog művelői elsősorban azon szoktak vitatkozni, hogy jogos-e az USA részvétele a vietnami háborúban, vagy nem? Pl. Johnson, az USA elnöke 1967. szept. 29-én San Antonióban mondott beszédében kijelentette: „Vietnam hatalmas agresszió színhelye. ... ahol a kommunista terjeszkedés nemzetközi határokat lép át.”² A szocialista és más haladó politikusok viszont megbélyegzik az amerikai agressziót.³

A vietnami háborúval foglalkozó nemzetközi jogászok nagyobb része jogellenesnek tartja az USA intervencióját, így pl. Ch. Chaumont,⁴ R. A. Falk,⁵ M. Gordon,⁶ mások mint pl. E. B. Firmage, vagy J. N. Moore az amerikai intervenció jogosságát bizonyítgatják,⁷ ismét mások azt a — megítélésünk szerint — lehetetlen álláspontot képviselik, hogy a konfliktusban mindkét fél jogellenesen vesz részt,⁸ mindkét fél agresszor, vagy pedig azt, hogy az USA viet-

¹ A vietnami háború mint nemzetközi jogi probléma — tanulmányunk témáján túlmenően — érinti a háborúindítás és a hadviselés nemzetközi jogi szabályait, az állam, a kormány és a felkelők elismerésének kérdéseit, a nemzetközi szerződések érvényességével és hatályával kapcsolatos problémákat, az államterület és államhatár kérdéseit, a polgárháború fogalmát stb.

² New York Times 1967. okt. 1.

³ „Az Egyesült Államok haladéktalanul szüntesse meg agressziós cselekményeit Vietnámban...” mondja a kommunista és munkáspártok 1969. június 5—17-i moszkvai konferenciájának „Függetlenséget, szabadságot és békét Vietnámnak” című felhívása.

⁴ L. a kérdésről részletesen Charles Chaumont: *Analyse Critique de l'intervention américaine au Vietnam* (Commission permanente d'enquete pour le Vietnam kiadványa, Bruxelles, 1968.).

⁵ L. Richard A. Falk: *Six Legal Dimensions of the United States Involvement in the Vietnam War* (The Vietnam War and International Law, Princeton, New Jersey 1969. II. kötet, szerk. R. A. Falk.) A továbbiakban idézve: Falk: *The Vietnam War*.

⁶ L. Max Gordon: *Vietnam, the United States, and the United Nations*. (Falk: *The Vietnam War*.)

⁷ L. Edwin Brown Firmage: *International Law and the Response of the United States to „Internal War”* (Falk: *The Vietnam War*.); valamint John Norton Moore: *The Lawfulness of Military Assistance to the Republic of Viet-Nam*. A. J. I. L. 1967. január 1—34. old.

⁸ L. Ralph K. White: *Misperception of Agression in Vietnam* c. tanulmányát az

nami részvételének legalitását vagy illegalitását a tételes nemzetközi jogban semmi sem támasztja alá.⁹

A kérdés megítélésében mutatkozó ez a nagyfokú eltérés csakis a tények és a nemzetközi jog normáinak eltérő értelmezéséből adódhat, ezért tanulmányunkban megkíséreljük, hogy az új szellemű nemzetközi jog normáinak megfelelő, nézetünk szerint is helyes álláspontot alakítsuk ki.

Az USA politikusai és azok a nemzetközi jogászok, akik az amerikai intervenció jogszerűsége mellett foglalnak állást többféle nemzetközi jogi érvet hoznak fel annak igazolására, hogy nem jogszerűtlen az USA vietnami intervenciója, s ezekre támaszkodva — nemegyszer a nemzetközi közösség érdekeire hivatkozással — védelmezik az USA kormánya által hozott háborús intézkedéseket.

1. A nemzetközi jog alapján álló érvek közül az egyik legtöbbször hangoztatott az, mely szerint az USA baráti segítséget nyújt Dél-Vietnamban az „északi agresszió” ellen, s ez jogszerűsége mellett az USA a kérdésben képviselt politikájának alapvető tétele is.¹⁰ A baráti segítségnyújtás jogszerűségét arra alapozzák, hogy az amerikai intervenció tulajdonképpen tökéletesen az ENSZ Alapokmányának megfelelően folyik, tekintve, hogy az 51. cikkében valamennyi állam számára biztosítja az egyéni vagy kollektív önvédelem jogát.¹¹ Ennek szellemében J. N. Moore kategorikusan kijelenti, hogy a Vietnami Köztársaságnak (Dél-Vietnam) nyújtott amerikai katonai segély mind az ENSZ Alapokmánya, mind pedig a legszélesebb körben elfogadott hagyományos nemzetközi jog értelmében jogszerű, míg a Vietnami Demokratikus Köztársaság által alkalmazott „egyoldalú kényszer” a Vietnami Köztársaság politikai és területi integritása ellen — jogszerűtlen.¹²

2. Gyakran találkozunk azzal a nézettel is, hogy a Genfi Egyezmények tulajdonképpen nem kötik az USA-t, mivel az nem írta alá a szerződéseket, s a „pacta tertiis nec nocent nec prosunt” klasszikus elve alapján a Genfi Egyezmények semmiféle olyan kötelezettséget nem tartalmazhatnak az USA-ra nézve, amelyeknek az az USA általi be nem tartása jogsértést jelentene, mivel a Genfi Egyezmények az USA szempontjából „res inter alios acta”-nak minősülnek. Ezt az álláspontot képviseli pl. R. H. Hull és J. C. Novogrod is, akik szerint az USA legrosszabb esetben is csupán provokátornak minősíthető.¹³

3. Rusk gyakran a Délkelet-ázsiai Védelmi Szerződést idézte, mint a Vietnami Köztársasággal szembeni elkötelezettségük forrását.¹⁴

4. Az USA intervencióját védelmező nemzetközi jogászok a vietnami konfliktust általában a VDK és Dél-Vietnam közötti nemzetközi konfliktusnak tekintik, de azt is megjegyzik, hogy ha polgárháborúról lenne szó, az USA-nak a konfliktusban való részvétele akkor is jogszerű lenne vagy amiatt, hogy az ENSZ Alapokmány 51. cikkében biztosított kollektív önvédelem joga ebben az

Image and Reality in World Politics c. kötetben (Columbia University Press. New York and London; 1968. szerk. John C. Farrell és Asa P. Smith).

⁹ L. Jaro *Mayda*: The Vietnam Conflict and International Law. (Falk: The Vietnam War.)

¹⁰ International Herald Tribune 1971. június 14.

¹¹ L. Lincoln P. Bloomfield: The U. N. and Vietnam (Falk: The Vietnam War. 289—290. old.)

¹² J. N. Moore: i. m. 2. old.

¹³ R. H. Hull és J. C. Novogrod: Law and Vietnam. New York 1968. 50. old.

¹⁴ E. B. Firmage idézi Rusk-ot. I. m. 116. old.

esetben is megilleti az államot,¹⁵ vagy pedig azért, mert a polgárháborúban az elismert kormány részére jogszerűen nyújtható külső segítség.¹⁶

Az említett érvek mindegyike valamilyen igazolást keres az amerikai intervenció védelmére, mivel a mai nemzetközi jog a non-intervenció alapján áll, annak be nem tartására jogszerűen csak kivételes esetben kerülhet sor.

A non intervenció elve

Az államok külső és belső ügyeibe való beavatkozás tilalma, az államok közötti kapcsolatok egyik legfontosabb alapelve, a francia polgári forradalom terméke, első ízben az 1793-as francia alkotmány tartalmazta azt. Azonban mint nemzetközi elv, nem nyert széles körű elfogadást, sőt a napóleoni háborúkkal a francia uralkodó osztály is elvetette ezt az elvet. Az 1823-ban meghirdetett Monroe-elvet szokták emlegetni, mint a beavatkozás korlátozásának első, valóban nemzetközi jellegű megjelenését, valójában viszont ez a doktrína sokkal inkább a világnak beavatkozási szférákra való felosztását jelentette, mintsem a beavatkozás korlátozását.¹⁷

A Monroe elvet követően bizonyos konkrét indokok miatti beavatkozás tilalmát mondta ki 1868-ban a Calvo doktrína¹⁸ és 1902-ben a Drago doktrína,¹⁹ majd 1907-ben a Drago—Porter egyezmény.²⁰ A Nemzetek Szövetsége Egyezségokmánya — Wilson elnök kérésére — 21. cikkében rögzíti a Monroe elvet,²¹ de ezzel — fentiek értelmében — a beavatkozás általános tilalmának kimondására nem került sor, és így a non-intervenció általánosan elfogadott alapelvként való megjelenése az ENSZ Alapokmány létrejöveteléig váratott magára.

A ENSZ Alapokmánya viszont már kétségtelenül a non-intervenció elvét tükrözi. Bár konkrét rendelkezést nem találunk az Alapokmányban, amely kifejezetten az államok részére írná elő a beavatkozás tilalmát, mégis azt mondhatjuk, hogy a non-intervenció elve az új szellemű nemzetközi jog egyik legfontosabb alapelve. Az Alapokmány 2. cikk 7. pontja ugyanis rögzíti a *Szervezetre* nézve a beavatkozás tilalmát — meghatározva annak határát is²² — amiből ar-

¹⁵ Ezen a véleményen van H. Kelsen és Brownlie is. l. 37. és 39. sz. alattiakat.

¹⁶ Ezt az álláspontot képviseli J. N. Moore és L. B. Sohn is. L. 86. és 87. sz. alattiakat.

¹⁷ A Monroe-elv lényege abban állt, hogy Európa ne avatkozzon az amerikai kontinens ügyeibe, ennek megfelelően az USA sem avatkozik európai ügyekbe. Ugyanakkor az USA az amerikai kontinens bármelyik országa elleni támadást saját maga elleni támadásnak tekinti, s ennek megfelelően fog eljárni. Lényegében tehát az USA „szabad-kezet” biztosított magának az amerikai kontinensen, azt ugyanis nem vállalta, hogy ő sem avatkozik be az amerikai államok ügyeibe.

¹⁸ Az argentin Calvo nevéhez fűződő doktrína az olyan diplomáciai és fegyveres beavatkozást kívánta megtiltani, amelynek célja, hogy valamely államot pénztartozásának megfizetésére bírja.

¹⁹ Lényegében a Calvo-elvet rögzítette az ugyancsak argentin eredetű Drago-doktrína is.

²⁰ A Drago—Porter egyezmény — bizonyos korlátozásokkal — a Drago-doktrína szerződésbe foglalása volt az 1907. évi hágai békekonferencián.

²¹ Az Egyezségokmány 21. cikke így szól: „A béke fenntartását biztosító nemzetközi megegyezések, mint a választott bírósági szerződések, és bizonyos területekre vonatkozó megállapodások, amilyen a Monroe-elmélet, érvényességét a jelen Egyezségokmány rendelkezései semmiben sem érintik.”

²² Az Alapokmány 2. cikk. 7. pont kimondja, hogy az Egyesült Nemzetekre fenn-

ra a következtetésre juthatunk, hogy ez a tilalom implicite a tagállamok ilyen jellegű kötelezettségét is jelenti. A 2. cikk 7. pont ilyen értelmezését alátámasztani látszik a 2. pont 1. cikke, amely az államok szuverén egyenlőségéről beszél, ami eleve feltételezi a be nem avatkozást, ellenkező esetben ugyanis ennek érvényesülése eleve lehetetlen lenne. A Szervezet mellett a tagállamokra nézve is fennálló kötelezettségre utal az Alapokmány 2. cikk 4. bekezdése is, amely szerint „A Szervezet összes tagjainak nemzetközi érintkezéseik során más Állam területi épsége vagy politikai függetlensége ellen irányuló vagy az Egyesült Nemzetek céljaival össze nem férő bármely más módon nyilvánuló erőszakkal való fenyegetéstől vagy erőszak alkalmazásától tartózkodniuk kell.”

Ez a rendelkezés ugyanis egyértelművé teszi azt a tényt, hogy az erőszakkal való fenyegetés, illetve az erőszak alkalmazásának tilalma az államok *bármilyen* (nem csak tagállamok közötti) nemzetközi kapcsolataira kiterjed, s mint-hogy a beavatkozás fogalmilag valamely kényszer alkalmazását tételezi föl, így nyilvánvaló, hogy az ENSZ Alapokmánya a tagállamokra nézve is kötelezőnek tekintí a non-intervenció elvének betartását.

Az Alapokmány rendelkezéseinek illetén való felfogása mellett a non-intervenció általános alapelvként való elfogadását bizonyítja egy sor regionális²³ és bilaterális²⁴ megállapodás is.

Bár a non-intervenció elve vonatkozik az államok belső és külső ügyeire (nemzetközi kapcsolataira) egyaránt, az intervenció problémája élesebben a belügyekben való beavatkozásként vetődik fel. Arra nézve, hogy mely ügyek tartoznak a belső joghatóság körébe, az állami szuverenitás ad némi támpontot. Belügynek tekinthetünk lényegében minden olyan ügyet, amelyre nézve az állam szuverenitásánál fogva szabadon rendelkezhet, avagy megfordítva, ami tekintetében az állam nem vállalt nemzetközi kötelezettséget. A két szféra természetesen több vonatkozásban átfedésbe kerülhet, így relativv válik ez az elhatárolás. Mindenesetre az Alapokmány némi útbaigazítást ad, amikor az állami szuverenitást tágabban értelmezi, s olyan ügyekre nézve írja elő a Szer-

álló beavatkozási tilalom „... a VII. fejezetben tárgyalt kényszerítő intézkedések alkalmazását semmiben sem érinti”.

²³ Pl. az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmánya (Bogotai Charta) 15. cikke kimondja, hogy „Egyetlen államnak vagy államszoportnak sincs joga arra, hogy közvetlenül vagy közvetve bárminő indokból is beavatkozzék más állam belügyeibe vagy külügyeibe. Ez az elv nem csupán a fegyveres erő alkalmazását zárja ki, hanem a beavatkozás bármely más alakját, vagy a támadó célzatnak akár az állam jogalanyisága tekintetében, akár az azt alkotó politikai, gazdasági vagy kulturális elemek tekintetében való bármely megnyilvánulását is.”

A bandungi ázsiai–afrikai értekezlet záróközleményében „A tíz elv” című rész 4. pontja tartalmazza a „Más nemzetek belügyeibe való be nem avatkozás” elvét.

A Varsói Szerződés pedig 8. cikkében tartalmazza a be nem avatkozás elvét.

²⁴ Az 1967. szept. 7-én aláírt magyar–szovjet Barátsági Együttműködési és Kölcsonös Segítségnyújtási Szerződés 1. cikke kimondja pl., hogy „A Magas Szerződő Felek... testvéri segítséget nyújtanak egymásnak az állami szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása, az egyenjogúság és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás alapján.”

Az India és Kína között 1954. június 28-án aláírt szerződés, amely „Pancsa Sila” néven ismert, tartalmazza többek között a be nem avatkozás elvét is, mint a két ország kapcsolatait vezérlő elvet.

A Bagdadi Paktum 3. cikke is kinyilvánítja, hogy „A Magas Szerződő Felek tartózkodnak egymás belügyeibe való bármilyen beavatkozástól.”

vezetre fennálló beavatkozási tilalmat „... amelyek *lényegileg* valamely állam belső joghatóságának körébe tartoznak...” (kiemelés tőlünk).

Az e körben kétségtelenül meglevő bizonytalansági tényezők mellett a nagyobb — elméleti és gyakorlati — problémát inkább az jelenti, hogy mely magatartások jelentik a non-intervenció elvének megsértését? Szükséges-e a fegyveres beavatkozás az elv megsértéséhez, vagy pedig egy csekélyebb jelentőségű és pl. gazdasági vagy kulturális téren jelentkező beavatkozás is az elv megsértését jelenti. Ebben a tekintetben ad nagy jelentőségű útbaigazítást az ENSZ 1965. évi Közgyűlésén elfogadott nyilatkozat,²⁵ amely — bár nem ad taxatív felsorolást a beavatkozást megvalósító cselekményekről — elítéli mind a közvetlen, mind a közvetett beavatkozást, hozzátéve, hogy ez a fegyveres intervención kívül kiterjed minden olyan beavatkozásra, vagy fenyegetésre, amely az állam személyisége, illetve az állam politikai, gazdasági és kulturális elemei ellen irányul. Külön is kihangsúlyozza a nyilatkozat, hogy az állam köteles tartózkodni egy másik állam ellen irányuló felforgató vagy terrorista tevékenység elősegítésétől, a polgárháborúban való részvételtől és általában attól, hogy befolyásoljon egy más államot politikai-gazdasági, társadalmi és kulturális rendszerének megválasztásában.

Az ENSZ Közgyűlés hivatkozott határozata tehát meglehetősen széles kört szab a beavatkozást megvalósító magatartások területén, és bár a Közgyűlés határozatai csupán ajánlás-jellegűek, a határozat majdnem abszolút egyhangú elfogadása (csupán egyetlen tartózkodás volt!) azt mutatja, hogy a különböző síkú és jellegű nemzetközi szerződésekben rögzített alapelv tartalmában teljes az államok egyetértése.

De abban is elég egyhangú a nemzetközi jog elmélete és gyakorlata, hogy bizonyos esetekben — az Alapokmány 2. cikk 7. pontban a Biztonsági Tanács részére biztosított jogszerű beavatkozáson túlmenően — nem jelenti a nemzetközi jog megsértését a non-intervenció elvének be nem tartása. Buza László szerint a nemzetközi jog három esetben engedi meg a beavatkozást:

- a) ha nemzetközi szerződés erre az idegen államnak jogot ad
- b) ha az érdekelt állam maga kéri a beavatkozást
- c) ha az idegen állam vitális érdekei a beavatkozást szükségessé teszik, vagyis, ha a nemzetközi jogi végszükség esete forog fenn.²⁶

Lényegileg ezeket az eseteket tekinti H. Haedrich is olyanoknak, amelyek kizárják a beavatkozás jogellenességét.²⁷ Találkozunk a nemzetközi jogban olyan nézetekkel is, amelyek más esetekben is jogszerűnek tekintik a beavatkozást,²⁸ az egyéb jogcímek azonban nem általánosan elfogadottak, vagy pedig

²⁵ L. az ENSZ Közgyűlésének (A/RES/2131 [XX] sz. határozatát.)

²⁶ Buza László: A felkelők nemzetközi jogi helyzete és a spanyol polgárháborúba való „benemavatkozás”. Acta Juridico-Politica. Tomus XIII. Szeged, 1938. 15. old.

²⁷ Wörterbuch des Völkerrechts. Szerk.: H. J. Schlochauer. Berlin. 1961. 2. köt. 146. old.

²⁸ H. Lauterpacht pl. hét esetben jogszerűnek ítéli meg az intervenciót.

1. Protektor állam jogosult a protektorátus valamennyi külső ügyébe beavatkozni.

2. Ha egy állam külső ügye egyidejűleg egy másik állam jogait is érinti, akkor ezen utóbbi állam jogosult az ügybe egyoldalúan beavatkozni.

3. Ha egy állam külügyi függetlenségét, személyi vagy területi főhatalmát nemzetközi szerződés korlátozza, akkor a másik szerződő fél jogosult a beavatkozásra.

egy általánosan elfogadott jogcím konkrét eseteit tekintik külön jogcímnek.²⁹ Erre figyelemmel az USA dél-vietnami intervenciójának nemzetközi jogi megítélésénél — nézetünk szerint — az alábbi lehetséges jogcímek vizsgálata indokolt:

1. A kollektív önvédelem jogának gyakorlása az ENSZ Alapokmány 51. cikke alapján.
2. Az 1954-es genfi egyezmények rendelkezései.³⁰
3. A SEATO értelmében fennálló kötelezettségek.
4. USA—Dél-Vietnam közötti bilaterális egyezmény.
5. Az intervenció a dél-vietnami kormány kérésére történt.
6. Nemzetközi vészhelyzet esete.

*A kollektív önvédelem jogának gyakorlása az ENSZ Alapokmány
51. cikke alapján*

Mint már utaltunk rá, az amerikai intervenció jogszerűségének egyik legfőbb bizonyítékát többen abban látják, hogy az ENSZ Alapokmánya biztosítja az egyéni, vagy kollektív önvédelem jogát. Az 51. cikk kimondja ugyanis, hogy „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette. A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során foganatosított rendszabályukat a Biztonsági Tanács tudomására tartoznak hozni...” (Kiemelés tőlünk.)

Ezzel összefüggésben mindjárt jónéhány értelmezési, jogdogmatikai és ténykérdés tisztázása válik szükségessé ahhoz, hogy állást foglalhassunk abban a főkérdésben, hogy az Alapokmány 51. cikkében foglaltak feljogosítják-e az USA-t a segítségnyújtásra?

a) Az 51. cikk csak a tagállamot ért támadás esetén alkalmazható-e, vagy nem tagállam esetén is lehet rá hivatkozni?

4. Ha egy állam akár béke, akár háború idején a nemzetközi jog általános szabályát (szokásjog v. szerződés) megsérti, más államok jogosultak a beavatkozásra, annak érdekében, hogy a jogsértő államot alá vessék ezen szabályoknak.

5. Ha egy állam kormányformáját vagy egy dinasztia uralmát egy másik állam szerződésben garantálja, akkor ez az állam jogosult a beavatkozásra, ha a kormányforma, illetve a dinasztia megváltozására kerülne sor, utóbbi esetben feltéve, hogy a szerződést az érdekelt államok kötötték, nem pedig személyesen az uralkodók.

6. Ha egy állam védnökséget visel külföldön élő állampolgárai fölött, jogosult lehet a beavatkozás annak érdekében, hogy a másik állam törvényesen köve legyen annak betartására.

7. Végül jogos lehet az ENSZ-tagállamok kollektív beavatkozása a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetése, illetve megsértése esetén. (Oppenheim—Lauterpacht: International Law. New York. 1948. 274—277. old.)

²⁹ H. Lauterpacht pl. külön beavatkozási jogcímnek tekinti azt az esetet, amikor egy állam szerződésben garantálja egy másik állam kormányformáját, attól az eset-től, amikor egy állam külügyi függetlenségét, illetve személyi vagy területi főhatal-mát nemzetközi szerződés korlátozza, holott a beavatkozásra mindkét esetben a nemzetközi szerződés a jogcím. (U. o.)

³⁰ Ezzel kapcsolatban l. Bruhács János itteni tanulmányát.

b) Mit kell érteni az 51. cikkben szereplő „fegyveres támadás” fogalma alatt, s kitől kell származnia ennek?

c) Tulajdonképpen mikor, milyen körülmények között kezdődött az amerikai intervenció?

a) Az Alapokmány 51. cikke kifejezetten a *tagok* ellen irányuló *fegyveres támadás* esetére biztosítja az egyéni vagy kollektív önvédelem jogát, így az a benyomás alakulhat ki, hogy egy nem tagállam az őt ért fegyveres támadás esetén nem jogosult a kollektív önvédelem igénybevételére.

Ezzel kapcsolatban azonban az Alapokmány egész szelleméből, és egyes konkrét rendelkezéseiből kell kiindulnunk. Az Alapokmány preambuluma ugyanis kimondja, hogy „Mi, az Egyesült Nemzetek népei elhatározván azt, hogy megmentjük a jövő nemzedéket a háború borzalmaitól...”, „...egyesítjük erőinket a nemzetközi béke és biztonság fenntartására...”. A 2. cikk 6. pontja pedig azt mondja ki, hogy „A Szervezet biztosítja, hogy amennyiben a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében szükséges, azok az államok is, amelyek az Egyesült Nemzetnek *nem tagjai*, ezeknek az elveknek megfelelően járjanak el.” (Kiemelés tőlünk.)

A preambulumban megfogalmazott legáltalánosabb, de egyben legalapvetőbb intenciók, hogy ti. a nemzetközi békét és biztonságot minden disztingció nélkül kívánják fenntartani „a jövő nemzedéke” számára, ugyancsak nem téve különbséget a tagállamok és nem tagállamok között, illetve a 2. cikk 6. pontjában kifejezetten rögzített alapelv, amely a *nem tagállamokkal* szemben is annak biztosításáról rendelkezik, hogy ezen államok is betartsák az ENSZ alapelveit, arra engednek következtetni, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása — mint elsődleges cél — érdekében a nem tagállamokat hasonló jogok és kötelezettségek kell, hogy illessék, illetve terheljék, mint a tagállamokat. Semmi sem indokolná ugyanis, hogy egy nem tagállam megtámadása esetén hátrányosabb helyzetbe kerüljön, mint egy ENSZ tagállam, arról nem beszélve, hogy az 51. cikk ellenkező értelmezése ellentétben állna a 2. cikk 6. pontjával, mindenekelőtt pedig az államok közötti kapcsolatok legfontosabb alapelveivel, a *szuverenitás* és az *egyenlőség* elvével amit az ENSZ Alapokmánya is tartalmaz (2. cikk, 1. bek.),³¹ és amelyeknek a megléte eleve ki lenne zárva a nem tagállam vonatkozásában, ha részére nem állna fenn a kollektív önvédelem jogszerű lehetősége. Alighanem H. Kelsennek van igaza amikor azt mondja, hogy „... az 51. cikk majdnem általánosan elfogadott értelmezésének megfelelően a kollektív önvédelem jogát egy nem tagállam ellen intézett fegyveres támadás esetében is lehet gyakorolni”.³²

Ennek az értelmezésnek a helyességét támasztja alá az a tény is, hogy a nem tagállamok egy része kollektív katonai szerződések részese, s mint ilyen, semmiféle Alapokmányba ütköző magatartást nem követett el.

Az eddigiek alapján — látszólag — azoknak van igazuk, akik jogszerűnek ítélik meg az USA vietnami intervencióját, mivel az Alapokmány nem zárja ki a nem tagállam által igénybe vett kollektív önvédelem lehetőségét. Csak-

³¹ Bár az ENSZ Alapokmánya 2. cikk. 1. bek. azt mondja, hogy „A szervezet valamennyi *tag* szuverén egyenlőségének elvén alapszik” (kiemelés tőlünk), nyilvánvaló, hogy itt is úgy kell értelmezni a „tag” kitétel, amely bármelyik államot jelentheti. Nyilvánvaló képtelenség lenne ugyanis, hogy egy államot azonnal megilletné a szuverenitás és az egyenlőség, mielőtt ENSZ-taggá válik, azelőtt pedig nem.

³² H. Kelsen: *Collective Security under International Law*. c. munkájából idéz J. N. Moore i. m. 14. old.

hogy az Alapokmány hivatkozott cikke *fegyveres támadás* esetén engedi meg az önvédelem alkalmazását!

b) Arra nézve viszont, hogy mit kell érteni a „fegyveres támadás” fogalma alatt, az Alapokmány nem ad semmiféle útmutatást, mint ahogy arra nézve sem rendelkezik kifejezetten, hogy ennek a „fegyveres támadás”-nak egy másik állam részéről kell-e fennállnia, vagy pedig belső támadás (pl. polgárháború) esetén is igénybe vehető-e a kollektív önvédelem?

Bár ez utóbbira nézve a 2. cikk 7. pontja kimondja, hogy „A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel az Egyesült Nemzeteket arra, hogy olyan ügyekbe avatkozzanak, amelyek lényegileg valamely állam belső joghatósága körébe tartoznak...”³³ és így a Szervezet *tagjai* sem avatkozhatnak belügyekbe, mégis mind a nemzetközi jog tudományában,³⁴ mind pedig a nemzetközi gyakorlatban³⁵ találkozunk azzal a felfogással, hogy belső támadás esetén valamelyik harcoló fél idegen segítséget vehet, illetve ténylegesen vett is igénybe.

Nézetünk szerint az Alapokmány által biztosított kollektív önvédelem jogosultsága kizárólag egy *másik állam* részéről fennálló fegyveres támadás esetén áll fenn, míg a belső harc³⁶ (polgárháború, puccs, forradalom, ellenforradalom) esetén a kormány által kért idegen segítség más kategóriába tartozik, ahol a kormány nem az Alapokmány 51. cikkéből adódó jogosítványát (ti. a kollektív önvédelemhez való jogát) gyakorolja, hanem éppen ellenkezőleg, a beavatkozás tilalma alatt álló másik állam egyébként jogellenesnek minősülő cselekményét teszi jogszerűvé azzal, hogy engedélyezi részére a beavatkozást. (Belső jogi analógiával élve: a sértett beleegyezése bizonyos esetekben kizárja a jogellenességet.) Ezen nézet helyességét maga az 51. cikk is alátámasztja azzal, hogy az ENSZ *tagja* elleni fegyveres támadásról szól, s itt, a *tag* államot jelent, nem pedig kormányt. Azaz, államot csak egy másik *állam* fegyveres ereje támadhatja meg, míg *belső harc esetén ugyanazon államon belül a kormány ellen* intéznek támadást. Így nem tekinthetjük helytállónak azokat a nézeteket, amelyek nem tesznek különbséget a belülről jövő, illetve más állam részéről megnyilvánuló fegyveres támadás között.

Nem lehet egyetérteni pl. Kelsennel sem, akinek az Alapokmány 51. cikkének a kollektív önvédelemre vonatkozó kiterjesztő értelmezését akceptáljuk,

³³ Az Alapokmánynak ez a rendelkezése azonban nem zárja ki az ENSZ részéről való beavatkozás lehetőségét, amennyiben egy állam valamely — egyébként belügynek minősülő — tevékenysége a nemzetközi békét és biztonságot veszélyezteti.

³⁴ Ezen az állásponton van többek között G. Dahm (I. Dahm: Völkerrecht. I. kötet. Stuttgart 1958. 202. old.) K. Skubiszewski (I. Manual of Public International Law. Szerk. M. Sorensen. New York. 1968. 749. old.) és H. Lauterpacht (L. Oppenheim—Lauterpacht: International Law. New York. 1948. 274—277. old.) is. L. továbbá: 22., 26., 27., 33., 86., 87. sz. jegyzeteket.

³⁵ Ténylegesen idegen beavatkozásra került sor 1946-ban Görögországban és Indonéziában brit részről, ugyancsak brit segítséget vett igénybe 1964-ben Kenya, Uganda és Tanganyika is a kormány megdöntésére irányuló felkelések elfojtására, Gabonban pedig — szintén 1964-ben — francia csapatok vettek részt a felkelők elleni harcban.

³⁶ A továbbiakban a „belső harc” kitélt — mint gyűjtőfogalmat — használjuk minden olyan esetben, ahol a „polgárháború”, „puccs”, „forradalom”, stb. jogi megítélése vetődik fel. Roppant nehéz lenne ugyanis pl. a „polgárháború” fogalmát pontosan meghatározni, a nemzetközi jogi normák alkalmazása szempontjából viszont a fő kérdés az, hogy *államon belüli* vagy pedig *államok közötti* konfliktussal állunk-e szemben?

a „fegyveres támadás” fogalmáról viszont azt mondja, hogy „... az nemcsak egy olyan akciót jelent, amelynek kapcsán egy állam saját felfegyverzett haderejét használja, hanem az egy olyan forradalmi mozgalmat is jelenthet, amely egy államban megy végbe, de amelyet egy másik állam kezdeményez, vagy támogat”.³⁷ Hasonló álláspontot képvisel Brownlie is, aki szerint az ún. közvetett agresszió³⁸ elkövetési magatartásai megvalósítják az 51. cikkben szereplő „fegyveres támadás”-t ha a támadó állam részéről kontroll áll fenn az elkövetők fölött, s azok ténylegesen erőszakot is alkalmaznak.³⁹

Az eddig elmondottak alapján tehát csakis arra az — Alapokmányának megfelelő — álláspontra juthatunk, hogy belső támadás nem valósítja meg az Alapokmány 51. cikkében szereplő „fegyveres támadás”-t.

c) Kérdés viszont, hogy mi is volt a tényleges helyzet Vietnámban akkor, amikor az USA segítő tevékenységét megkezdte a saigoni kormány oldalán? Külső vagy belső támadással került-e szembe a dél-vietnami kormány? A kérdés eldöntése nem látszik egyszerűnek, mivel az USA intervenció időszakában fennállott *tényhelyzet jogi megítélésében* — akárcsak az egész vietnami háború megítélésében — a legkülönbözőbb nézetek láttak napvilágot. N. X. Thien a Saigonban megjelenő „Daily Thoi Luan” kiadója, a Hanoi egyetem volt tanára pl. azt mondja a Vietnami Demokratikus Köztársaság tevékenységéről, hogy a Délen harcoló legkiválóbb felkelő egységeket ők képezték ki, majd Dél-Vietnámba küldték, s Hanoi parancsnoksága alatt vesznek részt a fegyveres harcban és azt a következtetést vonja le a Vietnami Demokratikus Köztársaság tevékenységéről, hogy az agressziót követett el Dél-Vietnam ellen, és „... hogy agressziójukat... elhomályosítsák és félreérthetővé tegyék, 1960-ban az észak-vietnami kommunisták megalakították a Nemzeti Felszabadítási Frontot, amelynek célja azt a hamis benyomást kelteni, hogy a dél-vietnami agresszió egy belső felkelés a fennálló kormány ellen”.⁴⁰ E. B. Firmage is északi agresszió megvalósulását látja és kijelenti: „Azzal, hogy a déli felkelés teljesen az északi befolyása alá került, beleértve a vezetést egészen a falvakig, és a személyek vonatkozásában az északiak ellenőrzését, megvalósult a VDK »fegyveres támadása« a VK ellen.”⁴¹

Ezek a nézetek tehát kizárják annak elfogadását, hogy a Vietnami Demokratikus Köztársaság és Dél-Vietnam relációjában belső harc állana fenn, s mint államok közötti fegyveres konfliktust tekintik kiindulási alpnak, amely a VDK támadásával kezdődött. J. N. Moore pedig még ezen is túlmegy és nemcsak a VDK és a VK közötti viszonylatban nem ismeri el a belső harc jellegét, hanem azt még a Vietnami Köztársaságon belüli fegyveres harc (ti. a saigoni kormánycsapatok és a felszabadító erők között) vonatkozásában sem

³⁷ H. Kelsent idézi J. N. Moore, i. m. 12. old.

³⁸ Közvetett agresszióknak minősül az ENSZ Közgyűlés XXII. ülészaka által küldött speciális bizottság 1969. márciusi ülésén tárgyalt szovjet javaslat értelmében egy állam részéről fegyveres bandáknak, zsoldosoknak, szabotőröknek más állam területére való küldése, valamint felforgató tevékenység más formáihoz való folyamodás fegyveres erő alkalmazásával párosulva, abból a célból, hogy belső zűrzavart idézzenek elő más államban, vagy hogy az politikáját az agresszor előnyére változtassa meg. (UN. Monthly Chronicle, 1969. április. 79. old.)

³⁹ Brownlie: International Law and the Use of Force By State című munkájából idéz J. N. Moore i. m. 12. old.

⁴⁰ N. X. Thien: Prospects of Peace in Vietnam. Revue de Droit International. 1969. jan.—márc. 4—5. old.

⁴¹ E. B. Firmage i. m. 101. old.

ismeri el. Nézete szerint ugyanis „... félrevezető vagy legalábbis igen obszcürus dolog az, ha a konfliktust úgy jellemzik, hogy az egy a Vietnami Köztársaság területén folyó polgárháború”⁴²

Ezekkel a nézetekkel szemben a kérdéssel foglalkozó nemzetközi jogászok nagyobb többsége belső harcnak (polgárháborúnak) tekinti a vietnami konfliktust, s az USA intervencióját ennek alapján ítéli meg. Q. Wright pl. azon a véleményen van, hogy a VDK nem követett el semmiféle olyan cselekményt a VK ellen azt megelőzően, hogy az USA bombázta a tűzszüneti vonaltól északra eső területeket, ami az Alapokmány 51. cikk szerint Dél-Vietnam elleni *fegyveres támadás*-nak minősülne.⁴³

G. Mc. Turnan Kahin és J. W. Lewis is arra a következtetésre jut — az 1965-ös amerikai „Fehér Könyv”-vel ellentétben⁴⁴ — hogy a VK területén kialakult polgárháborúról van szó, és azt nem Hanoi hozta létre, sőt nem is áll Hanoi ellenőrzése alatt.⁴⁵

J. Schulz szintén úgy fogja fel a vietnami háborút, mint az USA-nak *belügyekbe* való beavatkozását, amikor kijelenti, hogy „... az Amerikai Egyesült Államok, mint a jelenkor egyik legnagyobb katonai hatalma, háborút visel a vietnami nép és annak állami, politikai és katonai intézményei ellen... és ezzel példátlan módon avatkozik be ennek a 30 milliós népnek az életébe”⁴⁶

F. B. Schick az USA vietnami intervenciójának elemzésénél arra a végkövetkeztetésre jut, hogy az „... nem védelmezhető szorosan vett jogi alapon”,⁴⁷ ami egyben annak kimondását is jelenti, hogy az USA nem egy olyan nemzetközi konfliktusban vesz részt, amelyben akár az ENSZ Alapokmánya, akár valamely speciális nemzetközi jogi norma alapján jogszerűen vehetne részt a saigoni kormány oldalán, hanem sokkal inkább egy belső harcba avatkozott, ahol még csak az abba való beavatkozás sem bír semmiféle jogalappal. Belső harcnak tekinti a vietnami konfliktust R. A. Falk⁴⁸ és Ch. Chaumont is. Ez utóbbi a VDK-t sem tekinti „külföldi”-nek, s kijelenti: „Azt állítani, hogy Észak-Vietnam »külföldi«, még akkor is nehéz lenne, ha a két övezet politikai elkülönülése elfogadott tény.”⁴⁹

A fentiekből kitűnően tehát eltérő nézetekkel találkozunk a vietnami háborúban érdekelt felek (VDK, VK, DFK, USA) egymás közötti kapcsolatainak jogi megítélésében, mindenesetre többségben vannak azok, akik az USA tevékenységét belső harcba való beavatkozásnak — s a legalitást biztosító feltételek hiányában — *jogellenes* magatartásnak tekintik.

Bár kétségtelen tény, hogy a mai nemzetközi kapcsolatokat egy belső harc

⁴² J. N. Moore: i. m. 29. old.

⁴³ Q. Wright: Legal Aspects of the Viet-Nam Situation. AJIL. 1966. október. 764. old.

⁴⁴ G. Mc. Turnan Kahin és J. W. Lewis idézi az 1965-ös amerikai „Fehér Könyv”-et, amely szerint a Felszabadítási Front Hanoi irányítása alatt jött létre. G. Mc. Turnan Kahin és J. W. Lewis: The United States in Vietnam; Delta: 1967. 119. old.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ J. Schulz: Die USA-Agression in Vietnam — ein Verbrechen gegen den Frieden; Deutsche Aussenpolitik 1970. 1. 46. old.

⁴⁷ F. B. Schick: Some Reflections on the Legal Controversies Concerning America's Involvement in Vietnam. Falk: The Vietnam War. 203. old.

⁴⁸ R. A. Falk: i. m. 234. old.

⁴⁹ Ch. Chaumont: i. m. 30. old.

is komoly mértékben érintheti,⁵⁰ változatlanul a belügyekbe való beavatkozás: tilalmából kell kiindulnunk az USA-intervenció jogi megítélésénél, s úgy véljük, hogy a nemzetközi jogi megítélésben még ma is meglevő nézetkülönbségeket a *tények* feltárásával egységes megítélés alá lehet vonni. Nem kétséges ugyanis, hogy néhány évvel ezelőtt — a korábban kialakult jogi értékelések idején — nem volt ismert jó néhány olyan tény a vietnami konfliktus kialakulásával kapcsolatban, amelynek ismerete esetleg megváltoztatta volna a megítélés előjelét.

Hogyan kezdődött tehát az USA vietnami intervenciója? Ismeretes történelmi tény, hogy a sikeres felszabadító háború eredményeként 1945. szept. 2-án Ho Si Minh elnökletével kikiáltották a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Ezt követően néhány nap elteltével pedig megkezdődött a franciák visszaáramlása, a kolonialista háború, és amikor a franciák 1945. szept. 23-án támadást indítottak Saigon ellen, a Nam Bo-i felszabadítási bizottság nyomban ellenállásra szólította fel a lakosságot, a Hanoi kormány pedig Dél felé irányította a néphadsereg alakulatait.⁵¹ Ilyen körülmények között is sikerült azonban. 1946. január 6-án az egész országra (a francia megszállás alatt álló Délre is!) kiterjedő választásokat tartani, ahol a Viet Minh jelöltjei elsőprő győzelmet arattak, s az új kormány (ugyancsak Ho Si Minh vezetésével) a Viet Minh képviselőiből alakult.⁵² Ez a tény rendkívül jelentős az USA-intervenció későbbi megítélése szempontjából, mivel ez az *egységes VDK* és Franciaország közötti háború 1954-ig tartott, s az 1954. április 26.—július 21. között Indokínáról tartott genfi értekezleten elfogadott egyezményekkel fejeződött be. Így a kolonialista háború időszakában 1947-ben a franciák által létrehozott Bao Dai császár déli kormánya csupán mint a franciák bábkormánya létezett, a genfi egyezmények azzal zárultak, hogy Vietnam egységes,⁵³ és így annak képviselője — az előbbieket értelmében — csak a Ho Si Minh kormány lehetett.

Az USA első vietnami fellépése a franciák támogatásaként jelentkezett, s az 1950—54 közötti időszakban nagyarányú gazdasági és közvetett katonai elkötelezettségben nyilvánult meg.⁵⁴ Ugyanakkor az USA már a genfi értekezlet alatt támogatta Ngo Dinh Diem-et abban, hogy a saigoni kormány miniszterelnökeként megszilárdítsa hatalmát Délen, s mivel Diem tervei nyíltan a genfi

⁵⁰ Egy nagy károkkal, társadalmi rendszer megváltozásával stb. járó polgárháború az adott állam bilaterális és partikuláris nemzetközi jogából adódó kapcsolatok alapvető megváltozását eredményezheti, a polgárháború hatással lehet a környező országok politikai, társadalmi, gazdasági viszonyaira, azaz nemzetközi kihatásai lehetnek.

Ha ezek a hatások a nemzetközi békét és biztonságot veszélyeztetik, akkor — de csak akkor — a Biztonsági Tanács kényszerítő intézkedéseket foganatosíthat.

⁵¹ MTI Világpolitikai Dokumentáció. 1971. 1. sz. melléklet. „Az indokínai kérdés”. I. rész. 15. old. (Továbbiakban idézve: MTI. Dok.)

⁵² Uo. 16. old.

⁵³ Az 1954-es genfi tárgyalások Zárónyilatkozatának 12. pontja szerint „A genfi értekezlet valamennyi résztvevője kötelezettséget vállalt arra, hogy a Kambodzsával, Laoszal és Vietnammal való viszonyában tiszteletben tartja az államok szuverenitását, függetlenségét, *egységét* és területi épségét és tartózkodik a belügyeikbe való minden beavatkozástól.” (Kiemelés tőlünk.)

⁵⁴ 1950. májusában küldték az ún. *Griffin*-missziót Indokínába, amely 44 millió dolláros segítséget biztosított a franciák indokínai háborújának folytatásához, a STEM (Special Technical and Economic Mission to Cambodia, Laos and Vietnam) program keretében pedig nagyarányú katonai segítségnyújtás is folyt. MTI. Dok. II. rész. 30. old.

egyezmények félredobását jelentették,⁵⁵ az USA Diem támogatásával maga is az egyezmények elvetésére vállalkozott, sőt, Eisenhower elnök Diemhez intézett levelében már 1954. okt. 23-án megerősítette, hogy az USA Dél-Vietnamot mint külön államot fogja felállítani, amelynek erős kormánya van.⁵⁶ Joggal állapították meg tehát a Pentagon titkos tanulmányainak készítői, hogy az Eisenhower-kormánynak a gyenge lábon álló Dél-Vietnam kommunista hatalomátvételtől való megmentésére vonatkozó döntése közvetlen szerepet juttatott ennek a kormánynak a genfi egyezmények végleges összeomlásában,⁵⁷ amely a genfi zárónyilatkozattal 1956-ra előírányzott egységes demokratikus választások elszabotásával, illetve az 1956. márc. 4-i déli külön-választás lebonyolításával gyakorlatilag be is következett. Az USA ilyen támogatása mellett indította meg Diem elnök szörnyű terrorhadjáratát,⁵⁸ amely 1959–60-ban a nyílt Diem-ellenes felkeléshez vezetett.

Az akkori helyzet elemzéseként P. Devillers a jeles francia szakértő arra a következtetésre jutott, hogy a kommunisták felismerték: Diem ellen cselekedni kell, akár akarja Hanoi, akár nem.⁵⁹ Ebből világosan kitűnik az is, hogy az ellenállás a Diem-diktatúra ellen jött létre, illetve az is, hogy az ellenállási mozgalom kifejlődése nem az ún. északi beszívargás következménye.⁶⁰

Ilyen körülmények között egyértelmű, hogy akár külön államnak tekintjük Dél-Vietnamot, akár az egységes Vietnam részének — egy *belső harc* alakult ki a dél-vietnami felkelők és az amerikai támogatást élvező saigoni kormány között, s mivel tények bizonyítják, hogy a Dél-Vietnamban állomásozó, egyre nagyobb létszámú amerikai katonai erőket felhasználták a felkelők elleni harcban,⁶¹ az is egyértelmű, hogy az USA belügybe avatkozott be, megsértve ezzel a non-intervenció, mint a nemzetközi jog egyik legfontosabb alapelvét.

A jog- és ténykérdések eddigi elemzése után bizonyítottnak véljük, hogy

⁵⁵ Diem hatalomra jutását követően valóban egy sor olyan intézkedést foganatosított, mely ellentétben állt a genfi egyezménnyel, így pl. már a genfi tárgyalások befejezésétől 1955. végéig több ezer polgári személyt — köztük sok volt ellenállót — megöletett, bebörtönöztetett, megkínzóztatott, megsértve ezzel a Vietnamról szóló genfi egyezmény 14/c. és 15/d. pontját;

1955. október 7-én pedig a Diem-kormány jegyzékben értesítette Nagy-Britanniát, mint a Genfi Konferencia egyik társelnökét, a genfi egyezmények elutasításáról, valamint arról, hogy elutasítja a VDK-val való tárgyalást.

L. még ezen időszak további eseményeit: Chronology of the Vietnam War. Szerk.: Association d'Amitié Franco-Vietnamienne, Paris.

⁵⁶ Chronology of the Vietnam War. 21. old.

⁵⁷ International Herald Tribune, 1971. június 14.

⁵⁸ 1954 júliusától 1955 decemberéig a Diem-rendszer 4584 terrorakciót intézett a korábbi ellenállók ellen. L. Chronology of the Vietnam War: 32. old. A Dél-Vietnamban állomásozó M. A. A. G. létszám 3000-re, az USA katonai bázisainak száma pedig 57-re emelkedett 1960. év végéig. Uo. 44. old.

⁵⁹ L. erről részletesen P. Devillers: The Struggle for the Unification of Vietnam c. munkáját.

R. K. White is kijelenti: „... kevés amerikai tudja, hogy a lázadás nem Dél-Vietnam Laosz melletti részén vagy a Ho Si Minh Föld-nél kezdődött, ahol jelentős segítséget kaphattak volna északról, hanem először délen kezdődött a Mekong deltájánál, és így biztos, hogy otthon készített vagy szerzett fegyverekkel indult a harc.”

R. K. White: i. m. 136. old.

⁶⁰ A Pentagon-dokumentumok tanúsága szerint ezt nagyon jól kellett tudnia a kormánynak is, mivel az akkori időkből származó hírszerző jelentések megállapították, hogy „a kommunisták dél-vietnami erejének elsődleges forrása a helyszínről származik”. (International Herald Tribune. 1971. jún. 14.)

az USA vietnami intervenciójának jogi igazolása az ENSZ Alapokmányának 51. cikkére való hivatkozással egyértelműen megalapozatlan, mert:

a) Bár az 51. cikk *nem tagállamok* relációjában is alkalmazható, nem állott fönn egy idegen állam fegyveres támadása Dél-Vietnam ellen, akivel szemben Dél-Vietnam jogszerűen igénybe vehette volna a kollektív önvédelem eszközét. A VDK által a déli felkelőknek nyújtott segítség ugyanis — még ha a VDK-t külön államnak is ismerjük el — nem valósítja meg az 51. cikkben említett „fegyveres támadás” fogalmát.

b) Annak az érvelésnek pedig, amely szerint a VDK által a felszabadító erőknak nyújtott segítség a belső harcot nemzetközi jogi értelemben vett háborúvá változtatta, amelyre a nemzetközi jognak a háborúra vonatkozó szabályai az irányadók, semmiféle jogalapja nincs. Arra nézve ugyanis, hogy a VDK reguláris egységei beavatkoztak volna a DNFF oldalán a harcba — az amerikai hivatkozások ellenére — semmiféle konkrét bizonyíték nem merült föl. Az ún. „beszivárgások” viszont semmiképpen sem tekinthetők olyan segítségnek, amely a VDK fegyveres részvételét jelentené, mint ahogy a DNFF, illetve DIFK erőknak a VDK által nyújtott anyagi segítség (fegyverek, különböző ruházati, műszaki stb. cikkek) sem olyan jellegű közreműködést jelent, amely egy harmadik (külső) félnek a hadviselésben való konkrét közreműködését eredményezve, nemzetközi értelemben vett háborúvá tette volna a belső harcot. Erre nézve egyértelmű iránymutatást jelentenek a háborúviselés szabályairól szóló hágai egyezmények. Az „V. Egyezmény a semleges Hatalmak és személyek jogairól és kötelességeiről szárazföldi háborúban” című rész I. fejezetének 6. cikke ugyanis kimondja, hogy „A semleges Hatalom nem felelős azért, ha egyesek a határon átkelnek avégből, hogy szolgálatukat a hadviselő felek valamelyikének felajánlják.” A 7. cikk értelmében pedig „A semleges Hatalom nem köteles megakadályozni fegyvereknek, lőszernek és általában a hadsereg vagy a hajóhad céljaira felhasználható dolgoknak kivitelét vagy átvitelét a hadviselő felek valamelyike számára.” (Meggjegyezzük, hogy ezeket a rendelkezéseket tekintették a külső hatalmak irányadónak az 1936—39-es spanyol polgárháború kapcsán is, amikor önkéntesek részvétele bármelyik fél oldalán megengedett volt.)

c) Ami mégis de facto fegyveres támadásnak tekinthető, az a Dél-Vietnamban kialakult ellenállási mozgalom fegyveres akciója a Diem-rendszer terrorjával szemben, ami viszont nem egy másik állam részéről jövő „fegyveres támadás”-t jelent, amely az Alapokmány 51. cikke alkalmazását lehetővé tenné, hanem belső harcot, amelyre nézve a non-intervenció elve érvényesül.⁶²

A SEATO értelmében fennálló kötelezettségek

Rusk — mint említettük — gyakran hivatkozott a SEATO-ra, mint az USA dél-vietnami elkötelezettségének forrására és kijelentette, hogy az USA a szerződés alapján kétségtávol fel van jogosítva a kért segítség megadására, sőt az

⁶¹ 1962. február 4-én 60 amerikai katona a Mekong-delta vidékén közvetlenül is részt vett a dél-vietnami lakosság elleni fegyveres támadásban (Chronology of the Vietnam War. 53. old.), a későbbiekben pedig köztudott, hogy a DNFF-, illetve DIFK-erők elleni harcban részt vesznek az amerikai csapatok.

⁶² Mint már utaltunk rá, vannak esetek, amikor a non-intervenció elvének megsértése nem jogellenes.

USA ez irányú kötelezettsége magában a szerződés politikájában rejlik és kijelentette azt is, hogy a 4. cikk 1. bekezdése „képezte alapvető kötelezettségünket, amely kezdettől fogva befolyásolta cselekedeteinket Dél-Vietnamban”.⁶³

Mielőtt a hivatkozott 4. cikk 1. bekezdését vizsgálat tárgyává tennénk, előre bocsájtjuk, hogy egyáltalán a SEATO-ra való hivatkozás mindenfajta jogalapot nélkülöz, mivel Dél-Vietnam nem tagja a Szervezetnek, így a szerződésből rá tekintettel sem jogok sem kötelezettségek nem származhatnak, figyelemmel egyrészt a „pacta tertiis nec nocent nec prosunt” általános szokásjogi szabályára, amely a nemzetközi szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezményben is megerősítést nyert, másrészt pedig arra a tényre, hogy Saigonban nem létezett egy olyan kormány, amely jogszerűen kérhette volna az amerikai beavatkozást akár a SEATO tagállamok közreműködésével, akár anélkül.⁶⁴

De ha ezektől az *alapvető* kritériumoktól eltekintén, az USA intervenciójának jogszerű kötelezettsége még akkor sem lenne igazolható a SEATO alapján, ami a Dél-Kelet-Ázsiai Szerződés szövegének elemzése alapján nyilvánvalóan megállapítható.

A Szerződés 4. cikkének 1. bekezdése értelmében:

„Mindegyik fél elismeri, hogy a Szerződés övezetében bármelyikük ellen, vagy a Felek által egyhangú egyetértéssel megnevezett minden állam vagy terület ellen irányuló fegyveres támadás saját békéjét és saját biztonságát veszélyezteti, és kötelezi magát, hogy ilyen esetben a közös veszély ellen saját alkotmányos szabályainak megfelelően fellép. A jelen pont alapján fogantatott intézkedéseket haladéktalanul az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának tudomására kell hozni.”

A Szerződéssel egyidejűleg elkészített kiegészítő jegyzőkönyv értelmében a „Szerződés 4. cikkének alkalmazása szempontjából a Szerződő Felek egyhangúan Kambodzsa és Laosz államokat, valamint Vietnam állam joghatósága alatt álló szabad területet nevezik meg.”

A Szerződés idézett cikke és a kiegészítő jegyzőkönyv szövege annak nyelvtani értelmében arra utal, hogy fennállott az USA *kötelezettsége* a saigoni kormány katonai segítségére annál is inkább mivel az USA által tett fenntartás, hogy ti. csak „kommunista támadás” esetére tekinti magára nézve kötelezőnek a 4. cikk 1. bekezdését (USA politikai körökben a vietnami háborút északi kommunista agresszióknak tekintik), nem mentesíti az USA-t „kötelezettségének” teljesítése alól, az pedig kétségtelen, hogy a saigoni kormány kérte az USA beavatkozását, amely tény kielégíti a Szerződés 4. cikk 3. bekezdésében támasztott követelményt, mely szerint „... bármilyen fellépés csak az érdekelt kormány felhívására vagy hozzájárulásával történhet”.

Mégis nem véletlen, hogy Rusk tartózkodott attól, hogy elismerjen bármiféle *jogi kötelezettséget* az USA egyoldalú cselekvésére a SEATO alapján.⁶⁵ A tagállamok „saját alkotmányos szabályainak megfelelő” fellépése ugyanis — az Észak-atlanti Szerződés *automatikus* fellépési kötelezettségével ellentétben⁶⁶

⁶³ E. B. Firmage idézi Rusk-ot i. m. 116. old.

⁶⁴ L. erről: Intervenció a kormány kérésére c. részt.

⁶⁵ E. B. Firmage idézi Rusk-ot i. m. 116. old.

⁶⁶ Az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke kimondja, hogy ha valamely szerződő felet támadás ért, akkor a többi szerződő fél „... azonnal megteszi azokat az intézkedéseket — ideértve a fegyveres erő alkalmazását is —, amelyeket a békének és biztonságának az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.”

— mérlegelési jogot biztosít az egyes államok által fogantatosított intézkedések tekintetében, ami egyben azt is jelenti, hogy az USA alkotmányos úton hozott olyan döntése, amely a konfliktustól való távolmaradást mondja ki, nem sérti az USA által a SEATO-ban vállalt kötelezettségeket.

A 4. cikk 1. bekezdés illetően való értelmezését alátámasztja az a tény is, hogy Diem elnök 1961 szeptemberében kétoldalú védelmi egyezmény aláírását kérte az USA-tól, egyrészt arra hivatkozással, hogy erősebb amerikai elkötelezettséget kíván mint ami a SEATO-n keresztül rendelkezésre áll, másrészt pedig amiatt, hogy az esetleges SEATO-akciót az Egyesült Királyság és Franciaország meggátolná.⁶⁷ Diemnek ez a kérése, illetve az Egyesült Királyságnak és Franciaországnak a közös akció megakadályozására fennálló lehetősége teljességgel bizonyítja *azt a megállapításunkat*, mely szerint nem mondható az, hogy az USA semmilyen körülmények között sem térhetett ki a SEATO-ban vállalt kötelezettsége alól, avagy megfordítva, *a SEATO alapján az USA-t nem terhelte nemzetközi jogi kötelezettség a feltétlen beavatkozásra.*

Ezen túlmenően azonban egy sor egyéb probléma is fölmerül, melyeknek az elemzése nem csupán azt igazolja, hogy az USA nem volt köteles segítséget nyújtani a saigoni kormánynak, hanem azt is, hogy a SEATO-ra való hivatkozás mindenfajta jogalapot nélkülöz, sőt maga a Szerződés is ellentétben áll az ENSZ Alapokmány rendelkezéseivel.

a) A SEATO-szerződés 4. cikk 1. bekezdés a szerződési övezetbe tartozó állam vagy terület ellen irányuló „fegyveres támadás” (USA vonatkozásában „kommunista támadás”) esetére írja elő a szerződő felek kötelezettségét arra nézve, hogy „a közös veszély ellen saját alkotmányos szabályainak megfelelően fellép”. A fellépésre alapul szolgáló „fegyveres támadás”-ra viszont sohasem került sor, mivel — ahogy az előbbiekben már kifejtettük⁶⁸ — az egységes Vietnamban (1954—56), illetve Dél-Vietnamban (1956 után) is belső konfliktusba avatkozott be az USA.

b) Az is kétségtelen, hogy Dél-Vietnamban soha nem létezett egy olyan *tényleges* kormány, amely — jelen esetben a SEATO-szerződés 4. cikk 3. bekezdésben foglaltaknak megfelelően — *jogszerűen* kérhette volna az idegen segítséget, illetve annak fellépéséhez hozzájárulhatott volna.

c) A Délkelet-ázsiai szerződés személyi hatályának kiterjesztése azáltal, hogy Laoszt, Kambodzsát és Dél-Vietnamot is a szerződési övezetbe tartozó államoknak, illetve területnek tekintik a szerződő felek, sérti a „pacta tertiis nec nocent nec prosunt” klasszikus elvét, mint a nemzetközi jog univerzális szabályát, és ellentétben áll a Laoszról, Kambodzsáról és Vietnammról szóló 1954-es genfi egyezményekkel együtt kiadott zárónyilatkozat 12. pontjában foglaltakkal, amelyben a genfi konferencián részt vett valamennyi állam kijelenti, hogy „a Kambodzsával, Laosszal és Vietnammal való viszonyában tiszteltetben tartja az államok szuverenitását, függetlenségét, egységét és területi épségét, és tartózkodik a belügyeikbe való minden beavatkozástól”.

A szerződés személyi hatályának ez a kiterjesztése nyilvánvalóan jogellenes volt, és az 1962-es genfi konferencia után a szerződő felek nem tarthatták tovább fenn a SEATO vonatkozó rendelkezését.

d) Ha a SEATO hatálya jogszerűen kiterjedne Dél-Vietnamra nézve, a Szervezet akciója még akkor is jogellenes, mivel az ENSZ Alapokmányának

⁶⁷ International Herald Tribune 1971. júl. 8.

⁶⁸ L. erről részletesen az előző részben elmondottakat.

a Regionális Megállapodásokról szóló VIII. fejezetének 53. cikke 1. bekezdésének értelmében „Regionális megállapodások, vagy regionális szervezetek útján történő kényszerítő eljárás... csak a Biztonsági Tanács felhatalmazásával fogantatosítható...” Ezt a felhatalmazást viszont a Biztonsági Tanács soha meg nem adta a SEATO-nak, minthogy a vietnami kérdést érdemben soha nem is tárgyalta.

A fentiekben túlmenően azonban egy további alapvető problémával is szembekerülünk, amikor a SEATO-ra, mint a beavatkozást lehetővé tevő jogcímre való hivatkozást elemezzük; nevezetesen, hogy a SEATO-szerződés — mint kiindulási alap — mennyiben felel meg azoknak a követelményeknek, amelyeket az ENSZ Alapokmánya a regionális megállapodásokra nézve előír?

Az Alapokmány 52. cikke lehetővé teszi „... olyan *regionális* megállapodások vagy szervezetek fennállását, amelyek a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának regionális jellegű tevékenységre alkalmas kérdéseivel foglalkoznak...” (kiemelés tőlünk).

Azzal nem kívánunk foglalkozni, hogy mennyire szolgálja a nemzetközi béke és biztonság fenntartását a SEATO, hiszen annak tevékenysége — első sorban a vietnami konfliktus kapcsán — önmagáért beszél, és ezzel már eleve szembe kerül a regionális szervezetek elé az Alapokmány által támasztott követelménnyel, amely szerint az ilyen szervezetek létrehozása lehetséges, „... feltéve, hogy az ilyen... szervezetek, valamint tevékenységük az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel összhangban állnak”. De ezen túlmenően a SEATO nem felel meg a „*regionális szervezet*” kritériumnak sem, mivel az fogalmilag egy egységes földrajzi hovatartozást tételez föl! Azt pedig egyszerűen képtelenség állítani, hogy pl. az USA, Franciaország és Thaiföld egy azonos földrajzi régiót képez.

Ezzel magyarázható, hogy J. Mayda a földrajzi régiót úgy értelmezi, mint földrajzi távolságot, és mivel a mai technikai fejlettség mellett a távolság könnyen áthidalható, megítélése szerint a hagyományos értelemben vett „regionális” kritérium nem alkalmazható.⁶⁹ Minthogy azonban az ő megítélése szerint is nem jogkérdés, hanem politikai kérdés az, hogy egy államnak mely területhez fűződik érdekeltsége,⁷⁰ lényegében jogi alapon nem védelmezhető a regionális jelleg hiánya.

Fentiekből kitűnően a SEATO-ra való hivatkozás nem adhat jogalapot az USA-nak a beavatkozásra, mert:

— a szerződés értelmében az USA nem volt *köteles* v. *jogosult* a beavatkozásra

— a SEATO hatálya jogszerűen nem terjedhet ki Dél-Vietnam területére

— a SEATO akciójához a Biztonsági Tanács felhatalmazása lett volna szükséges

— a SEATO nem olyan jellegű szervezet, amely összhangban állana az Alapokmányban meghatározott kritériumokkal.

Ezeket a körülményeket is figyelembe véve J. N. Moore arra az álláspontra helyezkedik, hogy a SEATO keretében nyújtott segítség az Alapokmány 51. cikke értelmében történik, a kollektív önvédelem joga alapján fogantatosított akció.⁷¹ Ezzel viszont ő — az USA-intervenció agilis védelmezője — is elis-

⁶⁹ J. Mayda i. m. 206. old.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ J. N. Moore: i. m. 17. old.

meri, hogy a SEATO-ra való hivatkozás, mint a nemzetközi jognak megfelelő jogcím, nem fogadható el, és minden bizonnyal R. A. Falk-nak van igaza, amikor azt mondja, hogy „... a SEATO-szerződés nem egészíti ki és nem is érvényteleníti az Alapokmány érvet (ti. az Alapokmány 51. cikkét mint beavatkozásra alapot adó lehetséges jogcímet. B. L.) és ha az Egyesült Államoknak van alapja az Észak-Vietnam elleni eljárásra, akkor ez csak az Alapokmány értelmében létezhet.”⁷² (Falk nem választja külön a VDK-t és a DIFK-t mint az USA-agresszió áldozatait, egységesen vizsgálja az USA-intervenció jogi dimenzióit.)

Az előbbieken kifejtettek értelmében sem az ENSZ Alapokmány, sem a Délkelet-Ázsiai Szerződés alapján nem igazolható nemzetközi jogi síkon az USA intervenciója. Minthogy azonban nem ismeretes olyan bilaterális szerződés az USA és Dél-Vietnam között, amely az intervenciót igazolná, így arra a végső következtetésre juthatunk, hogy semmiféle nemzetközi szerződés nem létezik, amely az amerikai intervenciót jogszerűen lehetővé tenné.

De azt is meg kell jegyeznünk, hogy ha ilyen szerződés létezne is, az semmiképpen sem lenne érvényesnek tekinthető, mivel egy olyan kormány, amelynek léte a másik szerződő fél függvénye, eleve nem írhat alá olyan szerződést, amely az egyenlőség elvének, mint a nemzetközi jog cogens normájának megfelelő.

Intervenció a kormány kérésére

Az említett beavatkozási jogcímek közül kétségtelenül — mind általában, mind pedig konkrétan a vietnami konfliktus kapcsán — az az eset bír a legnagyobb gyakorlati jelentőséggel, amikor az állam maga kéri a beavatkozást.⁷³

Természetesen az állami aktus sohasem az államnak mint elvont intézménynek az aktusa, hanem az mindig az állami szerveknek, általában a kormánynak⁷⁴ az aktusa, ami jelen esetben azt jelenti, hogy a beavatkozást a kormány ezirányú kérése teszi jogszerűvé. Belső harc esetén viszont az a tipikus helyzet, hogy a kormánnyal szemben álló felkelők — akár így nevezik, akár nem — létrehoznak egy másik kormányt, amely irányítja a felkelőket, igazgatja a felkelők által ellenőrzés alatt tartott területeket. Ez volt a helyzet Dél-Vietnamban is, ahol a felkelők szervezete — a Nemzeti Felszabadítási Front — ellenőrzése alá került már a felszabadító harc első évében Dél-Vietnam területének egy jelentős része, olyannyira, hogy Diem hatalmi pozíciójának saját erőből való megvédése, valamint a felkelők elleni győzelem lehetősége csaknem kizártnak volt tekinthető már 1961 tavaszán is.⁷⁵

⁷² R. A. Falk i. m. 235. old.

⁷³ Lényegében ez volt a helyzet 1956-ban Magyarországon is, amikor az ellenforradalmi erők leverésére a Kádár-kormány a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok segítségét kérte.

⁷⁴ A „kormány” fogalma alatt az elismerés szempontjából — az egész állami szervezetet érteni kell, továbbá az ezen apparátus által létrehozott jogrendet, sőt a társadalmi rendet is.; Nagy Károly: A kormány elismerése a mai nemzetközi jogban. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1968. 6. old.

A DNFF katonai sikerével — amit nyilván csak a lakosság támogatásával tudott elérni⁷⁶ — függött össze, hogy az USA akkori elnöke Kennedy már 1961 novemberében elrendelte a Dél-Vietnamban állomásozó amerikai katonai misszió létszámának jelentős növelését, és az amerikai katonák harci támogató feladatkörökben való alkalmazását Saigon oldalán.⁷⁷

Kérdés viszont, hogy — most figyelmen kívül hagyva a genfi egyezményeket — az USA fegyveres beavatkozása⁷⁸ igazolható-e a nemzetközi jog azon szabálya alapján, hogy a kormány kérésére történt beavatkozás nem minősül jogellenesnek? Az ugyanis kétségtelen tény, hogy a Diem-kormány — az USA egyébkénti hajlandósága mellett — igényt tartott az USA beavatkozására, ami elvileg kizárja az intervenció jogellenességét. Viszont, ahogy erre az előbbiekből már utaltunk, a belső harc tipikusan egy másik kormány meglétét is feltételezi, s ilyenkor a konkurráló kormányok egyikét olyannak kell elismerni, amelyik az állam képviselőjére jogosult⁷⁹ az elismerő állam irányában. Ez a helyzet viszont csak akkor áll fenn jogszerűen, ha a konkurráló kormányok mindegyike *tényleges* kormányként létezik, azaz az állam területének egy meghatározott részén *tényleges* és *önálló* hatalmat gyakorol és a harc — mint jelen esetben is — a központi hatalomért folyik.⁸⁰ S minthogy az a kérdés, hogy egy adott területen melyik kormány van uralmon, ez belső ügynek minősül, egy idegen állam felé az elismerés egyetlen szempontja csakis a kormány *ténylegessége* lehet.⁸¹

Az egymást követő saigoni kormányok vonatkozásában viszont kétségbevonhatatlanul hiányzik a ténylegesség kritériuma, hiszen — a mindenkori harci helyzettől függő minimális változást nem számítva — legfeljebb az ország $\frac{1}{5}$ részét tudják ellenőrzésük alatt tartani, azt sem önállóan, hanem az amerikai katonai erők közreműködésével. Ilyen körülmények között aligha lehet kétséges, hogy Dél-Vietnam képviselőjére az akkori DNFF, illetve ma a DIFK lehet kizárólag jogosult.⁸² Ez a megállapítás viszont maga után vonja azt a következtetést, hogy a saigoni kormány, minthogy nem tekinthető Dél-Vietnam törvényes képviselőjének, nem kérhette jogszerűen az USA beavatkozását, azaz az amerikai intervenció jogilag nem igazolható, ellentétben áll a nemzetközi joggal.

Nem érthetünk tehát egyet azokkal a jogi nézetekkel, amelyek az amerikai

⁷⁵ „A közeljövőben rendkívül kritikus időszak vár Ngo Dinh Diem elnökre és a Vietnami Köztársaságra. Az elmúlt hat hónap során a belbiztonsági helyzet tovább rosszabbodott, és most kritikus méreteket öltött...” (Részlet a Kennedy részére 1961. márc. 28-án készített hírszerző jelentésből.) International Herald Tribune. 1971. júl. 8.

⁷⁶ Az ellenállási v. felkelő mozgalmak sikerét döntően befolyásolja a polgári lakosság hozzáállása, azok támogatása nélkül aligha számíthatnak sikerre az ellenállók, illetve felkelők. R. K. White is azt mondja, hogy „...a gerillák taktikai előnye csak akkor létezhet, magas szinten, ha a nép többségének aktív támogatását élvezik (amit aligha kapnának meg pusztá megfélemlítéssel)...”

R. K. White: i. m. 137. old.

⁷⁷ International Herald Tribune, 1971. júl. 8.

⁷⁸ Nem fegyveres beavatkozás már jóval korábban kezdődött (l. 54., 58. sz. jegyzeteket), s az ENSZ Közgyűlés (A/RES/2131 [XX] sz.) határozata értelmében ez ugyanúgy jogellenes.

⁷⁹ L. Nagy Károly: i. m. 43—44. old.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Uo.

⁸² Ezt az álláspontot képviseli Nagy Károly is. L. Nagy Károly: Dél-Vietnam nemzetközi képviselőjének kérdése. Tiszatáj 1967. febr. 170—171. old.

intervenció jogszerűségét az előbbieken kifejtett és — nézetünk szerint — a mai nemzetközi jognak egyedül megfelelő felfogás megkerülésével próbálják igazolni.

E. B. Firmage pl. — bár még a Dél-Vietnamon belüli harcot sem tekinti belső harcnak — azon az állásponton van, hogy a felkelők ellen jogszerűen nyújtható segítség a kormány részére, mivel a DNFF-et az északiak hozták létre.⁸³

J. N. Moore — aki szintén nemzetközi konfliktusként fogja föl a DNFF és a saigoni kormánycsapatok közötti harcot⁸⁴ — szintén azt igyekszik bizonygatni, hogy az USA beavatkozása még akkor is jogszerű lenne, ha valóban polgárháborúról lenne szó. Nézete szerint ugyanis egy bármelyik fél részére nyújtott segítség nélküli — klasszikus értelemben vett — polgárháború⁸⁵ helyett helyesebb, a mai nemzetközi jognak megfelelő az a lehetőség, hogy az elismert kormány kaphat segítséget, a felkelők pedig nem.⁸⁶ Ugyanezt a nézetet képviseli L. B. Sohn is, aki azt mondja, hogy „... egy *elismert* kormánynak nyújtott katonai segítség meg van engedve még akkor is, hogyha annak célja az, hogy egy polgári felkelés elnyomásában segédkezzenek”.⁸⁷ (Kiemelés tőlünk.)

Utóbbi nézet képviselői — J. N. Moore és L. B. Sohn — kettős hibába esnek — és megcáfolják saját érvelésüket — mert *egyrésről* a kormány *ténylegességét* — amelynek jelentőségére az előbbieken már rámutattunk — felcserélik az *elismertség* állapotával, *másrészről* pedig — ennek folyományaként — számításán kívül hagyják a felkelők kormánya elismerésének lehetőségét. Ez utóbbi esetben ugyanis a felkelőknek nyújtott segítség jogszerűsége csak attól függene, hogy kormányukat elismerték-e vagy nem? S minthogy egy kormány elismerése az elismerő állam *szubjektív, egyoldalú* aktusa, a felkelők kormányának elismerése — J. N. Moore és L. B. Sohn érvelése alapján — azzal a joghatással jár, hogy a részükre nyújtott bármilyen segítség jogszerű lesz.

Különösen paradoxak azok az érvek, amelyek a saigoni „kormánynak” a beavatkozásra irányuló kérését olyannak tüntetik fel, mint amelyik a vietnami nép önrendelkezési jogának biztosítását szolgálja, s ezzel az USA-t mint a népek és nemzetek önrendelkezési jogának védelmezőjét állítják be.⁸⁸

Előbbieken már bizonyítást nyert, hogy Dél-Vietnam képviselőit csakis a DNFF, illetve a Dél-Vietnami Ideiglenes Forradalmi Kormány jogosult, a saigoni „kormány” pedig mint az USA bábkormánya létezik. Egy bábkormány részére nyújtott segítségről pedig mindent el lehet mondani, csak azt nem, hogy az önrendelkezési jog védelmében történik. Annál inkább megállapíthatjuk ezt, mert az USA intervenciója éppen a vietnami nép önrendelkezési jogá-

⁸³ E. B. Firmage; i. m. 105. old.

⁸⁴ J. N. Moore; i. m. 29. old.

⁸⁵ A polgárháború klasszikus értelemben vett felfogása feltételezi, hogy az abban részt vevő felek egyike oldalán sem, vesznek részt idegen reguláris erők. Ennek szellemében az 1936—39-es spanyol polgárháború idején „Be nem avatkozási bizottság”-ot hoztak létre annak biztosítására, hogy a polgárháborúban részt vevő felek egyike se kapjon idegen segítséget.

⁸⁶ J. N. Moore; i. m. 29. old.

⁸⁷ J. N. Moore idézi Sohn-t i. m. 30. old.

⁸⁸ J. N. Moore pl. kijelenti: „... remélni kell azt, hogy az Egyesült Államok komoly erőfeszítéseket visz véghez azért, hogy olyan alternatívákat mozdítson elő, amelyek maximálisan biztosítják a Vietnami Köztársaság népének szabad választási lehetőségét, ...” J. N. Moore; i. m. 32. old.

nak érvényesülését gátolja meg, ez teszi lehetővé Vietnam kettéosztottságának a fenntartását, sőt az állam (ti. az 1945-ben megalakult Vietnami Demokratikus Köztársaság) kettészakításának az oka éppen az volt, hogy a vietnami nép önrendelkezési jogát gyakorolva létrehozta egységes, demokratikus államát,⁸⁹ amit a kolonialista Franciaország és a neokolonista USA nem kívánatosnak tekintett, s az ország kettészakításával reagált a vietnami nép önrendelkezési jogának érvényesítésére.

A vietnami nép, északon és délen egyaránt — bár nem egészen azonos alapon —, de ma is egységes Vietnamt akar, amelynek létrehozására minden bizonnyal sor is kerülne, ha ezt nem akadályozná meg az USA dél-vietnami jelenléte, amivel tartósítja az állam kettéosztottságát. Ezt támasztja alá mind a DIFK, mind pedig a VDK kormányának nyilatkozata, a háború megszüntetésére irányuló rendezési javaslata is.

A VDK kormánya 4 pontos rendezési javaslatának 1. pontja,⁹⁰ illetve a DIFK 8 pontos tervének 4. pontja⁹¹ is a vietnami nép önrendelkezési jogát rögzíti mint a vietnami konfliktus rendezésének alapvető feltételét, mivel annak érvényesítését az USA dél-vietnami intervenciója lehetetlenné teszi.

Ugyancsak egységes mind a VDK kormányának, mind pedig a DIFK-nek a javaslata az ország egyesítésére vonatkozóan. A VDK kormánya kimondja, hogy „Vietnam békés úton történő újraegyesítése a két övezet lakosságának ügye”,⁹² ami lényegében azonos a DIFK tervezetének megfogalmazásával: „Vietnam újraegyesítését lépésről lépésre békésen, a két övezet közötti tárgyalások és megállapodások alapján kell megvalósítani, az egyik vagy a másik fél által alkalmazott kényszer és területátcsatolások, valamint külföldi beavatkozás nélkül.”⁹³

Ezek a hivatalos — északi és déli — állásfoglalások egyértelművé teszik, hogy:

- mi a vietnami nép valódi törekvése,
- a saigoni kormány nem a nép érdekeit képviseli,
- az USA akadályozza meg az önrendelkezési jog érvényesítését, annak ellenére, hogy az önrendelkezési jogának érvényesítéséért küzdő nép felszabadítási mozgalmának *segítése* nem csupán megengedett, hanem az ENSZ Kögyűlésének 1970. okt. 24-én elfogadott 2621 (XXV) sz. határozata értelmében kötelező is
- és azt is, hogy az USA vietnami intervenciója kizárólag azt a — ma

⁸⁹ Amint már utaltunk rá, az 1946-os választásokon a Viet Minh elsöprő győzelmet aratott. A nép önrendelkezési joga gyakorlásának, illetve akaratának ettől fényesebb bizonyítékára aligha van szükség.

⁹⁰ A VDK kormánya rendezési javaslatának 1. pontja kimondja: „a vietnami nép alapvető jogainak elismerése a békére, a függetlenségre, a szuverenitásra, az egységre és a területi épségre”. (MTI. Dok. III. rész 12. old.)

⁹¹ A DIFK 8 pontos tervének 4. pontja értelmében „A dél-vietnami lakosság valóban szabad és demokratikus általános választásokon maga dönt Dél-Vietnam politikai rendszeréről. Megválasztja parlamentjét, nemzeti és demokratikus jellegű alkotmányt dolgoz ki, és hivatalos kormányt alakít, amely megfelel az egész lakosság békére, függetlenségre, semlegességre, demokráciára és nemzeti egyetértésre irányuló vágyának és akaratának.” (Nguyen Thi Binh nyilatkozata Párizsban. Nyolcpontos terv. Novoje Vremja. 1970. 42. sz.)

⁹² VDK rendezési terv 4. pont.

⁹³ DIFK nyolcpontos terv. 6. pont.

már teljesen nyilvánvaló — célt szolgálja, hogy megakadályozza a szocializmus-kommunizmus terjedését.⁹⁴

Az amerikai intervenciót igazolni törekvő érvelések tehát vagy a tények megmásításával, vagy a jogkérdések helytelen megítélésével igyekeznek az USA intervencióját jogszerűnek feltüntetni s elkerülni azt a nemzetközi jognak megfelelő következtetést, hogy az USA vietnami intervenciója — a mai nemzetközi jog értelmében — jogellenes.

Végül még egy körülményre feltétlenül figyelmet kell fordítanunk, nevezetesen arra, hogy az USA nemcsak a Dél-Vietnam területén kezdődött belső harcba avatkozott be jogellenesen, hanem már 1954-ben közvetlenül avatkozott be az akkor jogilag még kétségtelenül egységes⁹⁵ Vietnami Demokratikus Köztársaság belügyeibe azért, hogy Diemet politikai és gazdasági vonatkozásban egyaránt támogatta kormányának létrehozásában,⁹⁶ hatalmának megtartásában, amely cselekmény az ENSZ Közgyűlésnek a beavatkozásról szóló (A/RES/2131 [XX] sz.) határozata értelmében már önmagában is a non-intervenció elvének megsértését jelenti. Az 1954—56 közötti időszakban már kétségtelenül megállapítható amerikai intervenciót viszont még az sem igazolhatja, hogy az — egyébként gyakran hangoztatott — „északi terrorhadjárat” ellenében védelmezték a Diem-rezsimet, mivel éppen a Diem-rezsim ilyen akciói vezettek végül is a DNFF megalakulására, a szervezett felkelésre.⁹⁷

Intervenció és a nemzetközi végszükség

Ezen jogcímnek az USA szempontjából való feltételezése olyan képtelenség lenne, hogy erre való hivatkozással nemigen találkozunk a vietnami háború egyébként igen gazdag irodalmában annak ellenére sem, hogy ennek az elbírálása sok bizonytalansági tényezőt rejt magában, amit az esetleges érvelésnél

⁹⁴ Ezt bizonyítja többek között, hogy Diem elnök 1961. júniusban amerikai segítséget kért a dél-vietnami hadsereg növeléséhez, hogy szembeszálljanak a kommunista uralom fenyegetéseivel.

Taylor tábornok 1961. okt.-ben Kennedy elnökhöz intézett levelében azzal indokolta amerikai csapatok Dél-Vietnamba küldését, hogy meggyőzzék „Diemet, hogy készek vagyunk csatlakozni hozzá a Viet-Cong vagy a Vietminh elleni katonai leszámolásban”.

Kennedy elnök 1962. ápr. 11-én kijelentette: „Igyekszünk segítséget nyújtani Vietnammak, hogy... ne kerüljön a kommunisták uralma alá.” (L. International Herald Tribune 1971. júl. 8—10. sz.)

⁹⁵ Bár már 1954. előtt is létezett egy dél-vietnami bábkormány Bao Dai vezetésével, a dél-vietnami bábállam csupán de facto külön „állam”-nak ismerhető el, mivel ez még a szokásos bábállam ismérveivel sem rendelkezett. Ez utóbbi ugyanis egy idegen segítséget tételez fel a „kormány” és az állam fenntartásához, a Bao Dai-féle rendszer viszont egyszerűen a *hadviselő felek egyike* (a franciák) által megosztott terület „állama”, illetve „kormánya” volt.

⁹⁶ Az USA kormánya 1954 júniusában Lansdale ezredest Vietnamba küldte, hogy tájékozódjon az ottani politikai helyzetről, s egy bábkormány felállításának lehetőségéről. Lansdale javaslata alapján a választás Diemre esett, aki a későbbiekben gyakori kapcsolatot tartott fenn Lansdale-lal a kormány jellegéről és tevékenységéről.

Ugyanezen év július 23-án pedig a Wall Street Journal arról írt, hogy az USA nem szívesen látná a szabad választás után egyesült Vietnámot.

(Chronology of the Vietnam War 17. és 19. old.)

⁹⁷ 1954. és 1960. dec. között a Diem-rendszer bebörtönzött és megkínzott 527 000 embert, és megölt további 77 500-at. Uo. 44. old.

ki lehetne használni.⁹⁸ Az USA-külpolitika „végszükség” elmélete, a J. F. Dulles által meghirdetett „domino-elmélet”⁹⁹ ugyanis mindenféle jogalapot nélkülöz, így az arra való jogi alapon álló hivatkozás egyszerűen öngyilkosság lenne.

⁹⁸ A végszükségre való hivatkozás meglehetősen problematikus a nemzetközi jogban, mert igen vitatható alapproblémákat vet föl:

— melyik állam jogosult megállapítani a végszükség-helyzetet; illetve állam jogosult-e erre egyáltalán?

— mit tehet ilyen helyzetben egy állam?

— ha helyzetével össze nem egyeztethető magatartást tanúsított az állam, akkor ennek mi a jogkövetkezménye stb.?

⁹⁹ A „dominó-elmélet” lényege abban áll, hogy ha Dél-Vietnam kommunista befolyás alá kerülne, akkor ez az indokínai térség többi országára is kiterjedne.

SOME PROBLEMS OF THE VIETNAM WAR AS COSTRUED IN THE NEW SPIRIT OF INTERNATIONAL LAW

(Summary)

The paper examines the question of how to judge the intervention of the USA in South-Vietnam on the basis of international law. The problem is analysed from two aspects: The first chapter examines the attitude of the USA to the Geneva Conventions, its obligations towards them and the power and concrete provisions of the conventions. The second chapter deals with the reasons that can exclude the illegality of the intervention according to present international law.

I.

In connection with the power of the Geneva Conventions it was found that the USA is obliged by international law to apply them because its undertaking differs from those of the other states taking part at the conference only in reservation as to the 13th article of the closing statement. South Vietnam is also obliged to fulfil the conventions because France, as protective state, had a right to enter into international contracts in its name.

The application of the provisions of the Geneva Conventions has been frustrated by the intervention of the USA. The question therefore has to be examined of what relation there is between the violation of the conventions and the South Vietnamese situation. The 1954 conventions started from the conception of a unified Vietnam. But in 1956 Diem's government prevented the general elections ordered by the Geneva Convention, and so a unified Vietnam could not be formed. The question of whether a separate South Vietnamese state has been formed on the territory of Vietnam is decided by the sovereignty under which the territory of South Vietnam stands. As the French sovereignty came to an end in 1956 and it is not possible to talk of another form of sovereignty over the territories, the territory of South Vietnam stands under the sovereignty of the South Vietnamese state. The question as to what government exercises sovereignty is a different one. The South Vietnamese National Liberation Front has put in its claim to exercise sovereignty over South Vietnam only since 1960. It achieved this aim in 1965 by the downfall of the Saigon government, but between 1956 and 1965 South Vietnam stood under the rule of the Saigon government, because we can talk of American military occupation only from after 1965. The international legal classification of the South Vietnamese war can be made on the basis of the above: since 1965 international war has existed between the United States as aggressor and the Vietnamese people as attacked. The period before 1965 can not be classified as civil war because international law recognizes the legality of the fight for selfdetermination and in this case compels the states not to neutrality but to active support.

The first part of the paper finally deals with the International Supervision and Control Committee charged with ensuring the execution of the provisions of the Geneva Conventions of 1954.

II.

In its international legal judgement of the American intervention the paper starts from the principle of non-intervention, admitting however that in three cases intervention can be legal:

1. If international treaty gave a right to the foreign state to do this.
2. If the state concerned itself requests the intervention.

3. In the case of state of necessity in international law.

The intervention of the USA can not be justified by an international treaty since no such multilateral or bilateral treaty exists that would have entitled the USA to intervene. The 51st article of the UN Charter can not be applied here because this ensures the possibility of collective self-defence in the case of armed attack by another state. Self-defence can not be used in the case of an internal fight (civil war, revolution, popular rising, etc.). However no other state had attacked South Vietnam.

As regards SEATO the USA is not obliged and has no right to intervene, as South Vietnam is not a member of the organization and hence its power does not extend to it; while in addition the organization itself is contrary to the UN Charter.

There is no bilateral agreement between the USA and South Vietnam that would ensure the right of the USA to intervene, but even if there were such an agreement it would be invalid, as the Saigon government is not entitled to represent South Vietnam.

The illegality of the intervention is not excluded by such a request from the Saigon government. The Saigon government exists only as the puppet government of the USA, without any actual and independent power. At the same time an actual government, the South Vietnamese Provisional Revolutionary Government, exercises territorial supremacy over about 4/5 of the territory of the country. As the rival government is entitled to represent the country in the case of competing governments fighting between themselves for central power, only the SVPRG could legally have asked for USA intervention and not the Saigon government.

The case of state of necessity in international law can not be raised in connection with the Vietnam conflict, and the paper has considered it only as a theoretical possibility.

On the above basis the conclusion can be drawn that the intervention of the USA in South Vietnam is contrary to present international law.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ВОЙНЫ ВО ВЬЕТНАМЕ В СВЕТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА НОВОГО ДУХА

(Резюме)

Работа исследует вопрос о том, как следует расценивать интервенцию США против Южного Вьетнама с точки зрения современного международного права. Анализ проблемы ведется в двух направлениях: первая глава разбирает отношение США к Женевскому соглашению, обязательства США в связи с этим соглашением, действие этого соглашения, его конкретные требования, а вторая глава занимается рассмотрением тех причин, на основе которых в духе современного международного права можно было бы исключить неправомерность интервенции.

I.

В связи с рассмотрением действия Женевского соглашения работа приводит к выводу о том, что на Соединенные Штаты Америки международное право возлагает обязанность исполнения решений соглашений, подписанных в Женеве, ибо обязательства США отличаются от обязательств других государств-участников соглашения только тем, что США сделали оговорку некоторое замечание относительно статьи 13 заключительного коммюнике; далее, Южный Вьетнам также обязан соблюдать решения указанного соглашения, так как в качестве государства-протектора правом заключения международных договоров от имени Южного Вьетнама обладала Франция.

Вмешательство США явилось нарушением постановлений Женевского совещания. Необходимо, следовательно, рассмотреть вопрос о том, какая связь существует между положением в Южном Вьетнаме и нарушением подписанного в Женеве соглашения. Соглашение от 1954 года исходило из концепции единого Вьетнама, но в 1956 году правительство Дьема нарушило предписанные Женевской Конференцией всеобщие выборы, в силу чего Вьетнам перестал быть единым государством. Вопрос о том, сформировалось ли на территории Вьетнама особое южно-вьетнамское государство, решается на основе того, какой суверенностью обладала территория Южного Вьетнама. Поскольку в 1956 году французский суверенитет был прекращен, а о других формах суверенитета над указанной территорией не приходится вести речь, следует признать, что территория Южного Вьетнама находится под суверенитетом южно-вьетнамского государства. Особо следует выделить вопрос о том, какое правительство осуществляет этот суверенитет. Народно-Освободительный Фронт Южного Вьетнама предъявил свое требование относительно суверенитета над Фжеым Вьетнамом только в 1960 году, в 1965 году это требование было осуществлено в связи с крахом сайгонского правительства, но в период с 1956 по 1965 годы Южный Вьетнам находился под властью сайгонского правительства, так как об американском военном вторжении можно говорить лишь после 1965 года. На основе всего вышесказанного можно дать следующую международную оценку войны во Вьетнаме: начиная с 1965 года ведется международная война между Соединенными Штатами Америки как нападающей стороной и вьетнамским народом как защищаемой стороной. Период же, предшествующий 1965 году, нельзя рассматривать как гражданскую войну, так как международное право признает правомерность борьбы за самоопределение и в этом случае обязывает государства не к нейтралитету, а к активной поддержке.

В заключение первая глава работы занимается органами Международного надзора и Контрольной Комиссии, призванных гарантировать осуществление постановлений Женевского соглашения.

II.

В своей оценке американской интервенции на основе международного права работа исходит из принципа невмешательства во внутренние дела, признавая, однако, что вмешательство правомерно в следующих трех случаях:

1. Если международное соглашение дает на это право иностранному государству;

2. Если заинтересованное государство само просит вмешательства;

3. Если речь идет о международной крайней необходимости.

На основе международного соглашения интервенцию США нельзя считать оправданной, ибо не существует ни мультilaterального, ни билатерального договоров, на основе которого США имели бы правомочие на вмешательство. Статья 51 Устава ООН никак не может быть применима с целью оправдания вмешательства США, так как данная статья обеспечивает возможность коллективной самообороны в случае вооруженного нападения со стороны другого государства; естественно, самозащита не может быть использована в случае внутренней войны (гражданская, революционная, народное восстание), а ведь против Южного Вьетнама не было никакого нападения со стороны других государств.

В соответствии с СЕАТО США не обязаны и не правомочны совершать вмешательство, поскольку, с одной стороны; Южный Вьетнам не является членом этой организации, а потому действие данного договора не может распространяться на Южный Вьетнам, а, с другой стороны, сама эта организация противоречит Уставу ООН.

Между США и Южным Вьетнамом не существует такого двустороннего соглашения, который давал бы США право на вмешательство, но если бы такое соглашение даже и имело место, вмешательство США и тогда было бы незаконно, ибо сайгонское правительство не правомочно представлять Южный Вьетнам.

Просьба сайгонского правительства относительно получения правомочия представлять собой Южный Вьетнам также ни в какой мере не дает основания ставить под сомнение неправомерность американской интервенции. Дело в том, что сайгонское правительство существует лишь как марионеточное правительство США без действительной и самостоятельной власти, в то время как Временное Революционное Правительство Южного Вьетнама осуществляет территориальное верховенство приблизительно на 4/5 всей территории страны. И поскольку в случае наличия двух конкурирующих в правительств, ведущих борьбу за централизованную власть, правомочием представлять страну обладает действительное правительство, вмешательство США правомерно могло бы просить лишь Временное Революционное Правительство Южного Вьетнама, а не „правительство“ Сайгона.

О международной крайней необходимости не может быть и речи, данная работа в связи с вьетнамским конфликтом ссылается на него лишь как на теоретическую возможность.

На основе всего вышесказанного работа делает вывод о том, что интервенция США против Южного Вьетнама противоречит современному международному праву.